

Poznoantična višinska naselbina Zidani gaber nad Mihovim. Sondiranje leta 2017, arheološka interpretacija lidarskih podatkov in analiza drobnih najdb

The Late Antique hilltop settlement on Zidani gaber above Mihovo. Trial trenching in 2017, archaeological interpretation of the LiDAR-derived data and artefact analysis

Vesna TRATNIK

Izvleček

Z arheološko interpretacijo lidarskih podatkov in terenskim delom smo raziskovali obseg in floris poznoantične naselbine. Določili smo potek obodnega zidu ter število in obliko stavb, prepoznali cisterno in cerkev. S sondiranjem smo ugotovili posamezne konstrukcijske detajle in na tlaku ene izmed stavb odkrili zoglele ostanke kulturnih rastlin. Kronologija poselitve se opira na tipokronološko analizo predmetov; prvo zanesljivo poselitev nakazujejo predmeti iz 4. st. in z začetka 5. st., povezujemo jih z opremo vojakov in uradnikov. Največjo poselitev nakazuje veliko število arheoloških predmetov s konca 5. st. in začetka 6. st. Glede na način gradnje stavb v strnjenih nizih in omejen prostor domnevamo, da so večino prepoznanih objektov zgradili v tem obdobju. Posamezne drobne najdbe povezujemo z Germani, dele vojaške opreme oficirjev in poveljnikov ter pečat s portretom Justinijana I. pa z bizantinsko vojsko in upravo.

Ključne besede: Slovenija; pozna antika; višinska naselbina; Germani; Bizantinci; drobne najdbe; svinčen pečat Justinijana I

Abstractwm

The extent and layout of the Late Antique settlement Zidani gaber has been archaeologically investigated using LiDAR-derived and fieldwork data. These revealed not only the line of the defensive wall, the number and shape of buildings, a cistern and a church but also the structural details of the defensive wall and the buildings abutting it. On the floor of one of the buildings the charred remains of cultivated plants were found. The chronology of the settlement is based on the artefact analysis; objects from the 4th and early 5th centuries, which may be associated with the army and officials indicate first reliable settlement. The number of small finds increases markedly in the late 5th and 6th centuries. The construction in a row and the sparsity of space available on the summit suggest that most buildings were erected according to a uniform plan and in a single, main phase. Some artefacts indicate a Germanic component. Other artefacts, such as parts of the military equipment of high-ranking officers and a seal with the portrait of Justinian I are associated with the Byzantine army and administration.

Keywords: Slovenia; Late Antiquity; hilltop settlement; Germani; Byzantines; artefacts; lead seal of Justinian I

V hribovitem svetu Gorjancev južno od Šentjerneja je v pozni antiki stala naselbina Zidani gaber (*sl. 1, 2*). Pod tem imenom jo je spoznal Ignacij Kušljan, ko mu je leta 1884 domačin pokazal tam najdena pozlačeno pasno spono in koščen glavnik. Ime naj bi izviralo iz tega, ker “je rasel tam v nekem obzidju, pa tudi okoli črni gaber”.¹

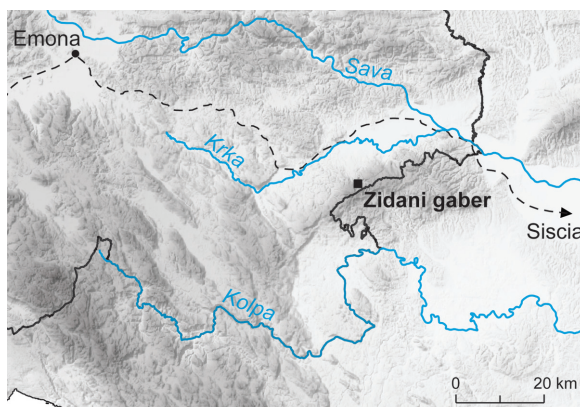
Na ozkem dolomitnem grebenu z najvišjim vrhom na 684 m n. m. južno od vasi Mihovo se še danes vidijo ruševine zidov. Zahodno pobočje tega grebena se strmo spušča v dolino potoka Pendirjevka, vzhodno pa v sotesko potoka Kobila. S Šentjernejskega polja vodi do Zidanega gabra t. i. Laška pot. Na bližnjih pobočjih Gorjancev ležijo še tri poznoantična najdišča: Gradec nad Mihovim, Prag in Kozji hrbet² (*sl. 3*).

V članku navajamo izsledke sondiranja iz leta 2017 ter ugotovitve arheološke interpretacije lidarskih podatkov in tipokronološke analize arheoloških predmetov. Članek temelji na doktorski disertaciji, v kateri je avtorica predstavila študijo naselbine na Zidanem gabru in poznoantično poselitev Dolenjske.³

ZGODOVINA RAZISKAV

Zaradi različnih poimenovanj naselbine v preteklosti je bilo nekaj zmede. Ignacij Kušljan, ki je najdišče “raziskoval” med letoma 1880 in 1899, omenja kopanje na ledinah *Grobišča*, *Zidani gaber*, *Vratolom*, *Pri Zidanem gabru v Grobiščah v gradu* in *Pendirjevka*.⁴ Ledinska imena je prepoznal in umestil v prostor Janez Dular,⁵ nanašajo se na naselbino Zidani gaber. *Vratolom* je ime vzpetine na severni strani grebena, znotraj obzidja naselbine na Zidanem gabru (*sl. 4*). *Grobišče* (tudi *Grabiše*) se danes imenuje najvišji vrh tik nad Mihovim severno pred naselbino Zidani gaber; Kušljan se je pri umeščanju naselbine v prostor verjetno oprl na to prepoznavno vzpetino. *Pendirjevka* se imenuje potok v grapi na zahodni strani grebena Zidani gaber.

Od Kušljana, ki se je preživljal s pridobivanjem in prodajo starin, sta najdene predmete odkupovala tedanji Deželni muzej v Ljubljani in Naravoslovni

Sl. 1: Zidani gaber nad Mihovim. Lega najdišča južno od trase rimske ceste (črtkano). (podlaga: LiDAR ©Arso, GURS)
Fig. 1: Zidani gaber above Mihovo. Location of the site south of the Roman road (dotted line). (Basemap: LiDAR ©Arso, GURS).

Sl. 2: Pogled na vas Mihovo ob vznožju Gorjancev. Zidani gaber je skrit za najvišjim vrhom v sredini slike.
Fig. 2: The village of Mihovo at the foot of the Gorjanci Hills. Zidani gaber is hidden behind the highest peak in the centre of the photo.

muzej na Dunaju. Na *Vratolomu* je leta 1887 odkopal stavbo; zaradi oglja, kovaške žlindre in železnih predmetov jo je poimenoval kovačnica.⁶ V njej je na globini 1–2 m našel pušični osti (*t. 6: 102,104*), noža (*t. 9: 152,153*), žeblice (*t. 8: 141–145*), železno iglo (*t. 3: 54*), stilus (*t. 7: 124*), okov (*t. 10: 172*), odlomka posode z žigosanim okrasom (*t. 11: 186*), spodnji del amfore, zapolnjene z ogljem (*t. 11: 187*), uteži za statve (*t. 12: 207–215*), brusne kamne (*t. 12: 216–223*) in kosa tubula z ostanki malte.⁷ Na *Vratolomu*⁸ je našel tudi pasno spono

¹ Ignacij Kušljan je bil domačin, ljubiteljski raziskovalec in zbiralec starin: Kušljan 1909.

² Križ 2021, 41–51.

³ Tratnik 2020. Mentorica disertacije je doc. dr. Tina Milavec, somentorica izr. prof. dr. Janka Istenič.

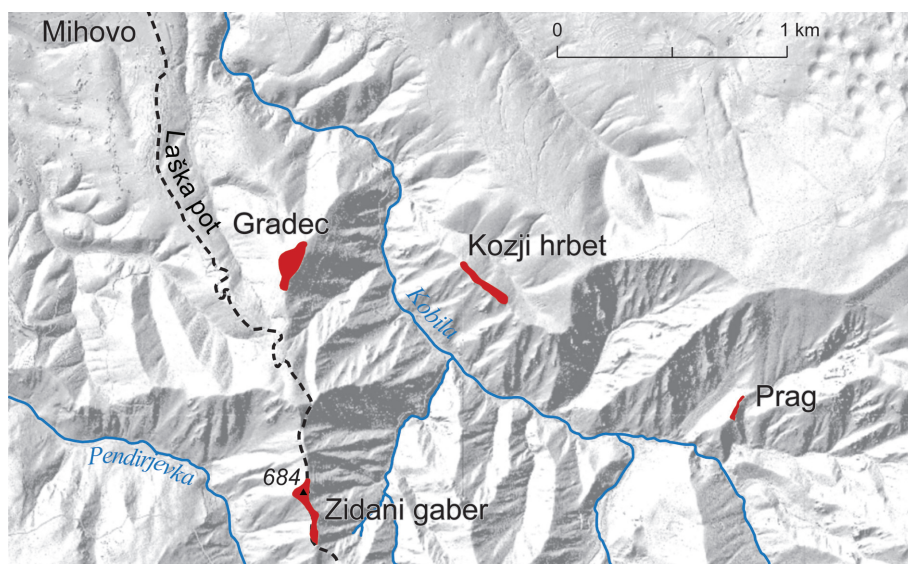
⁴ Ledinska imena v povezavi z najdbami omenja Kušljan v virih št. 1–8.

⁵ Dular 2008.

⁶ Podatki izhajajo iz korespondence med Ignacijem Kušljanom, Karlom Dežmanom in Alfonzom Müllnerjem (glej Viri 1–7) ter iz Kušljanovih del *Zapisnik in poslovna knjiga* (Vir 8) ter *Spomini* (Kušljan 1909, 112–113).

⁷ Neobjavljeno, NMS, inv. št. R 2777–2778.

⁸ Ni jasno, ali v isti stavbi.

Sl. 3: Karta poznoantičnih najdišč v bližini Zidanega gabra. (podlaga: LiDAR ©Arso, GURS)
 Fig. 3: Map of the Late Antique sites near Zidani gaber. (Basemap: LiDAR ©Arso, GURS)

(t. 5: 79), kovinsko posodico (t. 7: 126), ročaj (t. 8: 147), železna tečaja vrat (t. 8: 137, 138) in okov ključavnice (t. 8: 140).

Na začetku devetdesetih let 19. st. je na Gorjanjih raziskoval Jernej Pečnik. V poročilih omenja ostanke večje naselbine na visokem in skalnatem hribu nad vasjo Mihovo.⁹ Tam je odkril zidove treh hiš; dve "velikanski, lepo zidani in pobarvani sobi" sta bili še dobro prepoznavni.¹⁰ Na zidovih so bili ostanki ometa z zeleno in rdečo poslikavo.¹¹ Piše tudi o zidani, 5 m široki cisterni za vodo¹² in skeletnih pokopih.¹³

Slavko Ciglenečki je v letih 1987 in 1988 s štirimi sondami delno raziskal cerkev.¹⁴ Apsida je bila z zunanje strani podprta s kontraforji, v zasutjih ob apsidi je odkril obdelane kose lehnjaka in kose okenskega stekla. V jugozahodnem vogalu na zunanji, južni strani cerkve je našel izpraznjeno grobnico.¹⁵ V sondi za zidom na *Vratolomu* je odkril zidove stavbe,¹⁶ izrisal je prvi načrt naselbine.¹⁷

Leta 1999 sta iskalca z detektorjem kovin na zahodnem pobočju pod naselbino našla depo orodja. Tega je nato izkopala ekipa arheologov iz

Dolenjskega muzeja in Narodnega muzeja Slovenije. Orodje je iz časa med 8. in 10. st.¹⁸

Štiri pasne spono (t. 4: 64–66, 68), ki sta jih našla Kušljan in Pečnik, je objavil Joachim Werner.¹⁹ Večino predmetov, ki jih je izkopal Ignacij Kušljan, je leta 1967 objavila Sonja Petru²⁰ in jih datirala v zgodnji srednji vek. Posamezne drobne najdbe z Zidanega gabra so proučevali številni drugi raziskovalci.²¹ Slavko Ciglenečki je Zidani gaber obravnaval v različnih študijah poznoantičnih višinskih naselbin na jugovzhodnoalpskem prostoru in v študijah zgodnjekrščanskih cerkva.²²

Ker je naselbina odmaknjena in znana kot najdišče dragocenih arheoloških predmetov, jo pogosto obiskujejo iskalci z detektorji kovin. Velik del drobnih najdb, odkritih na ta način hrani Dolenjski muzej, razstavili so jih leta 2021.²³

Z Zidanega gabra imamo tudi nekaj podatkov o grobovih. Kušljan poroča,²⁴ da je domačin okrog leta 1880 "v obzidanem grobu z obokom" našel pozlačeno srebrno pasno spono (t. 4: 64) in glavnik (t. 4: 58). Kosti v grobu so bile razmetane, zraven

⁹ Pečnik 1912, 26.

¹⁰ Pečnik 1892, 223.

¹¹ Pečnik 1892, 223; Pečnik 1897, 104.

¹² Pečnik 1904, 195.

¹³ Pečnik 1912, 26.

¹⁴ Ciglenečki 1988; Ciglenečki 1989, 251; Ciglenečki 1990a, 113–116.

¹⁵ Ciglenečki 1990a, 113.

¹⁶ Ciglenečki 1989, 251.

¹⁷ Ciglenečki 1990a, 113.

¹⁸ Bitenc, Knific 2015, 118–122.

¹⁹ Werner 1962, t. 38, 67.

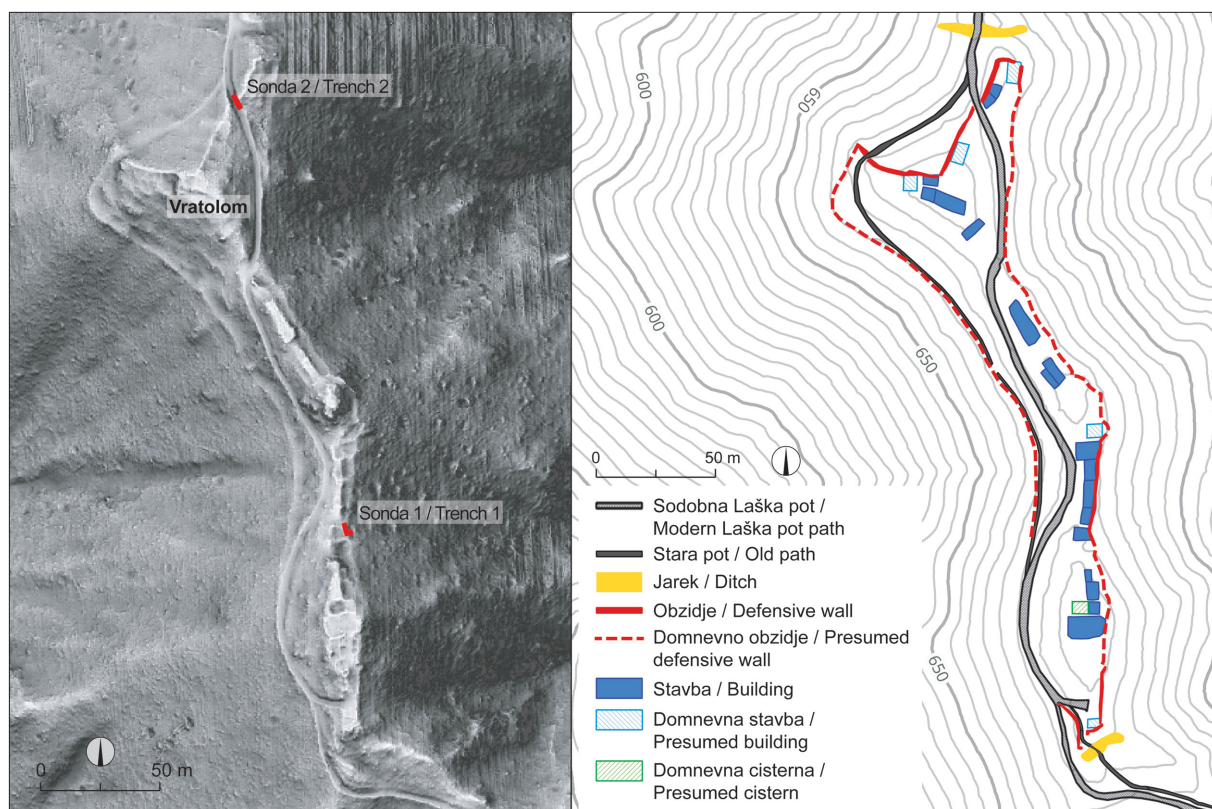
²⁰ Petru 1967.

²¹ Bitenc, Knific 2001; Cipot 2003; Pflaum 2000; Karo 2012; Karo, Knific, Tušek 2011; Knific, Nabergoj 2016; Križ, Stipančič, Škedelj Petrič 2009; Lux 2004; Lux 2006; Lux 2016.

²² Ciglenečki 1994; Ciglenečki 1997; Ciglenečki 2003; Ciglenečki 2008; Ciglenečki 2016a; Ciglenečki 2023, 235–236.

²³ Križ 2021.

²⁴ Kušljan 1909, 112.

Sl. 4: Zidani gaber. Prikaz DMR po lidarskih podatkih (levo), označena lega sond 1 in 2. Interpretacija arheoloških sledov na DMR (desno). (podlaga: LiDAR ©Arso, GURS)

Fig. 4: Zidani gaber. LiDAR-derived DRM (left), marked positions of trench 1 and trench 2. Interpretation of the archaeological traces (right). (Basemap: LiDAR ©Arso, GURS)

so bili kosi stekla in žebelj. Spona je ležala 1 m globoko. Leta 1885 je Kušljan "blizu prejšnjega" izkopal še en "obzidan grob", zanj pravi, da so bile "kosti premetane in je bil verjetno že enkrat prekopan".²⁵ V njem je našel srebrno pasno spono (t. 4: 65).

Pečnik poroča o skeletnih grobovih. Grobne jame so bile izkopane v skalo, kot zanimivost pa navede, da so bili grobovi "celo pod hišnim tlakom, kar se ne vidi nikjer drugje".²⁶ V moških grobovih so našli nože in ob glavah velike koščene glavničke.²⁷

Na južni strani cerkve so med gozdarskimi deli leta 1999 našli sarkofag.²⁸ Ob prihodu arheologov leta 2000 je bil pokrov sarkofaga razbit, kosti skeleta so bile delno premešane, nekaj jih je manjkalo, pridatkov v sarkofagu ni bilo.

ARHEOLOŠKA INTERPRETACIJA LIDARSKIH IN TERENSKIH PODATKOV

Z analizo podatkov laserskega skeniranja površja smo prepoznavali tiste sledi v reliefu, ki bi lahko nakazovale poselitev – torej morebitne sledi zidov, nasipov, izravnjav ali jarkov in obstoj stare trase poti. Z uporabo različnih vizualizacij lidarskih podatkov²⁹ smo izdelali arheološko interpretacijo vidnih sledi (sl. 4).

Naselbina obsega 1 ha (sl. 4). Tloris naselbine je prilagojen terenu, zato je dolg (skoraj 300 m) in ozek (20–50 m). Manjše izravnave in kotanje na pobočjih, kamenje ter na površju vidna linija zidu nakazujejo obseg nekdanje naselbine. Najvišja in hkrati najbolj izravnana točka v naselbini je vrh južnega grebena, kjer kotanje in kupi kamenja kažejo obseg starejših izkopavanj na območju poznoantične cerkve.

²⁵ Vir 7.

²⁶ Pečnik 1892, 223.

²⁷ Pečnik 1912, 26. Ni jasno, kje so ti predmeti danes.

²⁸ Na parc. št. 3583/205, k. o. Gorenje Vrhpolje. Breščak, Lovenjak, Verbič, Leben Seljak 2002, 224.

²⁹ Kokalj, Somrak 2019, 747.

Dostopi in obrambna jarka

Laška pot (sl. 3,4), ki je iz Mihovega speljana po pobočju do Zidanega gabra, se nadaljuje južno čez vrh Gorjancev (1000 m n. m.) na hrvaško stran. Točen potek poti po hrvaškem Žumberku ni znan, prav tako ne poznamo časa nastanka te povezave. Pot je prvič vrisana na Franciscejskem katastru iz leta 1824. Danes je to na odseku od vasi Mihovo do Zidanega gabra globoko v pobočje ugreznjena gospodarska pot, ki je ponekod strojno razširjena. Na mestu, kjer pripelje v poznoantično naselbino, je široka pribl. 3 m.

Pred naselbino, na severni strani, se od Laške poti proti zahodu odcepi ožja izravnavna – domnevna stara pot, ki zavije okrog vzpetine *Vratolom*. Tam preči severni zid in vodi po zahodnem robu naselbine. Na jugozahodnem vogalu se priključi nazaj na Laško pot (sl. 4). Na terenu jo prepoznamo v ozki, do 2 m široki izravnavi na sicer strmeh zahodnem pobočju.

Na severni strani je pred naselbino prečno čez hrbet grebena vidna 2–5 m široka in do 1 m globoka poglobitev (sl. 4). Domnevamo, da gre za deloma zasut severni obrambni jarek.

Na južni strani je podobna, vendar manj izrazita poglobitev, ki poteka prečno čez vrh grebena in čez domnevno traso stare poti (sl. 4). Menimo, da gre za južni obrambni jarek.

Obodni zid

Naselbina je s treh strani obdana z zidom. Na severni strani je del linije zidu viden na terenu (sl. 5) in v celoti določljiv na vizualizaciji lidarskih podatkov (sl. 4). Vidni del zidu je dolg pribl. 80 m, debelina zidu znaša do 0,7 m, ohranjena višina do 0,6 m. Del severnega zidu smo izkopali v testni sondi 2 (sl. 4, 11–12).

Na vzhodnem pobočju je linija zidu določljiva na vizualizaciji lidarskih podatkov (sl. 4), na terenu pa jo težko prepoznamo. Slutimo jo v izravnavi z nekoliko dvignjenim robom, ki poteka vzdolž pobočja. Del tega zidu smo odkrili v sondi 1 (sl. 4, 6–9).

Na zahodnem pobočju potek obodnega zidu ni jasen. Del linije pod vzpetino *Vratolom* je določljiv na vizualizaciji lidarskih podatkov (sl. 4). V nadaljevanju proti jugu se ta linija poveže s potekom domnevne trase stare poti. Na terenu je vidna ozka izravnavna s poudarjenim, nekoliko dvignjenim zunanjim robom. Za zdaj ni mogoče ločiti, ali gre za traso poti, za linijo obodnega zidu ali za traso poti, ki vodi na notranji strani obodnega zidu. Jasno pa je, da linija nakazuje rob naselbine; na pobočju pod njo ni vidnih sledov poselitve.

Na južni strani potek zidu prepoznamo na vizualizacijah lidarskih podatkov (sl. 4). Na terenu je ohranjen pribl. 4 m dolg odsek, debelina zidu

Sl. 5: Zidani gaber. Pogled proti zahodu na vzpetino *Vratolom*. Desno na pobočju je označena z mahom poraščena severna linija obodnega zidu. Spodaj na sliki je Laška pot.

Fig. 5: Zidani gaber. Westward view of the peak named *Vratolom*. The arrows mark the moss-covered north defensive wall. Laška pot is in the foreground.

znaša do 0,7 m, višina do 0,5 m. Potek obodnega zidu na južni strani nakazuje podaljšano zahodno linijo, vhod in manjšo stavbo v jugovzhodnem kotu (sl. 4). Domnevamo, da gre za utrditev južnega dostopa v naselbino.

Stavbe, cerkev, cisterna in grobovi

Sledi stavb na vizualizacijah lidarskih podatkov nakazujejo linije, ki obrisujejo pravokotne oblike (sl. 4). Prepoznali smo 17 bolj jasnih obrisov stavb in pet domnevnih, z manj jasnimi linijami. Na terenu stavbe prepoznamo v kupih kamenja ter v izravninah in poglobitvah pravih oblik. Večina stavb se naslanja na severni in vzhodni obodni zid. Na severnem delu se na zid naslanjajo tri stavbe, velike pribl. 5×4 m, in še tri domnevne stavbe (ena vel. 8×5 m, dve pa 5×6 m). V jugovzhodnem delu je strnjen niz petih ali šestih približno enako velikih stavb (vel. 5×6 m), ki se naslanjajo na vzhodni obodni zid. Del zidu in tlak v eni izmed teh stavb smo raziskali v sondi 1 (sl. 6–9). Tri stavbe so večje in podolgovate oblike. Dve stojita na Vratolomu (vel. 13×5 m in 10×3 m), tretjo stavbo domnevamo na podolgovati izravnavi v srednjem delu naselbine (vel. 18×5 m).

Na južnem platoju je viden še obris večjega pravokotnega objekta, ki meri 14×8 m (sl. 4). Gre za sledi poznoantične cerkve, ki so jo sondirali v letih 1987 in 1988.³⁰ Apsida je na vzhodu vpeta v obodni zid. Na tem platoju smo prepoznali sledi še treh manjših stavb (vel. 7×5 m, 5×4 m in 5×3 m).

Severno od cerkve je vidna poglobitev pravokotne oblike velikosti 7×6 m (sl. 4), verjetno gre za cisterno, ki jo je omenjal Jernej Pečnik.³¹

Na južni strani cerkve so vidne svetle linije, ki nakazujejo arhitekturne ostanke, in temnejše lise, ki nakazujejo poglobitve. Zaradi mlajših posegov (gozdarska dela) ni jasno, ali gre za zidove uničenih objektov. Na tem delu so v preteklosti odkrili izpraznjeno grobnico³² in sarkofag.³³

Stanje raziskav ne omogoča določitve funkcije posameznih stavb; ne moremo ločiti med bivalnimi stavbami, stolpi, skladišči ali drugimi gospodarskimi objekti.

Sl. 6: Zidani gaber. Sonda 1, pogled na raziskani del obodnega zidu in del stavbe na vzhodni strani naselbine.
Fig. 6: Zidani gaber. Trench 1, excavated part of the east defensive wall and a building abutting it; view from the top.

SONDIRANJE LETA 2017

Na Zidanem gabru smo z izkopom dveh sond³⁴ želeli podrobneje raziskati strukture, ki so se pokazale na vizualizacijah lidarskih podatkov, ugotoviti ohranjenost arheoloških plasti in pridobiti podatke o kronologiji naselbine. Sondo 1 smo izkopali v jugovzhodnem delu, ob vzhodnem obodnem zidu naselbine, kjer je viden niz zidanih stavb, sondo 2 pa ob današnjem vhodu na severni strani naselbine (sl. 4).

Sonda 1 (sl. 6–10)

Sonda 1 je merila 5×2 m. Južni vogal smo naknadno razširili v obliki črke L (velikost 2×1 m) in tako pridobili vpogled v prečni presek plasti ob zidu. Odstranili smo ruševino, druge

³⁰ Ciglencečki 1988, 264; Ciglencečki 2016a, 201.

³¹ Pečnik 1904.

³² Ciglencečki 1990a, 113.

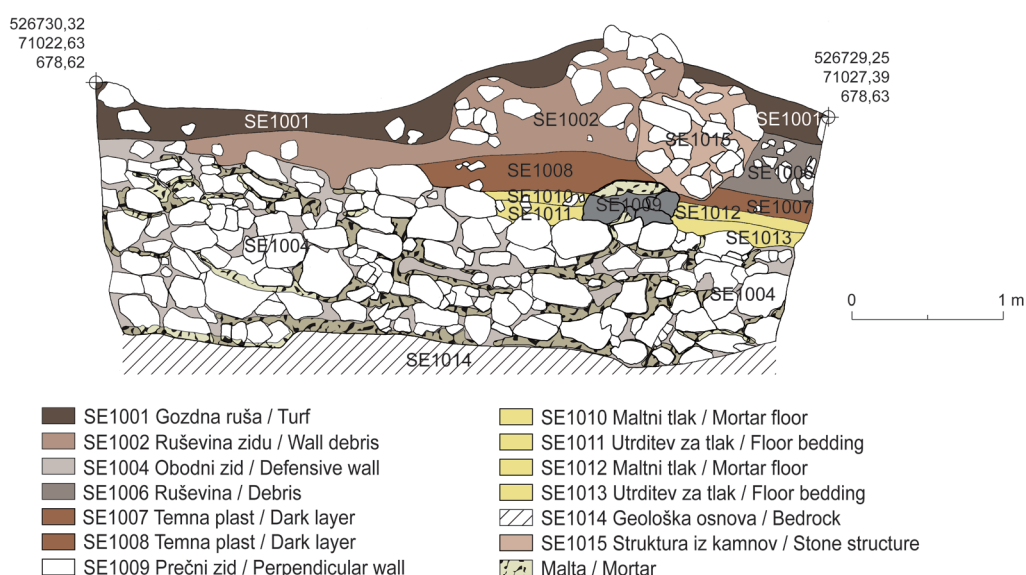
³³ Ciglencečki 1990a, 113; Breščak, Lovenjak, Verbič, Leben Seljak 2002.

³⁴ Izkopavala je ekipa Narodnega muzeja Slovenije v sodelovanju s Skupino STIK.

Sl. 7: Zidani gaber. Sonda 1, zahodni profil. Pogled na vzhodni in prečni zid ter apnena tlaka ob slednjem. Nad tlakoma je vidna temna plast z ogljem in ostanki kulturnih rastlin, prekriva jo ruševina.

Fig. 7: Zidani gaber. Trench 1, view from the east side. Unearthed east wall, perpendicular wall and two floors made of lime mortar, covered by a dark layer containing charcoal and remains of cultivated plants. Layer of debris is covered by turf.

Sl. 8: Zidani gaber. Sonda 1, risba zahodnega profila. Vzhodni obodni zid, na katerega se naslanja prečni zid. Ob tem sta dva apnena tlaka, ki ju prekrivajo temna plast in plasti ruševine. (koordinatni sistem D96/TM)

Fig. 8: Zidani gaber. Trench 1, west section. East defensive wall and two floors made of lime mortar leaning on perpendicular wall. All covered with a dark layers and different layers of debris. (D96/TM coordinate system)

plasti in strukture (zidovi, tlak, temna plast) smo očistili, dokumentirali, vzorčili in po zaključku raziskave zasuli.

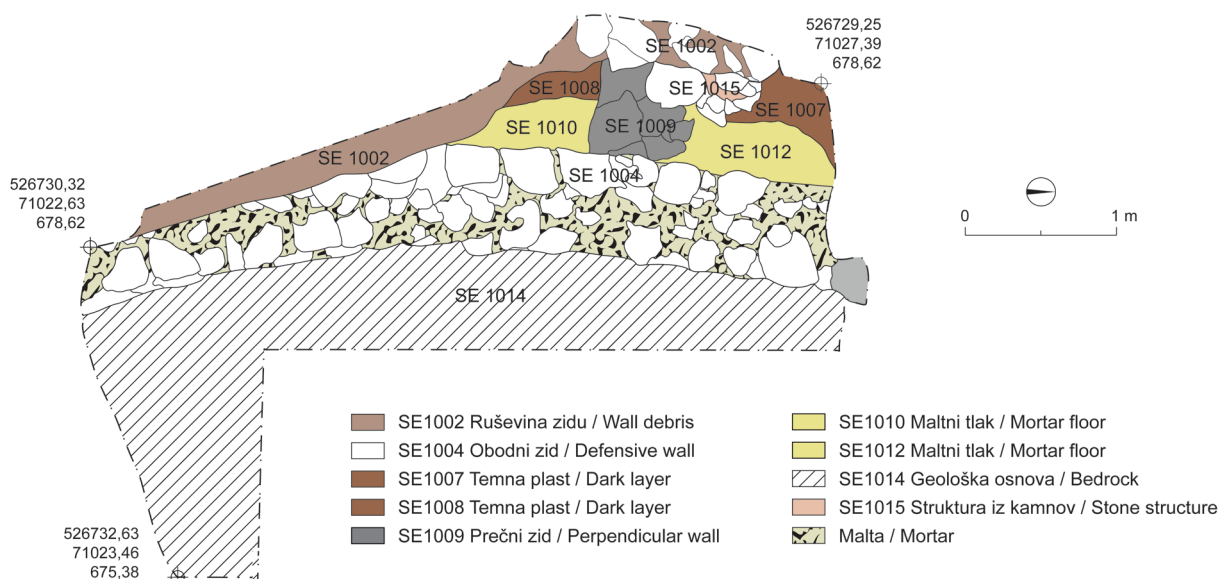
Opis: Na deloma zravnano dolomitno geološko osnovo (sl. 8–10: SE 1014) so nanесли 2–3 cm debelo plast malte in nanjo postavili zid (sl. 6–9: SE 1004). Ta poteka v smeri sever–jug, vkop za zid v preseku ni bil viden (sl. 10). Za gradbeni material so uporabili kose lomljenega apnenca in dolomita. Malta je trdna (jo težko prelomimo) z veliko apna in drobnim peskom. V zunanjem licu zidu prevladujejo večji kamni, v sredici je veliko drobirja, notranje lice ni bilo vidno (nismo posegali v zid). V sredini sonde je zunanje lice zidu poškodovano, drugje je zid ohranjen do višine 1,2 m, debelina znaša do 0,6 m, odkopali smo ga v dolžini 5 m.

Z notranje strani se na zid naslanjajo prečni zid in dva tlaka z utrditvama (sl. 7–9).

Prečni zid (sl. 7–9: SE 1009) je ohranjen do višine 0,2 m, njegova debelina znaša do 0,5 m. Grajen je iz kamnov lomljencev in apnene malte. Domnevamo, da gre za zid stavbe, ki se naslanja na obodni zid.

Na prečni zid se z obeh strani naslanjata tlaka iz apnene malte. Malta v tlaku je trdna, vsebuje precej grobega peska in drobce keramike (sl. 8–9: SE 1010, SE 1012). Tlak je postavljen na površino, utrjeno in poravnano z manjšimi kamni (sl. 8: SE 1011, SE 1013). Menimo, da gre za tlak v dveh notranjih prostorih.

Oba tlaka je prekrivala do 0,2 m debela temna plast (sl. 8–9: SE 1007, SE 1008) z veliko oglja ter posameznimi odlomki lončenine (t. 13: 230), opeke

Sl. 9: Zidani gaber. Sonda 1, tloris. Vzhodni obodni zid, na katerega se naslanja prečni zid. Na severni in južni strani prečnega zidu je apneni tlak, deloma ga še prekrivata temni plasti z ogljem in ostanki kulturnih rastlin. Prečni zid je na zahodni strani prekrit z ruševino. (koordinatni sistem D96/TM)

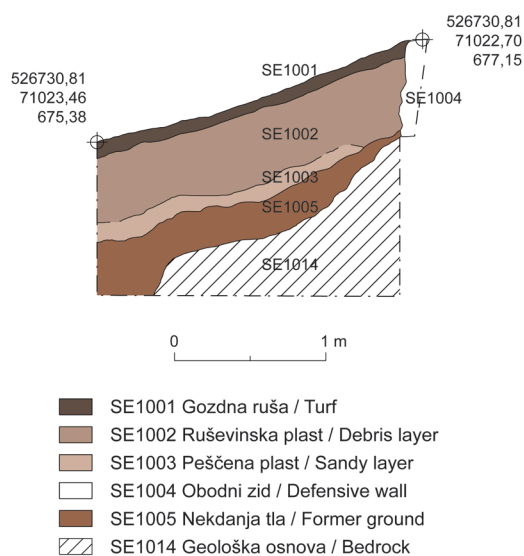
Fig. 9: Zidani gaber. Trench 1, plan. East defensive wall and two floors made of lime mortar leaning on perpendicular wall. Floors are partly covered with dark layers containing charcoal and remains of cultivated plants, while the debris layer still covers the western part of the perpendicular wall. (D96/TM coordinate system)

in živalskih kosti. Arheobotanična analiza vzorca iz plasti SE 1007 je pokazala zoglele ostanke lesa hrasta in jesena ter zoglela zrna ječmena, prosa, žita, ki ni ožje določljivo, graha in laškega muhviča.³⁵ Domnevamo, da je plast nastala ob požaru, ki je zajel lesene dele konstrukcije v notranjosti stavbe.

Nad prečnim zidom je struktura iz kamnov (sl. 8–9: SE 1015); iz prvotne lege je nagnjena proti severu, verjetno gre za porušen del prečnega zidu.

Vse našete plasti in strukture je prekrivala do 0,6 m debela plast kamnov različnih velikosti, med njimi je bilo precej zemlje (sl. 8–9: SE 1002, SE 1006). Gre za ruševino zidov, v njej smo odkrili živalske kosti, nekaj odlomkov lončenine, med njimi tudi del vrčka z glajenim okrasom (t. 13: 229) in okrašen koščen ročaj (t. 13: 228). Nad ruševino je bila plast gozdne ruše (sl. 8: SE 1001), v tej smo odkrili dva odlomka tubula.

V južnem preseku sonde je viden strm naklon geološke podlage (sl. 10: SE 1014). Nad njo je temno rjava prekoreninjena plast preperle geološke podlage (ostrorobi dolomitni drobir) in peščenega melja (sl. 10: SE 1005), v plasti smo našli odlomek železa (t. 13: 227) in živalske kosti. Domnevamo, da gre za nekdanja (poznoantična?) tla.

Sl. 10: Zidani gaber. Sonda 1, arheološka interpretacija južnega preseka v razširitvi sonde. Vidne so plasti, ki so se na geološko podlago s strmim naklonom naložile ob zunanji steni obodnega zidu. (koordinatni sistem D96/TM)

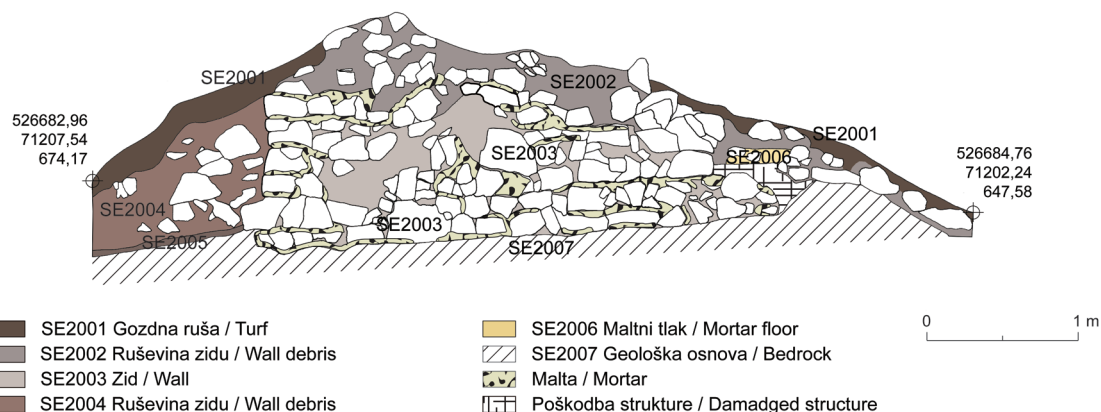
Tla prekriva peščena plast z drobcu malte (sl. 10: SE 1003), ki je sočasna z gradnjo obodnega zidu ali pa mlajša. Vse skupaj prekriva plast ruševine z večjimi kamni (sl. 10: SE 1002), nad njo je gozdna ruša (sl. 10: SE 1001).

³⁵ T. Tolar 2017, Poročilo arheobotanične analize z najdišča Zidani gaber (neobjavljeno poročilo, hrani ZRC SAZU).

Sl. 11: Zidani gaber. Sonda 2, vzhodni profil. Pogled na odkriti del objekta, tlak in ruševino ob današnjem severnem vhodu v naselbino.

Fig. 11: Zidani gaber. Trench 2, view on the east section. Unearthed part of the building, lime floor and debris layer at the northern entrance.

Sl. 12: Zidani gaber. Sonda 2, risba vzhodnega profila. Zid objekta ob severnem vhodu je prekrit z ruševino, na južni strani je del maltnega tlaka. (koordinatni sistem D96/TM)

Fig. 12: Zidani gaber. Trench 2, east section. Wall of the building at the northern entrance is covered by a layer of debris. A patch of a lime floor is visible on the southern edge. (D96/TM coordinate system)

Sonda 2 (sl. 11–12)

S sondo 2 smo raziskali vzhodni profil današnje dostopne poti na mestu, kjer preseka severni obodni zid. Izkop smo poglobili do geološke podlage in toliko razširili, da smo dosegli zunanje meje ohranjenih struktur. Sonda je v dolžino merila 6 m, višina profila je znašala do 2 m. V odkrite zidove po dogovoru s pristojno konservatoriko nismo posegali in smo jih po končanih raziskavah nazaj zasuli.

Opis: V geološko podlago (sl. 12: SE 2007) so izkopali pribl. 0,2 m globok vkop za temelj. Na dno vkopa so nanесли 3–5 cm debelo plast malte. Na plast malte so postavili zid (sl. 12: SE 2003). Za gradbeni material so uporabili kose lomljenega apnenca in dolomita. Raziskani del zidu je dolg 3,6 m in visok do 1,2 m. Njegovo severno lice je ravno poravnano, srednji in južni del zidu so poškodovale korenine dreves, kamni so razmajani, vmes je veliko zemlje. Verjetno je zid del manjšega objekta, ki se navezuje na severni obodni zid.

Na južni strani zidu je do 0,7 m širok ostanek maltnege tlaka (sl. 12: SE 2006), postavljen je na geološko osnovo, del strukture je na tem mestu uničen. Stik z zidom SE 2003 se ni ohranil, vendar domnevamo, da se tlak navezuje nanj.

Zid in tlak je prekrivala do 0,7 m debela plast ruševine (sl. 12: SE 2002), v njej ni bilo najdb.

Na zunanji, severni strani zidu je nad geološko podlago do 0,15 m debela temno rjava plast z drobcu oglja (sl. 12: SE 2005). Arheobotanična analiza vzorca plasti je pokazala, da oglje pripada vsaj dvema različnima vrstama iglavcev. Verjetno gre za gozdna tla iz časa naselbine.

Del ruševine zidu je ležal tudi na zunanji, severni strani zidu (sl. 12: SE 2004). Ruševini je prekrivala gozdna ruša (sl. 12: SE 2001).

Povzetek rezultatov raziskav

V sondi 1 smo odkrili del vzhodnega obodnega zidu. Nanj se je z notranje strani naslanjal zid stavbe z apnenim tlakom. Tega je prekrivala plast z veliko oglja. Oglje pripada jesenu in hrastu, obe drevesni vrsti sta primeren gradbeni material za lesene konstrukcije. Na podlagi tega domnevamo, da je imela stavba leseno nadgradnjo ali leseno ostrežje. Oglje nakazuje, da je zgorelo in se zrušilo na tlak. V vzorcu plasti, ki je ležala na tlaku, so bila tudi zoglenela zrna nedoločljivega žita, ječmena, prosa, graha in laškega muhviča.

V sondi 2 smo odkrili 3,6 m dolg zid objekta, ki se navezuje na severni obodni zid. Zid objekta so močno poškodovale korenine dreves. Vidno je skrbno izdelano in poravnano severno lice zidu. Na južni strani zidu je ohranjena zaplata apnenega tlaka; domnevamo, da se ta navezuje na odkriti objekt. Drobni najdb, ki bi nam pomagale pri dataciji objekta, ni bilo. Domnevamo, da gre za stolp ali manjšo stavbo, zidano sočasno s severnim obodnim zidom.

DROBNE NAJDBE

V članku obravnavamo predmete, ki jih hrani ta Narodni muzej Slovenije in Dolenjski muzej. Predmeti iz Narodnega muzeja so del zbirke Ignacija Kušljana, ki jih je muzej odkupil v letih 1880 in 1897, in predmeti s sondiranja leta 2017. Iz Dolenjskega muzeja predstavljamo del predmetov, ki so jih nepooblaščen iskalci z detektorji kovin izkopali na Zidanem gabru med letoma

1989 in 1996 ter jih predali muzeju.³⁶ Dolenjski muzej je s tega najdišča v poznejših letih pridobil veliko drugih predmetov, a teh v članku ne obravnavamo.³⁷

Predmeti z Zidanega gabra iz obdobja prazgodovine³⁸ ter iz časa med 8. in 10. st.³⁹ so že objavljeni.

Med obravnavanimi najdbami (n = 230) smo jih 126 lahko ožje časovno opredelili (sl. 13). V tekstu izpostavljamo posamezne predmete, pomembne za datacijo poselitvenih faz ali interpretacijo naselbine. Večji poudarek namenjamo predmetom iz 5. in 6. st., ki se po našem mnenju navezujejo na zidane strukture, predstavljene v predhodnih poglavjih. Podroben opis vseh predmetov z določitvijo tipa, datacijo in relevantno literaturo je v *Katalogu najdb*. Pri analizi kronologije naselbine smo poleg drobnih najdb upoštevali tudi novce (sl. 14).⁴⁰

Iz 1. in 2. st. so deli noše in novci. Sedem fibul se je ohranilo skoraj v celoti. Najstarejša je fibula z dvema gumboma na loku tip Almgren 136f (t. 1: 1) iz druge polovice 1. st.⁴¹ Med močno profiliranimi fibulami tri uvrščamo k tipu Almgren 73/74 (t. 1: 2–4) iz obdobja med koncem 1. st. in drugo polovico 2. st.,⁴² štiri pa sodijo k tipu Okorág (t. 1: 9–13) iz časa med drugo polovico 1. st. in prvo polovico 2. st.⁴³ Štiri fibule (t. 1: 5–8) so tipa Almgren 84, uporabljali so jih od konca 1. st. do začetka 3. st.⁴⁴ Med temi sta dva primerka posebna; prvi (t. 1: 5) ima gumb na loku razčlenjen na štiri krake. Oblika noge, dvodelna konstrukcija in odsotnost ploščice pod glavo nakazujejo datacijo v 2. st. Pri drugem (t. 1: 7) sta posebnost širok in ploščat lok z velikim diskastim gumbom ter velik, trojno profiliran gumb na nogi. Podobne fibule so našli v Sisku.⁴⁵ Taki detajli v obliki gumbov in drugi elementi okrasa niso odločilni pri dataciji različic tipa, lahko pa nakazujejo posamezne delavnice.⁴⁶ K noriško-panonski pasni garnituri

³⁶ Predmete iz Dolenjskega muzeja, ki jih objavljamo, je avtorica obravnavala v doktorski disertaciji (Tratnik 2020).

³⁷ Velik del jih je bil razstavljen na občasni razstavi Gorjanci med Rimom in Bizancem leta 2021; glej Križ 2021.

³⁸ Dular 2008, 129–131.

³⁹ Bitenc, Knific 2015; Karo 2012; Karo, Knific, Tušek 2011; Karo, Knific 2020.

⁴⁰ FMRSI III, 263; FMRSI IV, 280–282; FMRSI V, 322–324; FMRSI VI, 168–178.

⁴¹ Garbsch 1965, 35; Riha 1994, 70–71, tip 10, varianta 1, t. 7: 1993.

⁴² Gugl 2008, 36, 40.

⁴³ Cociš 2004, 52–53.

⁴⁴ Jobst 1975, 40–41; Riha 1979, 80.

⁴⁵ Koščević 1980, 22, t. 15: 109–110.

⁴⁶ Gugl 2008, 37, 52.

iz 1. ali 2. st. sodi profiliran zaključek pasnega jermena (*t.* 5: 97).

Novci: Dva novca iz 1. st. sta dobro ohranjena, med 15 novci iz 2. st. sta dobro ohranjena dva, preostali so izrabljeni.⁴⁷

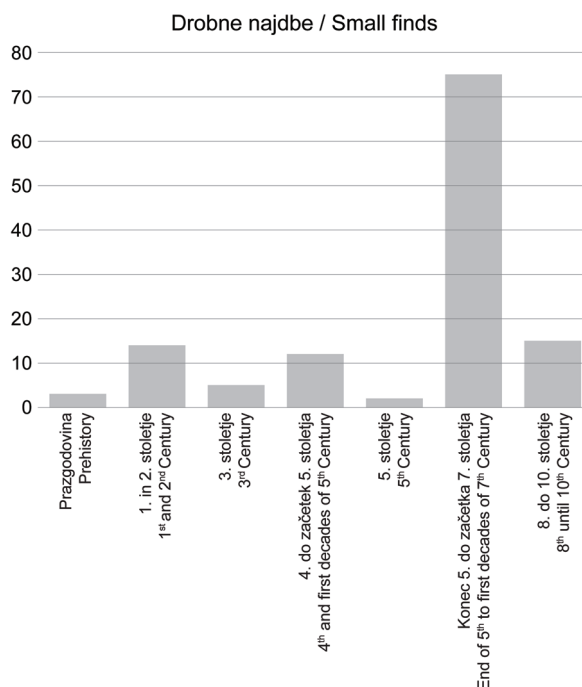
Ploščata fibula polmesečaste oblike (*t.* 1: 15) najbolj ustreza tipu Vaday III/4/1/1.⁴⁸ Jobst podobne fibule iz Lavriaka datira v čas od sredine 2. do sredine 3. st.,⁴⁹ v Barbariku se pojavijo na začetku 2. st.⁵⁰ Na fibuli z Zidanega gabra niso vidne sledi emajla in za take domnevajo, da sodijo k starejši različici.⁵¹

H kolenčastim fibulam verjetno sodi peresovina v tulcu (*t.* 1: 14) in zanesljivo deli fibul (*t.* 2: 16–18). Kolenčaste fibule splošno datirajo v čas od druge polovice 2. st. do začetka 4. st.⁵² Bolje ohranjena je fibula (*t.* 2: 16), ki sodi k tipu Jobst 13 B, te povezujejo z začetki poselitve višinskih naselbin v tretji četrtini 3. st.⁵³

Fibule v podobi konjička “v lahнем galopu z iztegnjenimi nogami” tipa Jobst 29 A (*t.* 2: 19) so datirane različno. Werner Jobst jih na podlagi najdb s poznorimskega grobišča datira v 3. in 4. st.,⁵⁴ Christian Gugl pa po konstrukciji peresovine, ki je podobna kot pri kolenčastih fibulah, v drugo polovico 2. st.⁵⁵ Pogoste so v Podonavju, iz Dolenjske poznamo še dve z Drnovega⁵⁶ in eno s Trnišča pri Mihovem.⁵⁷

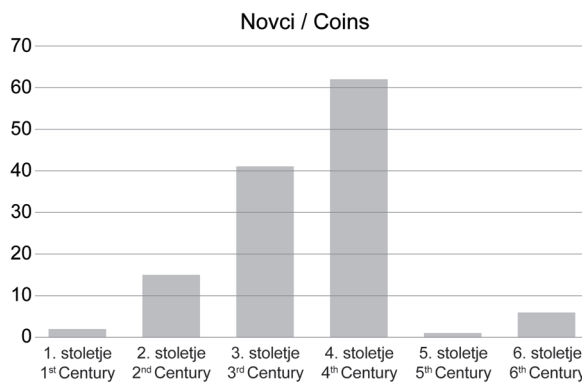
Novci: Med 40 novci iz 3. st. je 36 antoninijanov, kovani so bili v drugi polovici 3. stoletja.⁵⁸

Drobne najdbe iz 4. st. povezujemo z rimsko vojsko in administracijo. Fibule s čebuličastimi gumbi (*t.* 2: 20–23) so izvirno spenjale plašč (*clamys*, *paludamentum*), ki je bil del vojaške in uradniške oprave.⁵⁹ K najstarejšemu tipu Pröttel 1 ali 2, s konca 3. in iz prve polovice 4. st., sodi odlomek fibule s kratko nogo (*t.* 2: 20). Preostali trije (*t.* 2: 21–23) sodijo k tipu Pröttel 3/4 iz časa med letoma 330 in

Sl. 13: Zidani gaber. Število določljivih drobnih najdb (brez novcev) po posameznih obdobjih.

Fig. 13: Zidani gaber. Number of diagnostic artefacts (without coins) according to periods.

Sl. 14: Zidani gaber. Število določljivih novcev po stoletjih.

Fig. 14: Zidani gaber. Number of identified coins according to issue century.

410.⁶⁰ Obročasta fibula s pravokotnim nastavkom (*t.* 2: 24) je iz 4. st.⁶¹ Okovi (*t.* 5: 90–92) in jermenski zaključek (*t.* 5: 94) sodijo k pasu (*cingulum militiae*), ki je bil prepoznaven statusni del vojaške oprave, v času tetrarhije se je ta razširila še na državno administracijo.⁶² Okov (*t.* 5: 93) je izrezan iz pasnega okova, na katerem je okras klinastega

⁴⁷ FMRSI IV, 125: 1; FMRSI VI, 114: 1.

⁴⁸ Vaday 2003, 343, sl. 13, 342, 377 (sl. 33). Oblika ustreza Jobst 1975, 108, tip 27/a.

⁴⁹ Jobst 1975, 107–108, t. 44: 304–305.

⁵⁰ Vaday 2003, 342, 374, sl. 27.

⁵¹ Vaday 2003, 339.

⁵² Jobst 1975, 68.

⁵³ Jobst 1975, 64–65, 68; Ciglencečki 1990b, 157; Buora 2003, 527–528; Ortisi 2008, 43.

⁵⁴ Jobst 1975, 114.

⁵⁵ Gugl 1995, 48.

⁵⁶ Petru 1978, t. XI: 10, 11.

⁵⁷ Neobjavljena, hrani NMS, inv. št. R 27128.

⁵⁸ FMRSI III, 121: 1; FMRSI IV, 125: 3–7; FMRSI V, 97: 1–7; FMRSI VI, 114: 16–41.

⁵⁹ Zagermann 2017, 345–346; Van Thienen 2017.

⁶⁰ Pröttel 1988, 354–359.

⁶¹ Teegen 2013, 321–324.

⁶² Bishop, Coulston 2006, 220.

vreza kombiniran z vrezano človeško podobo, kar je značilno za okove tipa Muthmannsdorf iz časa med zadnjo tretjino 4. in začetkom 5. st.⁶³

K orožju sodijo osti s štirikotnim presekom (*t.* 6: 105–106). Datacija teh še ni jasna, na jugovzhodno-alpskem prostoru so pogoste na najdiščih s konca 4. in iz prve polovice 5. st.,⁶⁴ ob srednji Donavi pa do prve polovice 5. st.⁶⁵ Ker pa jih pogosto najdemo na istih najdiščih kot trokrilne osti, ki jih Uta Von Freeden datira v 6. in 7. st., so jih morda uporabljali tudi takrat.⁶⁶ Glede na velikost, obliko in težo ti izstrelki ne sodijo k loku, ampak verjetneje k samostrelu ali drugemu bojnemu stroju.⁶⁷

Novci: 62 določljivih novcev je bilo kovanih v 4. st., vendar nobeden od njih v zadnjem desetletju 4. st.⁶⁸

Drobnih najdb iz 5. st. je malo, med njimi je majhna ločna fibula (*t.* 2: 31). Izvor in kronologija takih fibul še nista jasna; domnevajo, da so se razvile iz majhnih fibul tipa Bulles-Lauriacum-Sindelfingen, razširjenih v severni Franciji in ob Renu v sredini 5. st.⁶⁹ Verjetno so jih izdelovali v različnih lokalnih delavnicah vse od Španije, južne Francije, severne Italije in Slovenije do Dalmacije.⁷⁰ Tudi odlomka fibule (*t.* 2: 30) ni mogoče tipološko opredeliti. Lahko bi šlo za del velike pločevinaste fibule, ki so bile v sredini 5. st. razširjene v Podonavju,⁷¹ ampak oblika noge je drugačna.

Iz 5. st. je tudi odlomek ogledala tipa Čmi-Brigetio (*t.* 4: 59). Ta ogledala so se razvila pri Sarmatih; v zahodni in srednji Evropi jih najdemo v kontekstih 5. st., ob koncu tega stoletja pa so že zelo redka.⁷² Novci: novec Honorija (408–423).

Glavnina drobnih najdb sodi v čas med zadnjo tretjino 5. st. in začetkom 7. st. Ločne fibule z rogli (*t.* 2: 25–29) so del ženske noše, pogoste so v grobovih iz druge polovice 5. st. in prve polovice 6. st. na območjih, ki so jih poseljevali Germani.⁷³

V Italiji jih povezujejo s časom vzhodnogotske oblasti.⁷⁴ Najstarejše so tiste z okrasom spiral in upodobitvijo ptic ujed ob spodnji strani noge tipa Udine – Planis (*t.* 2: 25,26).⁷⁵ Datirane so v čas med zadnjo tretjino 5. st. in prvo tretjino oz. sredino 6. st.⁷⁶ Fibula (*t.* 2: 27) sodi v tip Szentes-Trento iz časa med drugo polovico oziroma koncem 5. in prvo polovico 6. st.⁷⁷ Najmlajše so fibule z okrasom v videzu pletenine (prepleta) tipa Aquileia (*t.* 2: 29). Volker Bierbrauer meni, da so se razvile šele po prihodu Gotov v Italijo, zato jih datira v drugo četrtino (sredino) 6. st.⁷⁸

Pri okroglih ploščatih fibulah (*t.* 2: 32–33) datacija ni jasna. Primerek (*t.* 2: 32) združuje lastnosti srebrnih ploščatih fibul s steklenim vložkom⁷⁹ in preprostejših fibul s punciranim ali vrezanim okrasom⁸⁰ iz časa med 5. in 7. st. Ploščici (*t.* 2: 34–35) sodita k dvodelnim okroglim fibulam. Pri teh je na spodnjo osnovno ploščico pritrjena zgornja, običajno okrašena ploščica. Zaradi načina pritrditve nosilca peresovine in noge, ki je enak kot pri nekaterih pločevinastih fibulah v obliki križa (*t.* 3: 37–38) in tistih v podobi ptice (*t.* 3: 41), ju datiramo v 6. in na začetek 7. st.

Za okroglo dvodelno fibulo z vtisnjenim okrasom (*t.* 2: 33) nismo našli dobre primerjave. Tiste, ki so bile razširjene v Porenju v 7. st., so večje in okrašene z motivi živali,⁸¹ pri tistih s slovenskega ozemlja iz 7. do 9. st., ki jih obravnava Paola Korošec, je drugačen način pritrditve obeh ploščic.⁸² Veliko dvodelnih okroglih fibul z vtisnjenim okrasom poznamo z grobišča Lesencetomaj ob Blatnem jezeru, kjer so datirane v čas od konca 6. do začetka 9. st., vendar tudi med njimi nismo našli ustrezne analogije.⁸³

Iz sredine in druge polovice 6. st. je polizdelek fibule v obliki črke S (*t.* 3: 36, *sl.* 15). Sodi k tipu Schwechat-Pallersdorf/Bezenye,⁸⁴ ki se je razvil v prehodni severnodonavsko-panonski fazi. Te fibule tradicionalno povezujejo z Langobardi, vendar

⁶³ Böhme 1974, 84, 89. Pflaum 2002, 266, t. 3: 17.

⁶⁴ Pregled najdišč s citati v: Milavec 2020, 80; Ciglencečki 2000, 55–56.

⁶⁵ Najdišče Abusina: Gschwind 2004, 187, največ osti ima tulasto nasadišče, le štiri so s trnom.

⁶⁶ Von Freeden 1991, 605–609.

⁶⁷ Steinklauber 2002, 179–180.

⁶⁸ FMRSI III, 121: 2; FMRSI IV, 125: 8–12; FMRSI V, 97: 8–14; FMRSI VI, 114: 42–91.

⁶⁹ Za fibule tega tipa je značilen okras, izdelan v tehniki klinastega vreza: Pinar Gil 2012, 127–130.

⁷⁰ Pinar Gil 2012, 122–127.

⁷¹ Bitenc, Knific 2008, 99.

⁷² Knific 1993, 523–525.

⁷³ Bierbrauer 1975; Tratnik, Karo 2023, 208–209.

⁷⁴ Giostra 2007.

⁷⁵ Bierbrauer 1975, 113, t. 46: 1; Bierbrauer 2010a, 79; Bitenc, Knific 2008, 103, *sl.* 2: 11.

⁷⁶ Trenkmann 2003, 73–76; Koch 2001, 229–232.

⁷⁷ Quast 2002, 589–590; Tratnik, Karo 2023, 208–209.

⁷⁸ Bierbrauer 1975, 108–114; Bierbrauer 2010b, 67.

⁷⁹ Koch 1968, 42, t. 85: 7; Milavec 2011a, 29, t. 4: 2.

⁸⁰ Bierbrauer 1987, 146, t. 47: 6; Straubing-Bajuwarenstrasse I: Geisler 1998, t. 266, Gr. 734: 1.

⁸¹ Klein Pfeuffer 1993, 21–26.

⁸² Korošec 1979, t. 24: 1,2.

⁸³ Perémi 2014, 225, 256.

⁸⁴ Tejral 2002, 344; Milavec 2007, 337–338, 341.

so razprostranjene tudi zunaj prostora, ki so ga ti naseljevali, in jih poznamo v številnih različicah.⁸⁵ Običajno so srebrne in pozlačene,⁸⁶ polizdelek z Zidanega gabra je iz zlitine bakra s kositrom in svinčcem (svinčev bron) ter potrjuje domnevo, da kljub številčnosti in široki razprostranjenosti takih fibul niso izdelovali le v večjih, ampak tudi v manjših lokalnih delavnicah.⁸⁷

Fibule iz tanke pločevine v obliki križa (*t.* 3: 37–39) najdemo na najdiščih iz 6. in z začetka 7. st. v Sloveniji,⁸⁸ na Hrvaškem⁸⁹ in v Bosni.⁹⁰ Fibula (*t.* 3: 40) je izdelana drugače, je ulita in ima obliko latinskega križa. Take so zgoščene v severovzhodni Italiji (predvsem alpski prostor), posamezne so našli v srednji in južni Italiji. Najstarejše so iz zgodnjega 5. st., znane pa so še v kontekstih z začetka 7. st.⁹¹

Iz tanke pločevine je izdelana tudi fibula v podobi goloba (*t.* 3: 41). Take so razširjene na ozemlju od severovzhodne Italije, prek Slovenije do Dalmacije,⁹² datirane so v 6. st. in prva desetletja 7. st. Specifičen način izdelave pločevinastih fibul (nosilca igle in peresovine sta vstavljena skozi zarezo v osnovni ploščici in nato zatolčena) in zgoščenost fibul ob vzhodni Jadranski obali ter deloma še v notranjosti morda nakazujeta območje izvora oz. lokacijo delavnic.

K nakitu in noši 6. in 7. st. sodijo zapestnica (*t.* 3: 42), zlat našitek (*t.* 3: 49) in igle (*t.* 3: 53–57). K toaleti uvrščamo glavnik in pinceto (*t.* 4: 58,60). Uporaba cedilnih žlic (*t.* 4: 61) še ni jasna, pogosto jih najdejo v kompletu s toaletnimi pripomočki, obešenimi na pasu.⁹³ Kolesaste obeske (*t.* 4: 63) so uporabljali kot amulete, tiste z zanko bi lahko povezovali tudi s konjsko opremo.⁹⁴ Najstarejše poznamo iz prve polovice 6. st. iz severozahodne Evrope, s prostora, ki so ga poseljevali Franki,

Sl. 15: Zidani gaber. S-fibula, polizdelek. Fibula je ulita iz zlitine bakra s kositrom in svinčcem (33 %). Oznaka nakazuje mesto analize zlitine. Ni v merilu.

Fig. 15: Zidani gaber. S-brooch, part-finished product. The brooch is cast of an alloy of copper, tin, and lead (33%). The analysed spot is marked. Not to scale.

Alamani in Bajuvari.⁹⁵ Od tam so se taki obeski razširili v Italijo in nato v Panonijo, kjer so prisotni v drugi polovici 6. st. in na začetku 7. st.⁹⁶

Pasne sponे (*t.* 4: 64–67), ki imajo trne s ščitasto oblikovano bazo, datirajo v čas od prve tretjine 6. st. do 7. st.⁹⁷ Priložene so v moških in ženskih grobovih.⁹⁸ Verjetno izvirajo iz Sredozemlja, razširjene so od Črnega morja do Španije in južne Nemčije, pogoste so na vzhodnoalpskih najdiščih.⁹⁹

Odlomek obroča pasne sponе (*t.* 4: 73) verjetno sodi k sponam tipa Kranj iz prve polovice 6. st.¹⁰⁰ Poimenovane so po dveh primerkih s kranjskega grobišča V Lajhu.¹⁰¹ Razširjene so še v Italiji,¹⁰² na Krimu,¹⁰³ v Dalmaciji¹⁰⁴ in Srbiji.¹⁰⁵ K sponam tega tipa verjetno sodita tudi odlomek obroča (*t.* 4: 72) in trn (*t.* 5: 82).

Okov pasne sponе (*t.* 5: 87) sodi v skupino mediteranskih miniaturnih spon z enodelnim okovom

⁸⁵ Razprostranjene so od severne Francije, južne Nemčije do srednjega Podonavja, Slovenije in v severni Italiji: Brather-Walter 2009, karta 3; Milavec 2007, 337–338, 341; Ahumada Silva 2010a, 54–55; Possenti (2019, 252, 269–270) jih označi kot “internacionalni” tip.

⁸⁶ Milavec 2007, 342–345 (Katalog).

⁸⁷ Brather-Walter 2009, 80–83.

⁸⁸ Knific, Sagadin 1991, kat. št. 55; Klasinc 1999, t. 1: 4.

⁸⁹ Najdišče Knin – Greblje: Vinski 1989, 33, t. 17: 6; 21: 6.

⁹⁰ Najdišče Duvno – Korita: Miletić 1978.

⁹¹ Bierbrauer 1992; Bierbrauer 2005, 56.

⁹² Bitenc, Knific 2012, 438 (sl. 4), 441; Buora 2008, 51–53; Vinski 1989, 28.

⁹³ Losert, Pleterski 2003, 242–245.

⁹⁴ Dannheimer 1976, 49–53; Martin 1997, 354; Lopez Quiroga, Martinez Tejera 2017, kat. št. 183b.

⁹⁵ Koch 2001, 47, Code X76, X77, X78; Possenti 2019, 257–261.

⁹⁶ Windler 1997, 267; Possenti 2019, 258.

⁹⁷ Heynowski 2017, 100; Martin 2000, 170–172; Koch 2001, 84, 303–304, sl. 22.

⁹⁸ Grobišče Kaiseraugst: Martin 1991, 85–88, sl. 48; San Mauro: Ahumada Silva 2010a, 46; Ahumada Silva 2010b, t. 9.

⁹⁹ Ahumada Silva 2010a, 46; Kranj: Stare 1980, grob, 208, 209, 213; Rifnik: Bolta 1981, grobovi 16, 24, 39, 49.

¹⁰⁰ Bierbrauer 1975, 143–145, 151–152.

¹⁰¹ Stare 1980, t. 113; Bitenc, Knific 2008, 102.

¹⁰² Bierbrauer 1975, 143–145.

¹⁰³ Bierbrauer 2010a, 81.

¹⁰⁴ Vinski 1989, t. 21: 1.

¹⁰⁵ Ivanišević, Kazanski 2002, 116–117, t. 1: 3.

ledvičaste oblike (tip C2), ki so se uporabljale za spenjanje jermena obuval ali torbice.¹⁰⁶ Najstarejše so iz zadnje tretjine 5. st.,¹⁰⁷ naš primerek sodi k nekoliko mlajšim sponam, razširjenim še v srednjem Podonavju, Italiji in na Bavarskem; eno poznamo z grobišča v Mirnu.¹⁰⁸

Trn s kvadratno bazo (t. 5: 83) in trni z ravno odrezano bazo (t. 5: 84–85) so pogosti na sponah s konca 5. st. in iz 6. st.¹⁰⁹

Okov spona s punciranim okrasom lusk (t. 5: 86) sodi k t. i. mediteranskim dvodelnim pasnim sponam iz druge polovice 5. in z začetka 6. st.¹¹⁰ Pogoste so v vzhodnem Sredozemlju, Mali Aziji in južni Italiji.¹¹¹

Mlajša, iz poznega 6. in 7. st., je tavširana železna pasna spona (t. 4: 70) okrašena v slogu *pseudo-cloisonné* (videz ločenih celic).¹¹²

V pozno 6. in v 7. st. prav tako datiramo majhno pasno spono tipa Castel Trosino (t. 4: 74), ki je spenjala pas torbice ali ožji jermen.¹¹³ K ožjemu jermenu (torbice?) sodi tudi pasna spona (t. 4: 75).

Ledvičaste železne spona, kot sta (t. 4: 76–77), so pogoste v obdobju med sredino 5. st. in 7. st.¹¹⁴ Drugih spon (t. 4: 68–69, 71; t. 5: 78–81) ni mogoče natančno datirati, pojavljajo se na grobiščih iz časa med 4. in 7. st.¹¹⁵

K jermenom na obuvalih sodita jezičast okov (t. 5: 95) iz 5., 6. ali z začetka 7. st.¹¹⁶ in okov v obliki ščita z zanko (t. 5: 96). Slednji spada k obuvalu, pri katerem gre jermen okoli goleni in gležnja ter čez peto.¹¹⁷ Okras na okovu je enak kot na sponah tipa D2 po Schulze Dörrlamm, razširjenim ob

Črnem morju in ob spodnjem toku Donave do srednjega Balkana ter datiranim v prvo četrtino in sredino 6. st.¹¹⁸

K vojaški opremi nosilcev višjih činov (oficirji, poveljniki) sodi odlomek pozlačene sestavljene čelade (t. 6: 98) tipa Baldenheim.¹¹⁹ Te čelade so verjetno izdelovali v vzhodnem Sredozemlju in v delavnicah v Italiji, ki so sodile pod vplivno območje Bizanca, v času med sredino 5. in 7. st.¹²⁰ Našli so jih v grobovih, naselbinah, rekah in tudi v depojih v vzhodni Franciji, v porečju Rena, na Madžarskem, v Italiji in na Balkanu.¹²¹

K bogato okrašeni nožnici meča verjetno sodi okov (t. 6: 99). Izdelan je v tehniki *cloisonné* z valovitimi stenami celic, kar je značilnost predmetov iz 5. in 6. st., ki izvirajo iz Italije.¹²²

Železne ploščice (t. 6: 109–122) sodijo k lamelnim oklepom, ki izvirajo iz vzhodnega Sredozemlja, z območja pod nadzorom Bizanca, kjer so jih imenovali *klibanon*.¹²³ Z njimi so bili opremljeni pripadniki bizantinske vojske z višjimi vojaškimi čini, vključno s federati.¹²⁴ Eno izmed bližnjih delavnic domnevajo v Rimu (Crypta Balbi),¹²⁵ drugo v Viminaciji (Srbija),¹²⁶ severno od Alp so redki.¹²⁷ Datirani so v pozno 6. in zgodnje 7. st.¹²⁸ Na slovenskem prostoru so dva skoraj v celoti ohranjena lamelna oklepa našli v Kranju,¹²⁹ posamezne železne lamele pa na več poznoantičnih višinskih naselbinah.¹³⁰ Na Zidanem gabru so poleg obravnavanih odkrili še številne druge ploščice lamelnih oklepov različnih velikosti in oblik, kar verjetno nakazuje različne dele ali različne tipe oklepov.¹³¹ Lamele na oklepih iz Kranja so dolge 10 in 17 cm, tiste lamele z Zidanega gabra,

¹⁰⁶ Schulze Dörrlamm 2009, 86–88.

¹⁰⁷ Najstarejše so datirane v zadnjo tretjino 5. st.: Schulze Dörrlamm 2009, 87, 89; Tratnik, Karo 2023, 112.

¹⁰⁸ Schulze Dörrlamm 2009, karta razprostranjenosti: Fig. 29. Srednje Podonavje: Csallány 1961, Pl. CXCI: 1. Bavarska: Straubing (Geisler 1998, Pl. 24: 5, v grobu 100, skupaj s parom ločnih fibul tipa Szentcs-Trento). Slovenija: Miren (Tratnik, Karo 2023, 212, sl. 8).

¹⁰⁹ Giostra 2007, 303–305.

¹¹⁰ Schulze Dörrlamm 2009, 54–59, 61–62; Eger 2012, 228.

¹¹¹ Riemer 2000, 206–207; Eger 2012, 228–230, sl. 54.

¹¹² Martin 2000, 166. Primerjaj s Koch 2001, 87, sl. 24, kjer so datirane v fazo SD–8 (580–7. st.).

¹¹³ Paroli 1995, 240, 268, 323; Ricci 1997, 253, sl. 5: 8; Ricci 2012, 3, t. 3: 44.

¹¹⁴ Ursula Koch (2001, 276) jih na grobišču Pleidelsheim, kjer so jih našli samo v moških grobovih, datira v fazo SD 3 (480–510).

¹¹⁵ Losert, Pleterski 2003, 202 (Altenerding); Geisler 1998, 12, 24, 65 (Straubing); Wamser 2010, 153, sl. 37 b (Unteraching).

¹¹⁶ Koch 2001, 295–296, sl. 119, datira jih v fazo SD 3 (480–510); Losert, Pleterski 2003, 289.

¹¹⁷ Komar 2010, 94–115, sl. 9.

¹¹⁸ Schulze Dörrlamm 2009, 152–155.

¹¹⁹ Coulston 2013, 473; Skalon 1973, 91–94.

¹²⁰ Quast 2012, 352–353. Delavnice naj bi bile povezane z bizantinskimi državnimi kovnicami denarja.

¹²¹ Vogt 2006, 46–62, 184–188; Johnson 1980, 309; Ivanišević, Kazanski 2014, 145; Onchevska Todorovska 2017, 40.

¹²² Ricci 2012; Giostra 2012, 241; Vogt 2006, 50–54.

¹²³ Bugarski 2005, 169–170.

¹²⁴ Bugarski 2005, 161–175.

¹²⁵ Ricci 1997, 255.

¹²⁶ Kory 2004, 388–400.

¹²⁷ Kory 2004, 388–391.

¹²⁸ Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.

¹²⁹ Pflaum 2016, 16–17.

¹³⁰ Pflaum 2016, 15. Gradišče nad Bašljem: Bitenc, Knifc 2001, 72, kat. št. 226. Rifnik: Bitenc, Knifc 2001, 74, št. 238. Sv. Lambert nad Pristavo pri Stični: lamela, NMS, inv. št. S 2535, neobjavljeno. Tonovcov grad: Milavec 2011a, t. 11: 3–6.

¹³¹ Križ 2021, 28, 86 (slika), 138 (kat. št. 6.1 navaja 258 lamel).

ki so cele (t. 6: 107–111), so krajše (dol. 6 cm). Razporeditev luknjic pri lamelah (t. 6: 107–108) bi celo ustrezala tistim na *lorica squamata* (Groh tip IIIc in IVc),¹³² vendar naši lameli odstopata po dolžini in širini.

Trokrilne puščične osti s piramidalno konico (t. 6: 101) so uporabljali predvsem v 6. st.¹³³ Osti z zalustmi in s tordiranim vratom (t. 6: 102–103) se prvič pojavijo v drugi polovici 5. st.,¹³⁴ južno od Alp jih najdemo na istih najdiščih kot trokrilne s piramidalno konico,¹³⁵ odkrili pa so jih še na zgodnesrednjeveških najdiščih.¹³⁶

K pisalnemu priboru prištevamo tri železne stiluse (t. 7: 123–125). Po preprosto, trikotno razširjeni obliki lopatice brez profiliranega prehoda v držaj in po tehniki okrasa pri stilusu (t. 7: 125) jih datiramo v čas med 3. in 6. st.¹³⁷ Kovinska posodica s pokrovom (t. 7: 126) bi lahko bila črnilnik,¹³⁸ hranilnik¹³⁹ ali posodica za dišave¹⁴⁰ in je ni mogoče ožje datirati.

Pri dataciji svinčenega pečata (t. 7: 127, sl. 16) v čas vladanja Justinijana I. (527–565) izhajamo iz značilne upodobitve vladarja s krono in napisom v krogu: ANVSPPAV... (Ivstini)anus p(er) p(etuus) av(gustus).¹⁴¹ Na hrbtni strani pečata je upodobljena Viktorija, v vsaki roki drži venec, pod vencema sta križa.

Justinijan je na svoje pečate ob upodobitev Viktorije prvi dodal dva križa.¹⁴² Zadnji cesar, ki je na pečatih uporabljal upodobitev Viktorije,

¹³² Groh 2023, 22–25, povprečna velikost lamel na oklepih tipa *lorica squamata* je 1 × 2,9 cm.

¹³³ Von Freeden 1991, 601–604. Za Slovenijo: Odar 2006; Milavec 2011a, 49.

¹³⁴ Gschwind 2004, 189.

¹³⁵ Kranj – Lajh, grob 180: Stare 1980, t. 60: 5. San Mauro (Čedad, IT), grob 41: Ahumada Silva, 2010b, t. 45: 1–2, drugi grobovi iz Italije: Ahumada Silva, 2010a, 89. Mejica (Hrvaška), grobovi 7, 119, 128, 164: Torcellan 1986. Pleidelsheim (Nemčija): Koch 2001, grobovi 79, 199, 223.

¹³⁶ Karo, Knific 2020, 193–194, t. 5: 5–6 (Gradišče nad Bašljem).

¹³⁷ Schaltenbrand-Obrecht 2012, 102–104; po tej tipološki razvrstitvi sodijo v skupini V in W, datirani v pozno antiko. Primerjaj z Invillino: Bierbrauer 1987, 172, t. 57: 9–13; Tonovcov grad: Milavec 2011a, t. 18: 5–10; Vrsenice (Srbija): Popović, Bikić 2009, sl. 64: 1, kat. št. 205.

¹³⁸ Primerjaj s posodico z Vranja nad Sevnico: Petru, Ulbert 1975, 110, t. 45: 8 a in b.

¹³⁹ Okroglo, 4 cm visoko kovinsko dozo s 25 solidi hranijo v Hannovru: Meier 2022, 257, sl. 3.

¹⁴⁰ Wamers 2013, 169.

¹⁴¹ Objavljen, določen in prebran napis v: Knific, Nabergoj 2016, 40, sl. 46.

¹⁴² Manov, Charalampakis, Nankova 2020, 218.

Sl. 16: Zidani gaber. Svinčeni pečat s portretom Justinijana I. na sprednji strani in upodobitvijo Viktorije na hrbtni strani. Ni v merilu.

Fig. 16: Zidani gaber. Lead seal with the portrait of Justinian I on the obverse and Victoria on the reverse. Not to scale.

je bil Justin II. (565–578). Poznamo več sto Justinijanovih svinčenih pečatov; v Bolgariji, kjer so jih odkrili okrog 40, so jih našli tako v večjih mestih (Serdica) kot tudi v manjših trdnjavah.¹⁴³ V Sloveniji jih poznano le z Zidanega gabra; poleg objavljenega so tam našli še dva druga Justinijanova pečata.¹⁴⁴ Iz razpoložljivih podatkov ni jasno, ali so bili izdelani z istim pečatnikom (*bullotèrion*).

Med predmeti, ki so del konjske opreme (t. 7: 128–131), lahko natančneje datiramo le razdelilnik za jermene uzde (t. 7: 130), in sicer v 6. in 7. st.¹⁴⁵

Odlomka (t. 10: 184–185) sodita h kozarcem na visoki nogi ali z vbočenim dnom ali k svetilkam, ki so jih uporabljali med 5. in 8. st.¹⁴⁶ Keramiko z žigosanim okrasom (t. 11: 186) tako kot v Italiji¹⁴⁷ tudi pri nas povezujejo z Langobardi.¹⁴⁸ Enako velja za ostenje posode z glajenim okrasom (t. 13: 229), ki verjetno sodi k manjšemu vrču.¹⁴⁹ Razširjenost posod s tovrstnim okrasom se časovno navezuje na prisotnost Langobardov na današnjem slovenskem prostoru, torej na drugo polovico 6. in začetek 7. st., vendar ni jasno, ali gre za importe ali lokalne izdelke. Poleg Langobardov so jih verjetno uporabljali tudi drugi prebivalci. Odlomki manjše amfore s plitvo narebrenim ostenjem (t. 11: 187) sodijo k amfori LRA 3; te so od 4. do 6. st. uporabljali

¹⁴³ Manov, Charalampakis, Nankova 2020, 219.

¹⁴⁴ Določitev drugih dveh povzemam po Križ 2021, 143, kat. št. 6.25 in 6.26.

¹⁴⁵ Oexle 1992, t. 145, 158, 160.

¹⁴⁶ Isings 1957, 139–140; Milavec 2011b, 85.

¹⁴⁷ De Marchi 2007, 282–288; Von Hessen 1968, 63.

¹⁴⁸ Knific 1994 (keramika z najdišč Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici, Kranj, Zidani gaber, Rifnik); Bausovac 2011, 56–57 (Rifnik).

¹⁴⁹ Ciglencečki 2000, 58 (Tinje nad Loko pri Žusmu); Bausovac 2011, 52–54 (Rifnik); Von Hessen 1968, 28–29.

za prevoz vina.¹⁵⁰ Odlomkov ustij posod (*t. 11: 188,189; t. 13: 230*) ni mogoče datirati.

Druge drobne najdbe, ki jih ni mogoče ožje datirati

Prstanov (*t. 3: 43–46*) in delov nakita (*t. 4: 48,50–52; t. 4: 62*) ni mogoče ožje datirati. Niti za prstan s ploščico, okrašeno s križem (*t. 3: 47*), nismo našli ustrezne analogije, čeprav je motiv križa z razširjenimi kraki podoben tistim na pečatih iz 7. st.¹⁵¹ K delom hišne opreme sodita zvonca (*t. 7: 132–133*). Zvonci s poligonalnim ročajem in nakazanimi stojnimi členki so bili najpogostejši od druge polovice 1. do prve polovice 3. st., vendar jih poznamo tudi v plasteh iz 4. in z začetka 5. st. ter iz 6. st.¹⁵² K delom hitre tehtnice sodita svinčeni uteži z zanko (*t. 11: 190–191*). Ploščate svinčene uteži z luknjico (*t. 11: 192–197*) bi se lahko uporabljale za tehtanje ali kot utež na predilnem vretenu.¹⁵³ K okovju vrat sodijo železni tečaji (*t. 7: 134–135; t. 8: 137–138*), zapah (*t. 8: 139*), okov ključavnice (*t. 8: 140*) in ključ (*t. 7: 134*), k stavbnemu železju pa žblji (*t. 8: 141–145*).

Uporaba okovov oz. usločenih predmetov, kot je (*t. 10: 172*), še ni jasna. Na Korinjskem hribu in na Duelu jih povezujejo z okovjem vrat.¹⁵⁴ Veliko je drugih okovov različnih oblik (*t. 9: 156–163; t. 10: 164–171*) in bronastih zakovic (*t. 10: 178–183*), ki jih ni mogoče datirati. Paličasta predmeta z odebeljenim koncem (*t. 10: 174–175*) bi lahko bila kemblja zvonca.

Deli različnega orodja nakazujejo vrsto dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali prebivalci Zidanega gabra. K šivanju sodi igla (*t. 8: 146*), pri preji (volne, lana) so uporabljali uteži za vretenca oz. vijčke iz kosti (*t. 11: 201*) in keramike (*t. 12: 202–206*), pri utežeh (*t. 11: 192–197*), kot že rečeno, funkcija ni jasna. Uteži za statve so stožčaste oblike (*t. 12: 207–215*). Železni zobci (*t. 9: 155*) so del glavnika za česanje volne ali lana. Pri obdelavi lesa so uporabljali orodje za rezanje lubja (*t. 9: 151*) in dleto (*t. 9: 150*). K orodju sodijo še noži (*t. 9: 152–154*) in koščena ročaja (*t. 8: 147; t. 13: 228*). Za ostrenje rezil so uporabljali bruse iz drobnozrnatega peščenjaka (*t. 12: 216–223*).

Na lokalno zlatarsko obrt kažeta dva polizdelka: fibula v obliki črke S (*t. 3: 36*) iz 6. st. in domnevni obesek (*t. 13: 224*) iz zlitine kositra in svinca. Na masivnem kosu svinca s kvadratno odprtino v sredini so vidni vrezi (*t. 11: 199*). Podoben predmet so našli na naselbini pri Urachu (Avstrija), v prostoru s kovaškimi pripomočki.¹⁵⁵ Morda je naš kos služil za delovno podlago v kovaški ali zlatarski delavnici. Na ulivanje predmetov iz svinčevega bronu v dvodelnem kalupu kaže livarski čep (*t. 13: 225*). Za kos medeninaste palčke (*t. 13: 226*) domnevamo, da gre za polizdelek ali pa za pripravljeno surovino (ingot).

RAZPRAVA O KRONOLOGIJI IN FUNKCIJI NASELBINE

Terenskih raziskav najdišča je bilo malo in so bile premajhnega obsega, da bi omogočale določitev poselitvenih faz na podlagi odkritih plasti in struktur. Predlagana kronologija Zidanega gabra se zato opira na tipokronološko analizo drobnih najdb.

Predmeti iz 1. in 2. st. (*sl. 13*) so pogosti na poznoantičnih višinskih naselbinah, vendar ne vemo, ali predstavljajo sledove poselitve,¹⁵⁶ votivne darove v svetiščih¹⁵⁷ ali pa so posledica zbiranja in ponovne uporabe starih predmetov.¹⁵⁸ Na Zidanem gabru ti predmeti niso ležali na kupu kot npr. na Frauenbergu,¹⁵⁹ ampak so bili razpršeni po naselbini. To nakazuje, da jih niso zbirali za predelavo v nove kovinske izdelke, prav tako pa ne govori v prid domnevi o svetišču. Ohranjenost fibul iz 1. in 2. st. je podobna kot pri mlajših fibulah, npr. tistih iz 6. st. Novci iz 1. in 2. st. so izrabljeni, pri raziskavah na drugih najdiščih so ugotovili, da so bili novci, kovani v 1. in 2. st., v obtoku še do sredine 3. st.¹⁶⁰ Predmeti iz 1. in 2. st. z Zidanega gabra so sočasni z rimskimi žganimi grobovi iz Mihovega, odkritimi na ledinah *Hribec*, *Na ulici*

¹⁵⁵ Koch 1984, t. 91: 20.

¹⁵⁶ Dilema, ali gre za fazo poselitve ali ne: Kainrath, Grabherr 2011, 188–191 (Kirchbichl); Kainrath, Grabherr, Gugl 2020 (Burchbichl); Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2020, 336 (Korinjski hrib); Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2011, 11–13 (Tonovcov grad).

¹⁵⁷ Ciglencečki 2016b; Bolta 1981 (Rifnik); Pisu, Possenti 2020, 50–51 (Monte San Martino).

¹⁵⁸ Božič, Ciglencečki 1995 (Gradec pri Veliki Strmici); Steinklauber 2013 (Frauenberg).

¹⁵⁹ Mödl 2015, 13–19.

¹⁶⁰ Kos 2019, 18.

¹⁵⁰ Pieri 2005, 94–95, 100; Modrijan 2014, 53–54; Žerjal, Vidrih Perko 2017, 261–262.

¹⁵¹ Arena, Parolli, Vendittelli 2001, 263, kat. št. II.1.19–21.

¹⁵² Božič 2005, 315–319; Mlinar 2012, 27, 28; Tratnik 2012, 116. V grobu iz 6. st.: Kranj – Lajh: Stare 1980, 107, t. 19: 4.

¹⁵³ Pflaum 2007; Božič 2005.

¹⁵⁴ Korinjski hrib: Milavec 2020, 83. Duel: Steinklauber 2013, t. 117.

in *Celine*,¹⁶¹ morda nakazujejo obstoj in uporabo Laške poti ali pa so sled različnih gospodarskih dejavnosti (lov, nabiranje lesa, pašništvo) rimskih prebivalcev Mihovega in okolice.

Začetek poselitve Zidanega gabra ni jasen, v 3. st. ga postavlja nekaj fibul (*t. 1*: 15, *t. 2*: 16–19) in novci antoninijani (*sl. 13–14*). Večina teh je bila kovana v drugi polovici 3. st.¹⁶² Večje število antoninijanov v obtoku je bilo posledica denarne politike – novci so vsebovali čedalje manj srebra, kovali so jih vse več, zaradi hitro naraščajoče inflacije so izgubljali vrednost.¹⁶³ Antoninijani so bili v uporabi zelo dolgo; iz zakladnih najdb v severovzhodni Italiji je razvidno, da so bili v obtoku še ob koncu 4. st. in na začetku 5. st.¹⁶⁴ Večje število antoninijanov na najdišču torej ne pomeni nujno povečanega obtoka denarja v drugi polovici 3. st., saj lahko izvirajo iz mlajših plasti.

Bolj zanesljivo drobne najdbe in novci nakazujejo poselitve v 4. st. (*sl. 13–14*), povežemo jih lahko z vojsko in javno upravo (uradniki). Med 62 novci jih je bilo največ skovanih v prvi in drugi tretjini 4. st.¹⁶⁵ Na bolje raziskanih najdiščih so novce iz druge polovice 4. st. našli še v plasteh iz konca 5. st., kar nakazuje dolg čas uporabe.¹⁶⁶

V 5. st. pri številu tako drobnih najdb kot novcev opazimo izrazit upad (*sl. 13–14*). Nadaljevanje poselitve v 5. st. nakazuje peščica drobnih najdb (*t. 2*: 31; *t. 4*: 59; *t. 5*: 87) in odlično ohranjen novec Honorija (408–423).¹⁶⁷ Pri raziskavah novčnega obtoka na ozemlju današnje Slovenije se je pokazalo, da v prvi polovici 5. st. v denarnem obtoku ni večjih sprememb, v drugi polovici 5. st. pa se ta izjemno zmanjša.¹⁶⁸ Vendar se ta upad po sredini 5. st. kaže po celotnem ozemlju nekdanjega rimskega imperija in ne odraža propada posameznih naselbin, zato gre vzroke zanj iskati v takratni "denarni politiki".¹⁶⁹

Iz dosedanjih raziskav sprememb v poznoantični poselitveni sliki na jugovzhodnoalpskem prostoru

izhaja, da je življenje v mestih in nižinah po zadnjem vzponu ob koncu 4. in na začetku 5. st. začelo zamirati; prebivalci so se odselili na varno proti zahodu ali se umaknili v višje ležeče, zavarovane naselbine.¹⁷⁰ Tak umik prebivalcev iz notranjosti proti jugozahodu morda nakazuje utrjena naselbina, ki so jo v tem času postavili v Črnomlju.¹⁷¹ Pričakovali bi, da se podobni premiki pokažejo tudi s povečano poselitvijo višinskih naselbin, vendar se tako na Zidanem gabru kot tudi na drugih bolj raziskanih naselbinah¹⁷² izrazito povečanje poselitve pokaže šele ob koncu 5. st.

Večina drobnih najdb z Zidanega gabra sodi v čas med koncem 5. st. in prvimi desetletji 7. st. Med njimi so deli ženske in moške noše, orožja, konjske opreme, stekleno in keramično posodje, novci ter svinčen pečat. Najmlajše drobne najdbe iz te faze (*t. 3*: 37–41; *t. 4*: 70, 74) so iz poznega 6. in prvih desetletij 7. st.

H kronologiji naselbine prispeva radikarbonska analiza kosti pokopa v sarkofagu z datacijo v čas med sredino 5., oz. z večjo verjetnostjo med sredino 6. in sredino 7. st. (*sl. 17*). Pasni sponi (*t. 4*: 64, 65) in glavnik (*t. 4*: 58), ki so jih našli v grobovih ob cerkvi, so iz obdobja med 6. st. in začetkom 7. st. Glede na način gradnje v strnjenih nizih (stavbe se naslanjajo tudi na obodni zid) in zelo omejen prostor domnevamo, da so večino objektov zgradili po enotnem načrtu in v eni glavni fazi. Cerkev je sočasna z naselbino in sočasna ali starejša od grobov, kar prepoznavne naselbinske ostanke (*sl. 4*: desno) datira v obdobje med sredino 5. in 6. st.

Orodje in polizdelki z Zidanega gabra nakazujejo različne gospodarske dejavnosti – zlatarsko obrt, obdelavo lesa in izdelavo tekstila – ter govorijo v prid temu, da gre za naselbino, ki se je vsaj delno oskrbovala sama. Ker je lega naselbine tako odmaknjena, da so prebivalci do najbližjih primernih obdelovalnih površin in nazaj potrebovali najmanj uro in pol, se postavlja vprašanje, v kolikšni meri je bila naselbina oskrbovana tudi iz zunanjih virov. Keramični (*t. 11*: 187) in stekleni (*t. 10*: 184–185) izdelki nakazujejo vpetost v sredozemsko trgovsko mrežo, vendar (pre) majhno število izkopanih keramičnih predmetov ne dopušča širših zaključkov.

Ločne fibule, ki so sodile k ženski noši (*t. 2*: 25–29), dele pasnih garnitur (*t. 4*: 72, 73; *t. 5*: 82,

¹⁶¹ Dular 2008, 114–121.

¹⁶² Srebrnik (uvede cesar Karakala 211–217) s prepoznavno žarkovno krono na cesarjevi glavi; prvotno je vseboval med 40 in 50 % srebra, od sredine stoletja pa le še 4 oz. 4,5 % srebra (Kos 1997, 29).

¹⁶³ Schachinger 2021, 250, 252–253.

¹⁶⁴ Kos 2011, 229–231.

¹⁶⁵ FMRSI III, 121: 2; FMRSI IV, 125: 8–12; FMRSI V, 97: 8–14; FMRSI VI, 114: 42–91.

¹⁶⁶ Kos 2019, 121–125; Guest 2012, 118.

¹⁶⁷ FMRSI IV, 125: 90.

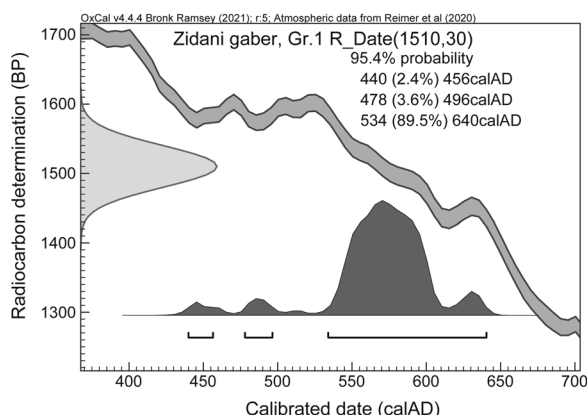
¹⁶⁸ Miškec 2021, 107, t. 5.

¹⁶⁹ Guest 2019, 255–257.

¹⁷⁰ Ciglencečki 2014; Ciglencečki 2023, 385.

¹⁷¹ Mason 1998, 304.

¹⁷² Modrijan, Milavec (ur.) 2011, 70–71; Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2020, 338.

Sl. 17: Zidani gaber. Radiokarbonska datacija kosti ženske, pokopane v sarkofagu. Analiza je bila opravljena v Poznan Radiocarbon Laboratory, Poljska.

Fig. 17: Zidani gaber. Radiocarbon dating of the bone belonging to the woman buried in the sarcophagus. The analysis was performed at the Poznan Radiocarbon Laboratory, Poland.

85) in novce¹⁷³ povezujemo z Germani. Manjše germanske posadke so bile v času vzhodnogotske oblasti¹⁷⁴ pogosto nameščene na strateško pomembnih točkah, kjer so varovale mejo ali pomembne poti in prehode; zapise o tovrstnih postojankah zasledimo pri Prokopiju.¹⁷⁵

Vpliv Bizanca nakazujejo deli vojaške opreme oficirjev in poveljnikov (*t.* 6: 98, 107–122),¹⁷⁶ okov (*t.* 5: 96), fibule z nazaj zavito nogo,¹⁷⁷ novca¹⁷⁸ in Justinijanov pečat (*t.* 7: 127). Podatki o bizantinskem vplivu in upravi na današnjem slovenskem ozemlju so redki, zato so odkritja takih predmetov pomembna. Uporaba pečatov se je v bizantinski upravi razširila v 6. st. Poleg vladarjev sta pečate uporabljali cerkvena in civilna administracija, pomenili so jamstvo za avtentičnost dokumentov in drugih pošilk.¹⁷⁹ Zlati pečati so bili privilegij vladarja; z njimi so pečatili dokumente, ki so se nanašali npr. na podelitev posesti, davčne odpustke in vladarska darila. Svinčene pečate so uporabljali

za manj pomembne dokumente, npr. navodila, ki so se nanašala na upravne in vojaške zadeve (*prostagmata*).¹⁸⁰ Prejetje takega dokumenta je bila čast, ki je razkrivala visok družbeni položaj prejemnika, npr. vojaški poveljnik ali civilni upravnik.

Pečati,¹⁸¹ poslani s cesarjevega dvora v Bizancu, nakazujejo pomembno upravno ali vojaško vlogo Zidanega gabra v širši regiji, hkrati pa so podatek o tem, da so v Justinijanovem času severni obronki Gorjancev – severni rob province Savije – sodili v upravno ali vsaj vplivno območje bizantinske države.

Dalmacijo z večjim delom Liburnije so Bizantinci odvzeli Gotom leta 537, provinco Savijo pa najpozneje do leta 539/540, ko so zasedli obalno območje Istre.¹⁸² Prostor osrednje Slovenije je bil vsaj do leta 590 formalno bizantinska posest,¹⁸³ vendar doslej ni bilo zanesljivih sledov o izvrševanju civilne ali vojaške oblasti. V čas Justinijana I. so datirali gradbene posege (obnove, prezidave) na Tonovcovem gradu,¹⁸⁴ Korinjskem hribu¹⁸⁵ in Rifniku.¹⁸⁶ V istem času so obnovili naselbino v Črnomlju, jo dodatno utrdili s stolpom in takrat se je tam povečala količina uvoženega posodja iz vzhodnega Sredozemlja.¹⁸⁷

Justinijan I. je, da bi zaustavil prodor Frankov, ki so v vojni sodelovali z Goti, med letoma 546 in 548 prepustil zaveznikom Langobardom "mesto Norik, utrdbe v Panoniji in številne druge kraje ter veliko vsoto denarja".¹⁸⁸ Ni jasno, na katere utrdbe se vir nanaša. Ker je bila lončenina z žigosanim ali glajenim okrasom, ki jo povezujemo z Langobardi, najdena na Rifniku,¹⁸⁹ Vranju¹⁹⁰ in Tinju nad Loko pri Žusmu¹⁹¹ predvsem v stavbah v osrednjem delu naselbin, na Rifniku tudi v dveh stolpih in ob obzidju, se zdi verjetno, da so imeli vplivne položaje. Lahko bi šlo za manjše vojaške posadke, ki so upravljale in nadzorovale te naselbine.¹⁹²

Na Zidanem gabru je predmetov, ki bi nakazovali prisotnost Langobardov, malo (*t.* 3: 36; *t.*

¹⁷³ FMRSI V, 97: 18, 19; FMRSI VI, 114: 119, 120.

¹⁷⁴ Vzhodnogotsko kraljestvo pod oblastjo Teoderika, ki je na začetku 6. st. obsegalo Italijo, oba Norika, panonske province in Dalmacijo (Gračanin, Škrgulja 2014; Bratož 2014, 372–375).

¹⁷⁵ Prokopij omenja Kotijske Alpe, kjer so prebivali Goti višjega sloja skupaj z ženami in otroki ter varovali mejo (cit. Tratnik, Karo 2023, 234).

¹⁷⁶ Glej tudi Križ 2021, 138, kat. št. 6.1 (258 celih ali delno ohranjenih lamel).

¹⁷⁷ Križ 2021, 147, kat. št. 7.25 in 7.26.

¹⁷⁸ FMRSI VI, 114: 117, 118.

¹⁷⁹ Cheynet, Caseau 2012.

¹⁸⁰ Cheynet, Caseau 2012, 137.

¹⁸¹ Še dva Justinijanova pečata: Križ 2021, 91 (zgoraj), 143, kat. št. 6.25 in 6.26.

¹⁸² Bratož 2014, 441–442, 476–480.

¹⁸³ Bratož 2014, 479.

¹⁸⁴ Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2011, 203.

¹⁸⁵ Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2020, 338.

¹⁸⁶ Bausovac 2011, 133.

¹⁸⁷ Mason 1998, 306.

¹⁸⁸ Bratož 2014, 454–455.

¹⁸⁹ Bausovac 2011, 123–124.

¹⁹⁰ Knific 1994, 221.

¹⁹¹ Ciglencečki 2000, 18, sl. 9, objekt 4; 27, 58, 158.

¹⁹² Ciglencečki 2001, 188; Ciglencečki 2005.

4: 70; t. 11: 186; t. 13: 229), zato težko potrdimo domnevo, da je naselbina sodila med tiste, ki jih je Justinijan I. prepustil Langobardom.¹⁹³ Večje število predmetov, ki nakazujejo bizantinske vplive, nasprotno kaže, da je naselbina verjetno sodila v vplivno območje Bizanca.

V bližini Zidanega gabra (na razdalji do 2 km) so še tri sočasna manjša poznoantična najdišča: Gradec nad Mihovim, Kozji hrbet in Prag.¹⁹⁴ Na Gradcu nad Mihovim stoji poznoantična cerkev z grobiščem, naselbina ni potrjena.¹⁹⁵ Lahko bi šlo za pokopališko cerkev, ki je sodila k Zidanemu gabru.¹⁹⁶ Najdišči Prag in Kozji hrbet sta po obsegu majhni (manj kot 1 ha), so pa tam našli precej drobnih najdb; te na Kozjem hrbtu segajo v čas od 1. do 6. st.,¹⁹⁷ na najdišču Prag pa vsaj od 2. do 5. st.¹⁹⁸

Dosedanje raziskave Zidanega gabra izrisujejo podobo naselbine, ki je imela v 6. st. pomembno upravno in vojaško vlogo tako v lokalnem kot tudi širšem regionalnem prostoru. Vojaška oprema, značilna za oficirje in poveljnike, poudarja vojaški pomen naselbine in povezavo z bizantinsko vojsko. Ker lokacija naselbine ni dominantna, z nje ni dobrega razgleda na glavno prometnico Emona–Siscija, ki je vodila po Krškem polju,¹⁹⁹ domnevamo, da je takratna vojaška taktika vključevala mobilne vojaške enote. Te so za nadzor nad prometnimi potmi v dolini in prehodi čez gorske prelaze izkoristile bližnje grebene z boljšo vidnostjo, medtem ko je bil vojaški štab morda nameščen v naselbini Zidani gaber. Velik delež predmetov, ki sodijo k ženski noši, in sledi

različnih gospodarskih dejavnosti nakazujejo prisotnost civilnega prebivalstva in ne potrjujejo izključno vojaške vloge naselbine. Pri izbiri lokacije poznoantične višinske naselbine so bili pomembni različni vidiki, npr. varna, odmaknjena lega, možnost obrambe, dostop do sveže vode in bližina alternativnih povezav – Laška pot.

Kdaj je življenje na Zidanem gabru dokončno zamrlo, ne vemo. Drobne najdbe nakazujejo poselitev še vsaj v začetnih desetletjih 7. st. Mlajši, iz časa med 8. in 10. st., so depo orodja, ponvi z dolgim ročajem²⁰⁰ ter deli konjske opreme in relikviarij.²⁰¹ Težko trdimo, da je bil Zidani gaber v tem času še stalno poseljen. Interpretacija tovrstnih najdb na drugih najdiščih je različna, lahko nakazujejo občasno poselitev v ruševinah poznoantičnih naselbin²⁰² ali kratkotrajne vojaške postojanke.²⁰³ Na Zidanem gabru predmete iz časa med 8. in 10. st. zaradi lege ob še vedno delujoči Laški poti in zaradi zgodnjekrščanske cerkve (kultni prostor) povezujemo z občasnimi obiski naselbine. Nadaljevanje poselitve v zgodnji srednji vek na severnih obronkih Gorjancev nakazujejo grobovi iz časa med 7. in 8. st. s Camberka pri Cerovem Logu.²⁰⁴

Zahvala

Za pomoč pri arheoloških raziskavah Zidanega gabra se zahvaljujem pristojni konservatorici ZVKDS OE Novo mesto Tini Britovšek, kolegom iz Skupine STIK ter Dolenjskega muzeja Novo mesto in Narodnega muzeja Slovenije. Arheobotanično analizo je opravila dr. Tjaša Tolar, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, živalske kosti je določil dr. Borut Toškan, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU.

¹⁹³ Ciglencečki 2005, 265–269 in 279 (karta).

¹⁹⁴ Križ 2021.

¹⁹⁵ Breščak 1989; Breščak 1990a; Breščak 1990b; Breščak 1997.

¹⁹⁶ Ciglencečki 2016a, 208–209; Breščak 1990a, 153; Breščak 1990b.

¹⁹⁷ Križ 2021, 41–46, 116–126.

¹⁹⁸ Križ 2021, 127–137.

¹⁹⁹ Horvat 2020, 405, sl. 1.

²⁰⁰ Bitenc, Knific 2015.

²⁰¹ Karo, Knific, Tušek 2011.

²⁰² Karo 2012; Bitenc, Knific 2015, 121.

²⁰³ Karo, Knific 2020.

²⁰⁴ Udovč 2018; Breščak 2002.

KATALOG NAJDB

Predmeti izhajajo iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije in Dolenjskega muzeja, v katalogu ter na tablah so razvrščeni tipološko. Uliti kovinski predmeti so bili izdelani iz različnih zlitin, pri opisu sem uporabila izraz prevladujoče kovine, npr. bron, srebro. Pri predmetih, na katerih je bila analizirana kemijska sestava, je to posebej zapisano. Risbe in table je izdelala Ida Murgelj.

Okrajšave / Abbreviations:

Dat. – datacija / dating;

DM – Dolenjski muzej Novo mesto

Dolž. – dolžina / length

Inv. št. – inventarna številka / inventory number

Lit. – literatura / bibliography

NMS – Narodni muzej Slovenije / National Museum of Slovenia

st. – stoletje / century

Šir. – širina / width

Vel. – velikost / dimension

1. Fibula z dvema gumboma na loku, igla in peresovina nista ohranjeni. Bron. Dolž. 6,2 cm. DM, inv. št. A 2812. *Tip:* Almgren 236 f. *Dat.:* druga polovica 1. st. *Lit.:* Garbsch 1965, 35, 77–79; Riha 1994, 70–71; Rothe 2013, 44–45. *Objava predmeta:* Križ 2021, 145, št. 7.11.
2. Dvodelna, močno profilirana fibula, igla ni ohranjena. Gumb na nogi je trojno profiliran. Bron. Dolž. 5,3 cm. DM, inv. št. A 2800. *Tip:* Almgren 70/73e. *Dat.:* konec 1. do tretje četrtine 2. st. *Lit.:* Gugl 1995, 16–7, sl. 3: 3; Gugl 2008, 40. *Objava predmeta:* Križ 2021, 145, št. 7.9.
3. Dvodelna, močno profilirana fibula. Na glavi je punciran okras kratkih linij. Na delu med glavo in ploščico ter na peresovini so ovita tekstilna vlakna (ni vidno na risbi). Bron in železo (peresovina). Dolž. 7,4 cm. DM, inv. št. A 2774. *Tip:* Almgren 70/73 c. *Dat.:* od konca 1. do tretje četrtine 2. st. *Lit.:* Gugl 1995, 15–16, sl. 3: 1; Gugl 2008, 36. *Objava predmeta:* Križ 2021, 145, št. 7.12.
4. Glava, del loka z gumbom in nosilec osi dvodelne, močno profilirane fibule. Na glavi je punciran motiv volčjega zoba. Bron. Dolž. 2,2 cm. DM, inv. št. A 2797. *Tip:* Almgren 70/73. *Dat.:* zadnja tretjina 1. do druge polovice 2. st. *Lit.:* Gugl 1995, 13–15, 55; Gugl 2008, 40.
5. Enodelna, močno profilirana fibula. Noga ni ohranjena. Rob glave in lok sta okrašena s punciranimi trikotniki. Bron. Dolž. 3,7 cm. DM, inv. št. A 2785. *Tip:* Almgren 84. *Dat.:* konec 1.–začetek 3. st. *Lit.:* Riha 1979, 80; Jobst 1975, 40–41; Sedlmayer 1995, 29–30.
6. Dvodelna močno profilirana fibula z usločenim lokom. Gumb na loku je razčlenjen v štiri roglje, gumb na nogi je trojno profiliran. Bron. Dolž. 4,4 cm. DM, inv. št. A 2821. *Objava predmeta:* Križ 2021, 145, št. 7.10.
7. Dvodelna, močno profilirana fibula z usločenim lokom. Gumb na loku je visok in ozek, gumb na nogi je trojno profiliran. Igla ni ohranjena. Bron in železo (peresovina). Dolž. 5,7 cm. DM, inv. št. A 2737. *Tip:* Almgren 84 (Cociš tip 8 b3), lokalna različica? *Dat.:* 2. st.–začetek 3. st. *Lit.:* Riha 1979, 80; Jobst 1975, 40–41; Sedlmayer 1995, 29–30. *Objava predmeta:* Križ 2021, 145, št. 7.9 (leva).
8. Glava in enodelna peresovina močno profilirane fibule. Bron. Dol. 2,1 cm. DM, inv. št. A 2748. *Tip:* verjetno Almgren 84. *Dat.:* konec 1.–začetek 3. st. *Lit.:* Riha 1979, 80; Jobst 1975, 40–41; Sedlmayer 1995, 29–30.
9. Noga in del loka z gumbom močno profilirane fibule. Bron. Dolž. 6,6 cm. DM, inv. št. A 2742. *Tip:* Okorág. *Dat.:* druga polovica 1.–sredina 2. st. *Lit.:* Jobst 1975, 28–29; Cociš 2004, 52–52; Gugl 2008, 37–38; Koščević 2000, 148.
10. Glava in ploščica močno profilirane fibule. Bron. Dolž. 2,2 cm. DM, inv. št. A 2791. *Tip:* Okorág. *Dat.:* druga polovica 1.–sredina 2. st. *Lit.:* Jobst 1975, 28–29; Cociš 2004, 52–52; Gugl 2008, 37–38; Koščević 2000, 148.
11. Glava enodelne, močno profilirane fibule. Bron. Dolž. 2,3 cm. DM, inv. št. A 2787. *Tip:* Okorág. *Dat.:* druga polovica 1.–sredina 2. st. *Lit.:* Jobst 1975, 28–29; Cociš 2004, 52–52; Gugl 2008, 37–38; Koščević 2000, 148.
12. Glava, del loka z gumbom in nosilec osi dvodelne močno profilirane fibule. Bron. Dolž. 3,1 cm. DM, inv. št. A 2825. *Tip:* Okorág. *Dat.:* druga polovica 1.–sredina 2. st. *Lit.:* Jobst 1975, 28–29; Cociš 2004, 52–52; Gugl 2008, 37–38; Koščević 2000, 148.
13. Enodelna, močno profilirana fibula z majhnim, kroglastim gumbom na loku. Bron. Dolž. 7,7 cm. NMS, inv. št. R 24043. *Tip:* Okorág. *Dat.:* druga polovica 1.–sredina 2. st. *Lit.:* Jobst 1975, 28–29; Cociš 2004, 52–52; Gugl 2008, 37–38; Koščević 2000, 148.
14. Peresovina v zaščitnem tulcu in igla kolenčaste fibule. Vidnih devet navojev. Bron. Dolž. 3,1 cm. DM, inv. št. A 2795. *Tip:* Jobst 12 (nezanesljivo). *Dat.:* 2. ali 3. st. *Lit.:* Jobst 1975, 60.
15. Ploščata fibula, polmesečaste (pelta) oblike. Sredi osrednjega ovalnega polja je reliefno dvignjen romb, zunaj njega pa na vsaki strani po ena dvignjena bunkica. Površina znotraj okrasnega polja je nabrazdana, email ni viden. Bron. Vel. 3,4 × 2,9 cm. DM, inv. št. A 2767. *Tip:* Vaday III/4/1/1. *Dat.:* sredina 2. st.–sredina 3. st. *Lit.:* Vaday 2003, 334, 339, 377, sl. 33; Jobst 1975, 108, t. 44: 304–305. *Objava predmeta:* Križ 2021, 146, št. 7.19.
16. Kolenčasta fibula. Glava je okrašena s punciranim motivom volčjega zoba. Gumb na nogi je postavljen pokončno in je dvojno profiliran. Bron. Dolž. 4,5 cm. DM, inv. št. A 2761. *Tip:* Jobst 13 B2. *Dat.:* sredina in tretja četrtina 3. st. *Lit.:* Jobst 1975, 64–65, 68; Ciglenečki 1990b, 158; Buora 2003, 527–528; Ortisi 2008, 43; Grabherr 2001, 35. *Objava predmeta:* Križ 2021, 146, št. 7.16 (leva).
17. Del loka, glava in ploščica kolenčaste fibule. Bron. Vel. 2,2 × 2,3 cm. DM, inv. št. A 2792.
18. Noga in del loka kolenčaste fibule. Gumb na nogi je postavljen vodoravno. Bron. Vel. 2,1 × 1,9 cm. DM, inv. št. A 2740.
19. Fibula v obliki konjička v teku. Na glavi so detajli grive, ušesa, oči. Igla manjka. Dvodelna konstrukcija. Bron. Dolž. 3,1 cm. NMS ZN 458/2. *Tip:* živalska fibula. *Dat.:* konec 2. st.–4. st. *Lit.:* Gugl 1995, 48; Jobst 1975, 114.
20. Odlomek fibule s čebuličastimi gumbi. Na kratki nogi so vrezane linije v geometričnem vzorcu. Bron. Dolž.

- 2,9 cm. DM, inv. št. A 2813. *Tip*: Pröttel tip 1 ali 2. *Dat.*: konec 3. st. in prva polovica 4. st. *Lit.*: Pröttel 1988, 352–357.
21. Lok in noga fibule s čebuličastimi gumbi. Na loku je punciran okras trikotnikov. Na nogi je punciran okras očesc, na zunanji strani nosilca igle je vrezan mrežast okras. Bron. Dolž. 5 cm. DM, inv. št. A 2741. *Tip*: Pröttel tip 3/4 B. *Dat.*: 330–400/410. *Lit.*: Pröttel 1988, 359, sl.4a: B, 361–364, sl. 11. *Objava predmeta*: Križ 2021, 146, št. 7.18 (zgornja).
22. Noga fibule s čebuličastimi gumbi. Na nogi je okras shematiziranih dvojnih volut in cikcak linija iz punciranih pik. Na koncu noge je vstavljen zatič – varovalo za iglo. Bron. Dolž. 3,5 cm. DM, inv. št. A 2747. *Tip*: Pröttel 3/4 D. *Dat.*: 330–400/410. *Lit.*: Pröttel 1988, 359, sl. 5, 361–364, sl. 11.
23. Fibula s čebuličastimi gumbi. Na nogi je okras volut in valovita linija iz punciranih pik. Lok je okrašen z valovito linijo punciranih pik. Bron. Dolž. 7,3 cm. NMS, inv. št. R 24176. *Tip*: Pröttel 3/4 D. *Dat.*: 330–400/410. *Lit.*: Pröttel 1988, 359, sl. 5, 361–364, sl. 11.
24. Obročasta fibula s pravokotnim nastavkom. Na nastavku okras kanelur. Bron. Dolž. 4,7 cm (z nastavkom). DM, inv. št. A 2735. *Dat.*: 4. st. *Lit.*: Jobst 1975, 126; Sellye 1990, 26–27. *Objava predmeta*: Križ 2021, 145, št. 7.13.
25. Noga ločne fibule. Na vsaki strani noge sta stilizirani ptici ujedi, ki imata vstavljen polkroglo brušen steklen vložek rdeče barve. Zaključek noge je v obliki stilizirane živalske glave. Okras je izdelan v klinastem vrezu. Na glavi in ob robu noge so trikotniki zapolnjeni s temno snovjo – niello. Pozlata je v debelejšem sloju ohranjena v poglobitvah. Na hrbtni strani sta vidni vstavljeni zakovici (popravilo?), okrog njiju je tanka plast sive kovine (lot). Zlitina s srebrom, pozlata vsebuje živo srebro, steklo je natrijevo. Dolž. 3,5 cm. DM, inv. št. A 2773. *Tip*: Udine–Planis. *Dat.*: zadnja tretjina 5. in prva tretjina 6. st. *Lit.*: Bierbrauer 1975, 113; Bierbrauer 2010a, 79. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 68–69, kat. št. 215; Bitenc, Knific 2008, 100, sl. 2: 11; Križ 2021, 148, št. 7.30 (levo zgoraj).
26. Noga ločne fibule. Na vsaki strani noge sta stilizirani ptici ujedi. Ohranjeni so trije polkroglo brušeni stekleni vložki rdeče barve. Zaključek noge je v obliki stilizirane živalske glave. Okras je izdelan v klinastem vrezu; motiv spiral in majhnih trikotnikov. Trikotniki zapolnjeni s temno snovjo – niello. Pozlata je vidna v poglobitvah okrasa. Zlitina s srebrom. Dolž. 5,8 cm. DM, inv. št. A 2757. *Tip*: Udine–Planis. *Dat.*: zadnja tretjina 5. in prva tretjina 6. st. *Lit.*: Bierbrauer 1975, 113; Bierbrauer 2010a, 79. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 68–69, kat. št. 215; Bitenc, Knific 2008, 99, sl. 2: 9.
27. Glava s petimi roglji in zaključek noge ločne fibule sta zvita v kepico (a). Okras je izdelan v klinastem vrezu; na glavi je motiv dvojne spirale, na nogi so rombi, noga se zaključuje s stilizirano živalsko glavo in ležiščem za okrasni kamen (b = rekonstrukcija). Pozlata (brez živega srebra) je ohranjena v poglobitvah na sprednji strani glave in na nogi. Zlitina s srebrom. Rekonstruirana velikost glave: 2,8 × 1,7 cm in noge 2,3 × 1 cm. DM, inv. št. A 2811. *Tip*: Szentes – Trento. *Dat.*: druga polovica 5. in prva polovica 6. st. *Lit.*: Quast 2002, 589–590. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 68–69, kat. št. 215; Bitenc, Knific 2008, 99–103, sl. 2: 13 a, b; Križ 2021, 148, št. 7.30 (sredina zgoraj).
28. Zaključek noge ločne fibule v obliki stilizirane živalske glave. Na vsaki strani noge sta okrogli ležišči za okrasni kamen. Okras je izdelan v klinastem vrezu; ob zgornjem robu odlomka so trikotniki zapolnjeni s temno snovjo – niello. Pozlata (brez živega srebra) je vidna v poglobitvah okrasa na glavi. Zlitina s srebrom. Dolž. 3 cm. NMS, inv. št. S 2650. *Dat.*: (splošna) zadnja tretjina 5. in sredina 6. st. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 68–69, kat. št. 215; Bitenc, Knific 2008, 100, sl. 1: 10.
29. Del loka in noge ločne fibule. Na eni strani noge je ohranjen okrasni kamen – granat. Okras je izdelan v klinastem vrezu; motiv pletenine na srednjem delu noge, ob robu noge in na loku so trikotniki zapolnjeni s temno snovjo – niello. Sledi pozlate (prisotno živo srebro) so vidne v poglobljenih delih na nogi in na loku. Zlitina s srebrom. Dolž. 4 cm. DM, inv. št. A 2815. *Tip*: Aquileia. *Dat.*: druga četrtina (sredina) 6. st. *Lit.*: Bierbrauer 1975, 108–114; Bierbrauer 2010b, 67. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 68–69, kat. št. 215; Bitenc, Knific 2008, 100, sl. 1: 12; Križ 2021, 148, 7.30 (desno zgoraj).
30. Noga in lok ločne fibule. Lok je kratek in ima trikoten presek, noga je dolga in ploščata, trapezaste oblike. Zlitina bakra, cinka in svinca (medenina). Dolž. 6 cm. NMS, inv. št. S 3132. *Lit.*: Bierbrauer 1991, 547. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2008, 99, sl. 1: 3.
31. Ločna fibula s tremi roglji. Na glavi in nogi je okras krožca s piko; ob robu glave so kratke puncirane črtice. Noga se zaključuje z gumbom. Bron. Dolž. 4,4 cm. DM, inv. št. A 2743. *Lit.*: Pinar Gil 2012, 127–130.
32. Okrogla ulita ploščata fibula z vložkom na sredini. Punciran okras cikcak linij obroblja fibulo in deli površino na pet polj, znotraj vsakega polja je okrogla vdolbinica. Okrasni vložek na sredini je verjetno iz svinčene paste. Na hrbtni strani je nosilec igle (ulit skupaj s fibulo). Medenina. Premer 2,5 cm. DM, inv. št. A 2820. *Dat.*: 5. st.–7. st. *Lit.*: Bierbrauer 1987, 146; Geisler 1998, t. 266, Gr. 734: 1. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 47, kat. št. 130; Križ 2021, 147, št. 7.23 (levo spodaj).
33. Okrogla dvodelna ploščata fibula. Zgornja okrašena ploščica je s tremi zakovicami speta na spodnjo, neokrašeno nosilno ploščico. Peresovina z železno osjo je na spodnjo ploščico pritrjena z nosilcem. Noga ni ohranjena, na mestu kjer bi morala stati, so vidne sledi lota. Okras je izdelan v tehniki vtiskovanja; ob robu ploščice je dvojni biserni niz (bunčice), osrednje polje zapolnjujejo v obliki rozete oblikovane večje bunke, med katerimi so vejičaste linije, ki se zaključijo s križem. Spodnja ploščica je bakrena, zgornja ploščica je iz medenine. Premer 3,1 cm. DM, inv. št. A 2816. *Dat.*: 6. st. – 9. st. *Lit.*: Korošec 1979, t. 24:1–2; Klein Pfeuffer 1993, 21–26. *Objava predmeta*: Križ 2021, 147, št. 7.23 (sredina spodaj).
34. Spodnja ploščica okrogle, dvodelne fibule. Nosilec peresovine in noga sta čez zarezo pretaknjena skozi ploščico in zgoraj zatolčena. Zgornji, okrasni del fibule manjka. Bron. Premer 2,8 cm. DM, inv. št. A 2776.
35. Spodnja ploščica okrogle, dvodelne fibule. Nosilec peresovine in noga sta čez zarezo pretaknjena skozi

- ploščico in zgoraj zatolčena. Zgornji, okrasni del fibule manjka. Bron. Premer 3 cm. NMS, inv. št. S 8024.
36. S-fibula (polizdelek). Robovi fibule in vsi detajli (okras, noga, nosilec peresovine) so neobdelani. Prednji del S-fibule je razdeljen v sedem polj; tri polja so pogobljena (za okrasni vložek?), štiri polja so okrašena v tehniki klinastega vreza s po petimi vzdolžnimi rebri. Zlitina bakra s kositrom, svinčcem in cinkom (svinčev bron). Vel. $3,4 \times 2,5$ cm. DM, inv. št. A 2817. *Tip:* Schwechat/Pallersdorf/Bezenye. *Dat.:* sredina in druga polovica 6. st. *Lit.:* Tejral 2002, 344; Milavec 2007, 337–338, 341; Brather Walter 2009, 67, 70–74. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2001, 82, kat. št. 263; Ciglencečki 2005, sl. 2: 1; Milavec 2007, 337, t. 3: 10; Križ 2021, 148, št. 7.31.
37. Pločevinasta fibula rombične oblike. Nosilec peresovine je na fibulo pritrjen skozi zarezo in zgoraj zatolčen; en krak fibule, noga in igla manjkajo. Okras: v sredini je izbočena okroglina, okrog katere so štiri luknjice, ki jih v kvadrat povezuje vrezani liniji. Na vsakem kraku sta dva puncirana krožca. Rob fibule je okrašen s trakom iz drobnih črtic. Bron. Vel. $3,6 \times 2,4$ cm. Hrani Inštitut za arheologijo, SAZU. *Dat.:* 6. st.–začetek 7. st. *Lit.:* Vinski 1989, 33. *Objava predmeta:* Ciglencečki 1994, t. 12: 2.
38. Pločevinasta fibula v obliki enakokrakega križa. Na enem izmed treh ohranjenih krakov sta izdelani dve luknjici, v eni je zakovica (za nosilec peresovine ali nogo). Na sprednji strani je na sredini okrogla sled sive snovi (lot), s katero je bil verjetno pritrjen okrasni kamen. Okras je punciran: ob robu so kratke puncirane črtice, na krakih so po trije krožci in pod njimi okras v obliki volčjega zoba. Fibula je iz medenine. Vel. $3,7 \times 2,6$ cm. DM, inv. št. A 2802. *Dat.:* 6. st.–začetek 7. st. *Lit.:* Miletić 1978, 14–182; Vinski 1989, 33. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2001, 49, kat. št. 139; Križ 2021, 144, št. 7.4.
39. Fibula v obliki enakokrakega križa. Noga in igla manjkata. Na sredini prednje strani fibule je okrogla sled sive snovi (lot), s katero je bil verjetno pritrjen okrasni kamen. Na hrbtni strani je siva snov (lot) vidna na dveh nasprotnih krakih. Okras je punciran, ob robu so kratke črtice, na vsakem kraku so po trije krožci. Tanka pločevina, medenina. Vel. $3,1 \times 3,1$ cm. DM, inv. št. A 2756. *Dat.:* 6. st.–začetek 7. st. *Lit.:* Miletić 1978, 14–182; Vinski 1989, 33. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2001, 49, kat. št. 139; Križ 2021, 144, št. 7.43.
40. Fibula v obliki latinskega križa. Spenjalni sistem ni ohranjen. Okras je punciran, na navpičnih krakih so trije večji koncentrični krožci s piko. Na vodoravnih krakih sta manjša puncirana krogca s piko, robovi krakov so nazobčani. Fibula je ulita, bron. Dolž. 12,7 cm. DM, inv. št. A 2770. *Dat.:* od 5. st. do začetka 7. st. *Lit.:* Bierbrauer 1992.
41. Fibula v obliki goloba. Noga in nosilec peresovine sta pritrjena prek zareze skozi pločevino in na sprednji strani zatolčena. Okras je punciran; trup ptice obrobijo cikcak linije, perut je nakazana s polkrogi, na repu so trije krožci, oko je nakazano s krožcem. Tanka pločevina, medenina? Dolž. 4,1 cm. Hrani zasebnik. *Dat.:* 5. do 7. st. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2012, 437, 438, sl. 4: 28.
42. Zapestnica s kijastim zaključkom, drugi zaključek je odlomljen. Na ohranjenem zaključku je punciran okras pik v dveh linijah in linij v obliki črke V. Bron. Dolž. 7,8 cm. DM, inv. št. A 2738. *Dat.:* druga polovica 6. in 7. st. *Lit.:* Paroli 1995, 268, sl. 217; Wührer 2000, 35–36; Paroli, Ricci 2005, t. 1, 2, 19. *Objava predmeta:* Križ 2021, 150, št. 7.37 (leva).
43. Prstan z vrezanim napisom na ovalni razširitvi. Napis ni berljiv. Bron. Vel. $2,7 \times 2,1$ cm. DM, inv. št. A 2810. *Dat.:* vsaj od sredine 4. do konca 6. st. *Lit.:* Konrad 1997, 85–87; Ricci 1997, sl. 8: 2, 3. *Objava predmeta:* Križ 2021, 150, št. 7.41.
44. Prstan z vrezanim napisom na ovalni razširitvi. Napis ni berljiv. Bron. Premer 2,4 cm. DM, inv. št. A 2789. *Dat.:* vsaj od sredine 4. do konca 6. st. *Lit.:* Konrad 1997, 85–87; Ricci 1997, sl. 8: 2, 3. *Objava predmeta:* Križ 2021, 150, št. 7.40.
45. Prstan z ovalno razširitvijo na kateri je luknjica. Bron. Premer: 2,1 cm. DM, inv. št. A 2764. *Objava predmeta:* Križ 2021, 150, št. 7.39.
46. Prstan. Zakovan spoj obročka. Bron. Premer 2,2 cm. NMS, inv. št. S 2654.
47. Prstan z okroglo ploščico. Na njej je z bunkicami izdelan motiv križa z razcepljenimi kraki (vtisnjen okras?). Zlitina kositra z majhnim delež bakra. Premer 1,6 cm. NMS, inv. št. S 2652.
48. Kaveljček za spenjanje ogrlice. Srednji del je podolgovate oblike, zaključka sta oblikovana v zanko. Bron. Dolž. 3,1 cm. DM, inv. št. A 2828.
49. Našitek z valovitim robom. Okras je filigranski; površina je razdeljena na dva dela z vertikalno tordirano nitko, na vsaki strani je simetrično izdelana valovnica. Zlato. Vel. $1,8 \times 1,4$ cm. DM, inv. št. A 2745. *Dat.:* 6. st.–7. st. *Lit.:* Fuchs 1997, 280, sl. 301; Ahumada Silva 2010a, 80–84. *Objava predmeta:* Križ 2021, 152, št. 7.52.
50. Okrogla ploščica z vrezanim križem. Bron. Premer 1,5 cm. DM, inv. št. A 2875.
51. Profiliran gumb z vstavljeno železno žičko. Srebro, pozlata. Viš. 1,4 cm. Premer 0,7 cm. DM, inv. št. A 2818.
52. Jagoda bikonične oblike z luknjico v sredini. Srebro? Premer 0,6 cm. DM, inv. št. A 2750.
53. Igla v obliki stilusa z upognjeno ploščato glavico. Vrat okroglega preseka je okrašen z vtolčenimi ali vrezanimi kratkimi linijami v podobi smrekove vejice. Bron. Dolž. 12,7 cm. DM, inv. št. A 2734. *Dat.:* 6. st. in 7. st. *Lit.:* Martin 1991, 71; Čaval 2013, 208 (tip 3); Maurina 2016, 75.
54. Igla v obliki stilusa z upognjeno ploščato glavico. Vrat štirikotnega preseka je ob robu okrašen z drobnimi poševnimi vrezi. Železo. Dolž. 11,5 cm. NMS, inv. št. R 2735. *Lega:* Vratolom, v kovačiji za zidom (Vir 3). *Dat.:* 6. st. in 7. st. *Lit.:* Martin 1991, 71; Čaval 2013, 210 (tip 4); Maurina 2016, 75. *Objava predmeta:* Petru 1967, 463, t. 1: 5.
55. Igla v obliki stilusa z upognjeno ploščato glavico. Vrat okroglega preseka je okrašen s kratkimi poševnimi vrezi. Bron. Dolž. 6 cm. DM, inv. št. A 2766. *Dat.:* 6. st. in 7. st. *Lit.:* Martin 1991, 71; Čaval 2013, 209 (tip 3); Maurina 2016, 75.
56. Igla z bikonično glavico, upognjena. Bron. Dolž. 5,2 cm. DM, inv. št. A 2799. *Tip:* Riha 12.19. *Dat.:* od 4. do začetka 7. st. *Lit.:* Keller 1971, 83; Martin 1991, 71; Riha 1990, 107–108.

57. Igla z bikonično glavico, konica manjka. Bron. Dolž. 3,9 cm. DM, inv. št. A 2772. *Tip:* Riha 12.19. *Dat.:* od 4. do začetka 7. st. *Lit.:* Riha 1990, 107–108; Keller 1971, 83; Martin 1991, 71.
58. Enoredni glavnik. Zobje glavnika so bili na lokast ročaj pritrjeni z enajstimi zakovicami, osem je še ohranjenih. Okras na ročaju je vrezan, ob spodnjem robu so poševni vrezi v snopih po tri, osrednje polje je zamejeno s horizontalnimi linijami, v sredini so puncirani krožci s piko v skupinah po šest, sedem in osem. Kost. Dolž. 20,5 cm. NMS, inv. št. R 2629. *Lega:* najdišče Gorjanci (Vir 9), v obokanem grobu na Grabiščah, na karti se to imenuje Pendirjevka (Vir 7). *Dat.:* 6. st. *Lit.:* Losert, Pleterski 2003, 225–226; Kainrath, Grabher 2011, 121; Masek 2016. *Objava predmeta:* Müllner 1900, t. 57: 21; Petru 1967, 440, sl. 1: 7; Bitenc, Knific 2001, 49, kat. št. 139.
59. Odlomek okroglega ogledala, vidni sta dve prečni in dve koncentrični rebri. Bron. Vel. $2,9 \times 2,4$ cm. DM, inv. št. A 2798. *Tip:* Čmi-Brigetio. *Dat.:* 5. st. *Lit.:* Bierbrauer 1991, 575; Knific 1993, 523–525. *Objava predmeta:* Križ 2021, 157, št. 8.24.
60. Krak pincete. Držaj je okrašen s poševnimi vrezanimi linijami, prehod med lopatico in držajem je stopničast. Bron. Dolž. 5 cm. DM, inv. št. A 2868. *Dat.:* 5. st.–6. st. *Lit.:* Losert, Pleterski 2003, 246–247; Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 34–35. *Objava predmeta:* Križ 2021, 157, št. 8.25 (levo).
61. Cedilna žlica, ročaj ni ohranjen. Srebro. Premer 2,6 cm. DM, inv. št. A 2801. *Dat.:* 5. st. – 6. st. *Lit.:* Bierbrauer 1975, 169–170; Losert, Pleterski 2003, 242–245. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2008, 102, sl. 4: 6; Križ 2021, 157, št. 8.23.
62. Upognjena pločevina, ob robu so puncirane linije, vmes pa punciran motiv drobnega volčjega zoba. Srebro. Dolž. 1,9 cm. NMS, inv. št. S 3360.
63. Ulit obesek v obliki kolesa z ušescem ima šest radialnih prečk. Rob je na obeh straneh obeska okrašen s punciranimi črticami, ki niso enakomerne. Bron. Premer 3,5 cm. DM, inv. št. A 2732. *Dat.:* 6. st.–7. st. *Lit.:* Koch 2001, 47, Code X76, X77, X78; Possenti 2019, 257–261. *Objava predmeta:* Križ 2021, 156, št. 8.20.
64. Pasna spona s ščitasto oblikovano bazo trna. Trn ima konico zapognjeno navzdol, na os obroča je pritrjen z zanko. Srebro, pozlata. Dolž. 3,7 cm. NMS, inv. št. R 2631. *Lega:* v obzidanem grobu (Kušljan 1958, 112); dobil od preprostega človeka na Grobiščah v Gorjancih (Vir 7). *Dat.:* 6. st. *Lit.:* Martin 2000, 170–172; Koch 2001, 84, 303–304, sl. 22. *Objava predmeta:* Müllner 1900, t. 57: 18; Werner 1962, t. 39: 19; Petru 1967, 440–441, sl. 1: 4; Bitenc, Knific 2001, 74–75, kat. št. 242.
65. Pasna spona s ščitasto oblikovano bazo trna. Konica trna je zapognjena navzdol, na os obroča je pritrjen z zanko. Srebro. Dolž. 3 cm. NMS, inv. št. R 2632. *Lega:* v obzidanem grobu (Kušljan 1968, 112). *Dat.:* 6. st. *Lit.:* Martin 2000, 170–172; Koch 2001, 84, 303–304, sl. 22. *Objava predmeta:* Müllner 1900, t. 57: 20; Werner 1962, t. 39: 20; Petru 1967, 440–441, sl. 1: 5; Bitenc, Knific 2001, 74–75, kat. št. 242.
66. Pasna spona s ščitasto oblikovano bazo trna. Konica trna je zapognjena navzdol, na os obroča je pritrjen z zanko. Punciran okras pik na obroču in trnu. Medenina. Dolž. 3,6 cm. NMS, inv. št. R 2633. *Lega:* Gorjanci (Vir 9). *Dat.:* 6. st. *Lit.:* Martin 2000, 170–172. Koch 2001, 84, 303–304. *Objava predmeta:* Müllner 1900, t. 57: 17; Werner 1962, t. 39: 21; Petru 1967, 440–441, sl. 1: 4; Bitenc, Knific 2001, 74–75, kat. št. 242.
67. Pasna spona s ščitasto oblikovano bazo trna. Konica trna je zapognjena navzdol, trn je na stanjšano os obroča pritrjen z zanko. Punciran okras pik na obroču in trnu. Bron. Dolž. 3,35 cm. NMS, inv. št. S 2689. *Dat.:* 6. st. *Lit.:* Martin 2000, 170–172; Koch 2001, 84, 303–304, sl. 22.
68. Pasna spona ovalne oblike s stanjšano osjo obroča. Železen trn je delno ohranjen. Bron (obroč), železo (trn). Dolž. 4,9 cm. NMS, inv. št. R 2634. *Objava predmeta:* Müllner 1900, t. 57: 16; Werner 1962, t. 39: 19; Petru 1967, 440–441, sl. 1: 4; Bitenc, Knific 2001, 74–75, kat. št. 242.
69. Odlomek profiliranega obroča pasne sponse. Bron. Dolž. 4,9 cm. DM, inv. št. A 2768.
70. Pravokotna pasna spona s ščitasto oblikovano bazo trna. Obroč je okrašen s srebrnimi in medeninastimi nitmi (tavširanje), vzorec je geometrijski. Konica trna je zapognjena navzdol, trn je na stanjšano os obroča pritrjen z zanko. Železo, srebro, medenina. Vel. $4,3 \times 3,2$ cm. DM, inv. št. A 2758. *Dat.:* 6. st. in 7. st. *Lit.:* Martin 2000, 166; Koch 2001, 87, sl. 24. *Objava predmeta:* Bitenc, Knific 2001, 82, kat. št. 263; Križ 2021, 153, št. 8.4.
71. Pravokoten obroč pasne sponse, trn ni ohranjen. Bron. Vel. $3,8 \times 2,6$ cm. DM, inv. št. A 2775.
72. Odlomek obroča pasne sponse, ovalne oblike. Na obroču so vtolčena prečna rebra. Zunanji rob obroča je horizontalno podaljšan navzven in okrašen z rebri, notranji rob obroča je zapognjen navzdol. Zlitina s kositrom. Vel. $4,2 \times 4,1$ cm. DM, inv. št. A 2738 a. *Tip:* verjetno tip Kranj. *Dat.:* prva polovica 6. st. *Lit.:* Bierbrauer 1975, 143–145, 151–152; Ivanišević, Kazanski 2002, 116–117, t. 1: 3; Bitenc, Knific 2008, 102. *Objava predmeta:* Križ 2021, 155, št. 8.16 (desno).
73. Odlomek obroča pasne sponse, okrašen z rebri. Notranji rob je zapognjen navzdol. Izdelano je ležišče za trn, zunanji rob je sploščen in ni okrašen. Bron. Vel. $2,4 \times 1,4$ cm. DM, inv. št. A 2788. *Tip:* verjetno tip Kranj. *Dat.:* prva polovica 6. st. *Lit.:* Bierbrauer 1975, 143–145, 151–152; Stare 1980, t. 113; Ivanišević, Kazanski 2002, 116–117; Bitenc, Knific 2008, 102.
74. Pasna spona s trapezastim okovom. Okov ima dve ušesci za pritrditev na pas, zunanji rob okova je nazobčan. Bron. Dolž. 2,8 cm. DM, inv. št. A 2781. *Tip:* Castel Trosino. *Dat.:* pozno 6. st. in 7. st. *Lit.:* Paroli 1995, 240, 268, 323; Ricci 1997, 253; Daim, Drauschke 2011, 56–66; Ricci 2012, 3.
75. Pasna spona ovalne oblike ima po dve rebrasti odebelitvi v sprednjem in zadnjem delu obroča. Trn je izdelan iz tanke bronaste žice (popravilo). Bron, pozlata. Vel. $1,7 \times 1$ cm. DM, inv. št. A 2784. *Dat.:* 4. st. do 6. st. *Lit.:* Wamser 2010, 153; Paul 2011, 66. *Objava predmeta:* Križ 2021, 155, št. 8.13 (desno).
76. Pasna spona ledvičaste oblike, obroč je narebren, trn je raven, brez okrasa. Železo. Vel. $3,8 \times 2,6$ cm. DM, inv. št. A 2803. *Dat.:* od sredine 5. st. in 6. st. *Lit.:* Koch 2001, 276. *Objava predmeta:* Križ 2021, 153, št. 8.2 (desna).
77. Pasna spona ledvičaste oblike, obroč je narebren, trn je okrašen s prečnimi rebri, konica trna je upognjena

- navzdol. Železo. Vel. $3,8 \times 2,3$ cm. DM, inv. št. A 2782. *Dat.*: od sredine 5. st. in 6. st. *Lit.*: Koch 2001, 276. *Objava predmeta*: Križ 2021, 153, št. 8.2 (sredina).
78. Pasna spona D oblike. Na obroču in trnu so prečni vrezi, konica trna je upognjena navzdol. Železo. Vel. $5,1 \times 3,2$ cm. NMS, inv. št. S 5166. *Dat.*: od 3. st. do 7. st. *Lit.*: Geisler 1998, 12, 24, 65; Losert, Pleterski 2003, 202.
79. Pasna spona ovalne oblike. Železo. Vel. $4,2 \times 3,2$ cm. NMS, inv. št. R 2725. *Lega*: Vratolom (Vir 10). *Dat.*: od 3. st. do 7. st. *Lit.*: Geisler 1998, 12, 24, 65; Losert, Pleterski 2003, 202.
80. Pasna spona ovalne oblike. Železo. Vel. $5,6 \times 3,4$ cm. NMS, inv. št. S 5165. *Dat.*: od 3. st. do 7. st. *Lit.*: Geisler 1998, 12, 24, 65; Losert, Pleterski 2003, 202.
81. Obroč pasne spona ledvičaste oblike. Železo. Vel. $4,3 \times 2,3$ cm. DM, inv. št. A 2796. *Dat.*: od 3. st. do 7. st. *Lit.*: Geisler 1998, 12, 24, 65; Losert, Pleterski 2003, 202.
82. Trn pasne spona. Baza trna je okrogla, na njej je vtolčen trikotnik. Trn je okrašen z dvema horizontalnima in dvema poševnima linijama, konica ima obliko živalske glave. Srebro. Dolž. 4,3 cm. DM, inv. št. A 2765. *Tip*: verjetno del pasne spona tipa Kranj. *Dat.*: prva polovica 6. st. *Lit.*: Bierbrauer 1975, 143–145, 151–152; Ivanišević, Kazanski 2002, 166–117; Bitenc, Knific 2008, 102. *Objava predmeta*: Križ 2021, 154, št. 8.7 (levo spodaj).
83. Trn pasne spona z upognjeno konico. Baza trna je pravokotna, v sredini ima punciran krogec, ob robu baze in po sredi trna je okras punciranih črtic (v obliki S). Bron. Dolž. 3 cm. DM, inv. št. A 2777. *Objava predmeta*: Križ 2021, 154, št. 8.7 (desno spodaj).
84. Trn pasne spona z ravno odrezano bazo in upognjeno konico. Bron. Dolž. 2,6 cm. DM, inv. št. A 2794. *Dat.*: 5. st. in 6. st. *Lit.*: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 22; Giostra 2007, 303–305.
85. Trn pasne spona z ravno odrezano bazo in močno upognjeno konico. Nad konico je vtolčena prečna linija. Bron. Dolž. 3,1 cm. DM, inv. št. A 2814. *Dat.*: 5. st. in 6. st. *Lit.*: Ivanišević, Kazanski, Mastykova 2006, 22; Giostra 2007, 303–305.
86. Ovalen okov pasne spona iz pločevine ima punciran okras ribjih lusk, znotraj vsake luske je s pikami iztolčena rozeta. Ob robu so tri luknjice za zakovice. Medenina. Dolž. 3,8 cm. DM, inv. št. A 2808. *Tip*: mediteranska pasna spona. *Dat.*: druga polovica 5. st. in začetek 6. st. *Lit.*: Schulze Dörrlamm 2009, 54–59, 61–62; Riemer 2000, 206–207; Eger 2012, 228–230. *Objava predmeta*: Križ 2021, 154, št. 8.8 (levo).
87. Zgornji del (okvir) okova pasne spona iz pločevine ima odprtino za vložek ledvičaste oblike. Na robu so tri luknjice, v eni je ohranjena zakovica. Dno okova in vložek manjkata. Bron. Vel. $2,9 \times 2,6$ cm. DM, inv. št. A 2822. *Tip*: mediteranska pasna spona tip C2. *Dat.*: zadnja tretjina 5. st. in prva polovica 6. st. *Lit.*: Geisler 1998, Pl. 24: 5; Schulze Dörrlamm 2009, 86–88; Tratnik, Karo 2023, 212. *Objava predmeta*: Križ 2021, 155, št. 8.12 (levo).
88. Pravokotni okov pasne spona iz tanke pločevine s štirimi luknjicami za zakovice. Bron. Vel. $3,5 \times 2$ cm. DM, inv. št. A 2890.
89. Odlomek okova (domnevno) iz pločevine je okrašen s punciranimi koncentričnimi krogi. Bron. Vel. $1,6 \times 1,4$ cm. DM, inv. št. A 2749.
90. Krilat okov z navpičnim rebrom po sredini in dvema zakovicama na krilcih. Na okroglem delu v sredini okova je punciran okras krožcev s piko. Bron. Dolž. 4,4 cm. DM, inv. št. A 2746. *Dat.*: sredina 4. st. *Lit.*: Konrad 1997, 52; Ortisi, Pröttel 2002, 113–115; Paul 2011, 74. *Objava predmeta*: Križ 2021, 153, št. 8.5 (sredina).
91. Krilat okov, na vsakem krilcu sta dve luknjici za zakovice. Ob robu okova je punciran okras trikotnikov, v sredini so koncentrični krogi. Bron. Dolž. 4,8 cm. NMS, inv. št. R 18005. *Dat.*: od sredine 4. st. do sredine 5. st. *Lit.*: Ortisi, Pröttel 2002, 113–115; Paul 2011, 74.
92. Krilat okov, eno krilce je odlomljeno. Vidne so tri luknjice za zakovice. Bron. Dolž. 2,6 cm. DM, inv. št. A 2786. *Dat.*: sredina 4. st. *Lit.*: Ortisi, Pröttel 2002, 113–115; Paul 2011, 74.
93. Odlomek pasnega okova iz pločevine pravokotne oblike, ki je izrezan (preuporaba) iz okova tipa Muthmannsdorf. Okras je izdelan v kombinaciji tehnike klinastega vreza in vrezane človeške podobe; znotraj obrobe iz kvadratnih polj so rozete, v srednjem delu je motiv spirale. Nad obrobo je doprsna človeška podoba s pokrivalom na glavi. Na odlomku sta dve luknjici, v eni je zakovica. Bron. Vel. $3,7 \times 1,9$ cm. DM, inv. št. A 2760. *Tip*: Muthmannsdorf. *Dat.*: zadnja tretjina 4. st. in začetek 5. st. *Lit.*: Böhme 1974, 84, 89. *Objava predmeta*: Pflaum 2002, 266, t. 3: 17.
94. Jermenski zaključek v obliki amfore. Ročaji so nakazani s predrtinami ledvičaste oblike. Na zgornjem razcepljenem delu sta dve luknjici za zakovici. Bron. Vel. 5×2 cm. NMS, inv. št. R 17859. *Dat.*: druga polovica 4. st. in začetek 5. st. *Lit.*: Sommer 1984, 59–62.
95. Jermenski zaključek jezičaste oblike. Zgornji razcepljen del je okrašen z vrezanim znakom X, v sredini katerega je zakovica. Bron. Vel. 3×1 cm. DM, inv. št. A 2809. *Dat.*: 5. st. in 6. st. *Lit.*: Koch 2001, 295–296, sl. 119; Losert, Pleterski 2003, 289.
96. Razdelilni okov z zanko. Na ščitasto oblikovanem delu sta dve ušesci za pritrditev in v predrti tehniki izdelan motiv obraza (oči, usta). Bron. Dolž. 2,9 cm. NMS, inv. št. S 3131. *Tip*: po Schulze Dörlamm tip D2. *Dat.*: od prve četrtine 6. st. do sredine 6. st. *Lit.*: Schulze Dörlamm 2009, 152–155. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 48, kat. št. 135; Križ 2021, 155, št. 8.15.
97. Palčast profiliran jermenski zaključek noriško panonske pasne garniture. Podaljšek za pritrditev na pas je odlomljen. Bron. Dolž. 4,7 cm. DM, inv. št. A 2736. *Tip*: Garbsch, tip R2. *Dat.*: 1. st. in 2. st. *Lit.*: Garbsch 1965, 105.
98. Čelni del čelade. Odlomek je sestavljen iz dveh delov; vrhnje bronaste, pozlačene in okrašene pločevine in spodnje železne plošče. Spodnji, nadočesni lok odlomka je rahlo valovit, ob robu je linija luknjic za pritrditev na podlago, nakazan je ščitnik za nos. V tehniki vtisnjene okrasa je upodobljena stilizirana vitica ter ptice, ki zobajo grozde. Motiv je na zgornji in spodnji strani zamejen z bisernim nizom in kratkimi prečnimi črticami. Bron, pozlata, železo. Dolž. 7,1 cm; šir. 4,2 cm, deb. 0,3 cm. DM, inv. št. A 2733. *Tip*: Baldenheim. *Dat.*: od 5. st. do začetka 7. st. *Lit.*: Skalon 1973, 91–94; Johnson 1980, 309; Vogt 2006, 46–62, 184–188; Coulston 2013, 473; Ivanišević, Kazanski 2014, 145; Onchevska Todorovska

- 2017, 40. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 234; Križ 2021, 138, št. 6.2.
99. Pravokotni okov z vstavljenimi granati, verjetno okras nožnice meča. Okov je izdelan v tehniki *cloisonné*. Ohranjenih je devet celic z valovitim robom, v štiri so še vstavljeni brušeni granati. Zlato. Dolž. 4,4 cm. NMS, inv. št. S 2649. *Dat.*: 5. st. in 6. st. *Lit.*: Vogt 2006, 50–54; Ricci 2012; Giostra 2012, 241. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 33, kat. št. 88.
100. Gumb z ušescem za pritrditev. Zgornja okrašena ploščica je zapognjena čez spodnjo nosilno. Okras je punciran v treh koncentričnih krogih. Na zunanji in notranji liniji so polkrogi, na srednji liniji pa mrežasti rombi. Sprednja ploščica je kositrna, osnovna ploščica je iz brona. Premer pribl. 3,3 cm. NMS ZN 458/3. *Dat.*: verjetno 7. st. *Lit.*: Paroli 1995, 177.
101. Trokrilna pušična ost s piramidasto konico in trnom za nasaditev. Železo. Dolž. 8 cm. NMS, inv. št. S 2488. *Dat.*: 6. st. *Lit.*: Von Freeden 1991, 601–604; Odar 2006; Milavec 2011a, 49. *Objava predmeta*: Petru 1967, 437, t. 2: 3; Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 235.
102. Pušična ost z zalustmi (lastovičji rep), tordiranim vratom in tulcem za nasaditev. Železo. Dolž. 9,4 cm. NMS, inv. št. R 2730. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). *Dat.*: od druge polovice 5. st. do 8. st. *Lit.*: Stare 1980, t. 60: 5; Torcellan 1986; Koch 2001, 85, 349; Gschwind 2004, 189; Ahumada Silva 2010a, 89.
103. Pušična ost z zalustmi (lastovičji rep), tordiranim vratom in tulcem za nasaditev. Železo. Dolž. 6,8 cm. NMS, inv. št. S 5159. *Dat.*: od druge polovice 5. st. do 8.(?) st. *Lit.*: Torcellan 1986; Koch 2001, 85, 349; Gschwind 2004, 189; Ahumada Silva 2010a, 89.
104. Pušična ost s ploščato trikotno konico in tulcem za nasaditev. Železo. Dolž. 8,6 cm. NMS, inv. št. R 2731. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3). *Objava predmeta*: Petru 1967, 437, t. 2: 4.
105. Pušična ost štirikotnega preseka in trnom za nasaditev. Železo. Dolž. 10,7 cm. NMS, inv. št. S 3331. *Dat.*: konec 4. st.–prva polovica 5. st. *Lit.*: Ciglencečki 2000, 55–56; Gschwind 2004, 187; Milavec 2020, 80.
106. Pušična ost štirikotnega preseka in z zvitim trnom za nasaditev. Železo. Dolž. 9,2 cm. NMS, inv. št. R 27119. *Dat.*: konec 4. st.–prva polovica 5. st. *Lit.*: Ciglencečki 2000, 55–56; Gschwind 2004, 187; Milavec 2020, 80.
107. Lamela oklepa, pravokotna, pet luknjic. Železo. Vel. 6,3 × 2,3 cm. DM, inv. št. A 2888. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 236.
108. Lamela oklepa, en rob zaobljen, šest luknjic. Železo. Vel. 5,5 × 2,1 cm. DM, inv. št. A 2882. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 236.
109. Lamela oklepa, pravokotne oblike, s šestimi luknjicami. Železo. Vel. 5,9 × 2 cm; DM, inv. št. A 2860. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
110. Lamela oklepa, pravokotne oblike, s šestimi luknjicami. Železo. Vel. 5,9 × 2,4 cm; DM inv. št. A 2860. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
111. Lamela oklepa, pravokotne oblike s šestimi luknjicami. Železo. Vel. 5,9 × 2 cm; 5,9 × 2,2 cm. DM, inv. št. A 2860. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
112. Odlomek lamele oklepa, en krajši rob je zapognjen. Vidni sta dve luknjici. Železo. Vel. 5,7 × 2,5 cm. DM, inv. št. A 2827. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 236.
113. Odlomek lamele oklepa, krajši rob je zožen in zaobljen, en daljši rob je konkavno zožen. Vidnih je sedem luknjic. Železo. Dolž. 3,7 cm. NMS, inv. št. S 2653. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
114. Odlomek lamele oklepa, vidne štiri luknjice. Železo. Vel. 3,2 × 1,9 cm. NMS, inv. št. S 5161. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
115. Odlomek lamele oklepa, en krajši rob je zaobljen, en daljši rob je konkavno zožen. Železo. Vel. 5,5 × 2 cm. NMS, inv. št. S 5160. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
116. Dva odlomka lamele oklepa, en krajši rob je zaobljen, vidih je šest luknjic. Železo. Vel. 2,8 × 2,4 cm in 3,9 × 2,4 cm. DM, inv. št. A 2862. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357. *Objava predmeta*: Bitenc, Knific 2001, 73, kat. št. 236.
117. Odlomek lamele oklepa, vidne štiri luknjice. Železo. Vel. 5,8 × 2,3 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
118. Odlomek lamele oklepa, vidne štiri luknjice. Železo. Vel. 4,5 × 1,8 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
119. Odlomek lamele oklepa, vidne štiri luknjice. Železo. Vel. 3,8 × 2,2 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
120. Odlomek lamele oklepa, krajši rob je zaobljen, vidne so štiri luknjice. Železo. Vel. 3,6 × 2,3 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
121. Odlomek lamele oklepa, krajši rob je zožen, vidnih je pet luknjic. Železo. Vel. 2,7 × 2,2 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
122. Odlomek lamele oklepa, vidni sta dve luknjici. Železo. Vel. 2,4 × 2,2 cm. DM, inv. št. A 2861. *Dat.*: 6. st.–7. st. *Lit.*: Kory 2004, 400; Quast 2012, 355–357.
123. Stilus, na držaju je vrezan V okras. Lopatica je preproste, trikotno razširjene oblike, prehod v držaj ni posebej profiliran. Železo. Dolž. 8,5 cm. NMS, inv. št. S 3330. *Dat.*: 3. st.–7. st. *Lit.*: Schaltenbrand Obrecht 2012, 102–104, 107.
124. Stilus, na držaju so štiri horizontalne kanelure. Lopatica je preproste, trikotno razširjene oblike. Dolž. 12,7 cm. NMS, inv. št. R 2734. *Lega*: Vratolom, v kovačiji, za zidom (Vir 3). *Dat.*: 3. st.–7. st. *Lit.*: Schaltenbrand Obrecht 2012, 102–104, 107. *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 1: 6.
125. Stilus, lopatica se na koncu močno razširi, prehod v držaj je profiliran. Držaj je okrašen s prečnimi kanelurami, v dve širši je vstavljena obloga iz svetleče rumene kovine, verjetno medenina. Železo in medenina? Dolž. 8 cm. NMS, inv. št. R 24044. *Dat.*: 3. st.–7. st. *Lit.*: Schaltenbrand Obrecht 2012, 102–104, 107.
126. Cilindrična posodica iz pločvine s pokrovom. Skozi pokrov je vstavljena zanka iz tanke bronaste žice. Dno posodice je zaradi poškodbe vbočeno, približno polovica dna manjka. Bron. Premer 4,5 cm, viš. skupaj s

- pokrovom 3,9 cm. NMS, inv. št. R 2723. *Lega*: hiša pri Vratolomu, gl. 15 cm (Vir 3). *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 1: 4
127. Pečat okrogle oblike je skoraj v celoti ohranjen. V sredini pečata je okrogel kanal (za vrstico). Na prednji strani je doprsna upodobitev Justinijana I. s krono, krožno ob robu pečata je viden napis ...ANVS PPAV. Na hrbtini strani je upodobljena Viktorija, ki stoji na krogli, v rokah drži venca, s katerih visita dva konca trakov. Pod vsakim vencem je križ. Svinec. Premer: 2 cm. NMS, ZN 458/1. *Dat.*: 6. st. *Lit.*: Manov, Charalampakis, Nankova 2020.
128. Prečka konjske brzde je podolgovata z osmerokotnim presekom, na sredini je srčasto oblikovana zanka. Na profiliranih zaključkih je vtolčena rozeta. Bron. Dolž. 15,7 cm. NMS, inv. št. R 2727. *Lega*: hiša pri Vratolomu (Vir 9). *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 1: 3.
129. Dvojni gumb. Zgornji del je večji in je okrašen s koncentričnima krogoma in z luknjico ob robu. Spodnji del je manjši in ima v sredini luknjico. Bron. Vel. 2,8 cm. DM, inv. št. A 2752.
130. Piramidast okov. Rob je okrašen s kratkimi vtolčenimi črticami. Vogali so razširjeni, na vsakem vogalu je luknjica. Bron. Vel. 2,7 × 2,6 cm. DM, inv. št. A 2790. *Dat.*: 6. st. – 7. st. *Lit.*: Oexle 1992, t. 158, 160. *Objava predmeta*: Križ 2021, 156, št. 8.21 (levo).
131. Del ulitega okova, en rob je razčlenjen, drug rob je zaobljen. Bron. Vel. 4,2 × 4 cm. DM, inv. št. A 2778.
132. Zvonček piramidalne oblike s poligonalnim držajem ima štirikotno bazo in nakazane stojne členke. Kembelj ni ohranjen. Bron. Viš. skupaj z držajem: 4,4 cm. DM, inv. št. A 2744. *Objava predmeta*: Križ 2021, 165, št. 10.1.
133. Odlomek zgornjega dela plašča zvonca s polkrožnim držajem. Bron. Dolž. 4,7 cm. DM, inv. št. A 2739.
134. Ključ z listasto oblikovanim držajem in zanko na koncu. Železo. Dolž. 15,3 cm. DM, inv. št. A 2783. *Objava predmeta*: Križ 2021, 170, št. 11.9 (zgornji).
135. En krak tečaja vrat (domnevno). V obliki črke L. Železo. Dolž. 10,6 cm. NMS, inv. št. R 2738a.
136. Tečaj vrat. Koničasta kraka sta zvita v nasprotno smer. Železo. Dolž. 12,1 cm. NMS, inv. št. R 2738b.
137. Dvodelen tečaj vrat s štirimi žebli. Oba dela sta pravokotne oblike s po dvema luknjicama za pritrditev na les. En del ima na koncu odprtino in je zapognjen v zanko. Drugi del je s stanjšanim koncem pretaknjen skozi odprtino prvega, zapognjen nazaj in prek dodatno pritrjen z žebli. Štirje žebli imajo preprosto, trapezasto razširjeno glavo in so zviti (sled uporabe). Dolž. 17,3 cm. NMS, inv. št. R 2729a. *Lega*: Vratolom (Vir 10). *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 3: 7.
138. Dvodelen tečaj vrat s štirimi žebli. Oba dela sta pravokotne oblike in imata en konec stanjšan. Stanjšana konca sta zapognjena v zanko in zataknjena eden za drugega. Nazaj uvihani konci imajo luknjo in so dodatno pritrjeni z žebli. Žebli imajo preprosto, nekoliko razširjeno glavo in so zviti (sled uporabe). Železo. Dolž. 15,6 cm. NMS, inv. št. R 2729b. *Lega*: Vratolom (Vir 10). *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 3: 6.
139. Odlomek zapaha ključavnice ima tri večje podolgovate odprtine in dve manjši okrogli luknjici. Železo. Dolž. 8 cm. NMS, inv. št. R 2741.
140. Okov ključavnice je pravokotne oblike. Ob robu ima odprtino pravokotne oblike. Na vogalih so luknje, v eni luknji je žebelj. Železo. Dolž. 9,6 cm. NMS, inv. št. R 2728. *Lega*: Vratolom (Vir 10).
141. Železen žebelj s široko, pravokotno razkovano in zapognjeno glavico. Železo. Dolž. 14,4 cm. NMS, inv. št. sklop žebeljev R 2736 (a). *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).
142. Žebelj z upognjeno, pravokotno razkovano glavo. Železo. Dolž. 13 cm. NMS, inv. št. sklop žebeljev R 2736 (b). *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).
143. Žebelj z močno upognjeno in pravokotno razkovano glavo. Železo. Dolž. 9,6 cm. NMS, inv. št. sklop žebeljev R 2736 (d). *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).
144. Žebelj s široko razkovano glavo kvadratne oblike. Železo. Dolž. 12,4 cm. NMS, inv. št. sklop žebeljev R 2736 (c). *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).
145. Koničast predmet s stanjšano trikotno razkovano glavo. Železo. Dolž. 13,5 cm. NMS, inv. št. R 2743. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).
146. Šivanka z majhnim, koničasto oblikovanim ušescem. Železo. Dolž. 6,9 cm. NMS, inv. št. S 6732.
147. Ročaj. Na delu, kjer je odprtina za nasaditev je vrezana horizontalna kanelura. Odprtina ima okrogel presek. Kost ali rog. Dolž. 8,6 cm. NMS, inv. št. R 2726. *Lega*: Vratolom, v hiši 40 cm globoko (Vir 10).
148. Kosir, konca sta zakovana. Železo. Premer 3,8 cm. NMS, inv. št. S 5173.
149. Kosir z razširitvijo na obroču. Železo. Premer 3,8 cm. NMS, inv. št. R 2739. *Objava predmeta*: Petru 1967, 438, t. 2: 7.
150. Dleto s trnastim nastavkom za ročaj. Konica je stanjšana in nekoliko razširjena. Železo. Dolž. 13 cm. NMS, inv. št. S 5169.
151. Orodje za rezanje lubja s plavutasto razširjenim rezilom in tulasto oblikovanim nasadiščem. Železo. Dolž. 21,9 cm. NMS, inv. št. S 5167.
152. Nož z ravnim hrbtom in trnastim nastavkom za ročaj. Železo. Dolž. 2,6 cm. NMS, inv. št. R 2733. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 10). *Objava predmeta*: Petru 1967, 437, t. 2: 2.
153. Nož z ravnim hrbtom, ročaj manjka. Železo. Dolž. noža 13 cm. NMS, inv. št. R 2732a. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 10). *Objava predmeta*: Petru 1967, 437, t. 2: 1.
154. Nož z ravnim hrbtom. Trnast nastavek je ukrivljen, konica noža manjka. Železo. Dolž. 9,7 cm. NMS, inv. št. S 5168.
155. Deset zobcev glavnika (mikalnik). Železo. Vsi so (skoraj) enake dolžine: 9 cm. NMS, inv. št. S 3329.
156. Odlomek okova v obliki enakokrakega križa. V sredini okova je luknjica, na vsakem kraku pa manjša izboklina. Železo. Vel. 2,2 × 2,4 cm. DM, inv. št. A 2771. *Objava predmeta*: Križ 2021, 144, št. 7.7.
157. Zaključek masivnega (predrtega) okova. Bron. Vel. 3,5 × 1,5 cm. DM, inv. št. A 2807.
158. Peterokotni predrt okov z luknjico v vsakem vogalu, v eni je zakovica. Bron. Vel. 3,7 × 2,9 cm. DM, inv. št. A 2755. *Objava predmeta*: Križ 2021, 155, št. 8.12 (sredina).
159. Odlomek predrtega okova z nastavkom za pritrditev. Odlomek je podolgovate oblike, en vogal je koničast. V srednjem delu ima dve odprtini; ena je pravokotne,

- druga pa pahljačaste oblike. Na nastavku je luknjica. Bron. Vel. $5,5 \times 4,4$ cm. DM, inv. št. A 2769.
160. Odlomek predrttega okova. Na hrbtni strani ima trn za pritrditev. Del s predrtim okrasom se zaključí s podolgovato, navzdol zapognjeno razširitvijo. Bron ali srebro. Vel. $3,4 \times 2,6$ cm. DM, inv. št. A 2762.
161. Odlomek okova (?) škatlaste oblike s predrtinami v dveh vrstah. Luknjice so bile prebite iz spodnje strani navzven, zgornji rob je ostal nedodelan. Krajši rob okova je na eni strani zapognjen, v vogalu je vidna luknjica za zakovico. Bron. Vel. $4 \times 2,8 \times 1,6$ cm. DM, inv. št. A 2751. *Objava predmeta*: Križ 2021, 173, št. 12.6 (zgornji).
162. Odlomek okova podolgovate oblike. Na odlomljenem robu so predrtine kvadratne oblike, na zunanjem robu so v liniji vtolčene manjše luknjice. Zgornji rob okova je zapognjen nazaj. Luknjice so bile iztolčene z zgornje strani in imajo spodnji rob neizdelan. Bron. Vel. $3,3 \times 1,4$ cm. DM, inv. št. A 2881.
163. Odlomek zvitega pločevinastega traku z luknjicami ob daljših stranicah. Bron. Vel. $1,6 \times 1,5$ cm. DM, inv. št. A 2880.
164. Odlomek zvitega pločevinastega traku. Okras je vtolčen; bunčice so postavljene v dvojnih linijah, geometrični motiv. V vogalih so vidne tri luknjice za zakovice. Bron. Dolž. (zapognjen): 1,8 cm. DM, inv. št. A 2826.
165. Odlomek pločevinastega traku. Okras punciranih krogcev s piko v liniji, na zgornjem robu sta dve vrezani horizontalni liniji. Bron. Vel. $3,9 \times 1,9$ cm. NMS, inv. št. R 27118.
166. Odlomek vogala ulitega okova z odebeljenim robom. Na robu so predrtine. Bron. Vel. $1,8 \times 1,6$ cm. DM, inv. št. A 2823.
167. Zapognjen pločevinast trak z dvema luknjicama na koncih. Bron. Dolž. 2 cm. DM, inv. št. A 2839.
168. Pravokoten okov z dvema luknjicama. Bron. Vel. $5 \times 1,7$ cm. DM, inv. št. A 2891.
169. Odlomek pločevinastega trakastega okova. Iztolčen okras pik v dveh linijah. Okov je zvít, spodnji rob je zapognjen navznoter. Železo. Vel. $7,7 \times 2,7$ cm. DM, inv. št. A 2793.
170. Okrogel pločevinast okov konveksne oblike (kapica), iz tanke pločevine, z luknjico v sredini. Bron. Vel. $2 \times 1,6$ cm. DM, inv. št. A 2874.
171. Okrogel pločevinast okov konveksne oblike (kapica) iz tanke pločevine. Bron. Premer 1,5 cm. DM, inv. št. A 2892.
172. Usločen pravokoten okov z dvema luknjicama ob daljši strani, kjer je cevasto uvit rob. Železo. Dolž. 10,7 cm. NMS, inv. št. R 2745. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 10). *Objava predmeta*: Petru 1967, t. 3: 3.
173. Odlomek paličastega predmeta, ki se na enem koncu razcepi v dva kraka. Na razširitvi je vrezan okras horizontalnih linij. Bron. Dolž. 3,9 cm. DM, inv. št. A 2852.
174. Paličast predmet. Na spodnjem delu je odebeljena konica, na zgornjem delu pa ušesce – kembelj zvonca? Bron. Dolž. 4 cm. DM, inv. št. A 2829.
175. Odlomek zakovice ali kembelj zvonca s polkrožno odebeljenim zaključkom. Bron. Dolž. 2,8 cm. DM, inv. št. A 2834.
176. Obroček, rahlo profiliran. Bron. Premer: 3 cm. DM, inv. št. A 2804.
177. Objemka z okroglo ploščico. Na robu ploščice je sedem izrastkov, eden je koničaste oblike. Bron. Vel. $2,5 \times 1,25$ cm. Premer ploščice 2,3 cm. DM, inv. št. A 2754.
178. Zakovica s široko razkovano okroglo glavico. Bron. Dolž. 2 cm. DM, inv. št. A 2842.
179. Zakovica s široko razkovano okroglo glavico. Glavica je zvita. Bron. Dolž. 2 cm, šir. glave 1,9 cm. DM, inv. št. A 2835.
180. Zakovica s široko razkovano okroglo glavico. Bron. Dolž. 2 cm. DM, inv. št. A 2871.
181. Zakovica s široko razkovano okroglo glavico. Bron. Dolž. 2,1 cm. DM, inv. št. A 2844.
182. Zakovica s široko razkovano okroglo glavico. Bron. Dolž. 0,7 cm. DM, inv. št. A 2845.
183. Žebliček z okroglo glavico. Bron. Viš. 0,5 cm. DM, inv. št. A 2873.
184. Odlomek ustja čaše z zataljenim robom. Rumenkasto zeleno, prosojno steklo. Premer ustja: 10 cm. DM, inv. št. A 2887. *Dat.*: 5. st.–8. st. *Tip*: Isings 111. *Lit.*: Isings 1957, 139–140; Milavec 2011a, 85.
185. Odlomek ustja čaše z zataljenim robom. Rumenkasto zeleno, prosojno steklo. Premer ustja: 10 cm. DM, inv. št. A 2856. *Dat.*: 5. st.–8. st. *Tip*: Isings 111. *Lit.*: Isings 1957, 139–140; Milavec 2011a, 85.
186. Odlomek ostenja posode. Žigosan okras mrežastih rombov, ki jih na zgornji in spodnji strani zamejuje linija žigosanih križev. Keramika. Površina je glajena. Delano na vretenu. V prelomu rdečkasto rjave barve, na zunanji in notranji površini sive lise. Glina je prečiščena, vidni vključki finih delcev sljude. Vel. $6,9 \times 4,8$ cm. NMS, inv. št. R 2750. *Lega*: Vratolom, kovačnica (Vir 3). *Dat.*: 6 st.–7. st. *Lit.*: De Marchi 2007, 282–288. *Objava predmeta*: Petru 1967, 436, t. 1: 1–2.
187. Več odlomkov amfore, tip LRA 3. Površina je plitvo narebrena. Spodnji del amfore ožgan, črne sajaste lise so na zunanji in tudi notranji površini, v prelomu rdečerjava. Keramika. V prelomu so vidni vključki posamičnih drobnih zrn peska, obilo finih temnih delcev in fine delce sljude. Ohr. viš. 24 cm. NMS, inv. št. R 2806. *Lega*: Vratolom, kovačnica (Vir 3). *Dat.*: 4. st.–6. st. *Lit.*: Pieri 2005, 94–95, 100; Modrijan 2014, 53–54; Žerjal, Vidrih Perko 2017, 261–262.
188. Odlomek izvihanega ustja kuhinjskega lonca. Keramika. Površina je črne barve, prelom je sivo črne barve, delano na vretenu. Vel. $2,5 \times 2,4$ cm. NMS, inv. št. S 5171.
189. Odlomek izvihanega ustja posode kuhinjskega lonca. Keramika. Površina je črne barve, prelom je sivo črne barve, delano na vretenu. Vel. $2,2 \times 1,7$ cm. NMS, inv. št. S 5172.
190. Polkroglasta utež z železno zanko. Svinec. Viš. 4,7 cm. Teža 760 g. DM, inv. št. A 2824. *Objava predmeta*: Križ 2021, 163 št. 9.27 (levo zgoraj).
191. Utež z odlomljeno železno zanko. Svinec. Viš. 4,3 cm. Teža 390 g. DM, inv. št. A 2779. *Objava predmeta*: Križ 2021, 163, št. 9.27 (desno zgoraj).
192. Piramidalna utež. Svinec. Premer 2,1 cm. Teža 28,4 g. DM, inv. št. A 2864. *Objava predmeta*: Križ 2021, 163, št. 9.25 (sredina spodaj).
193. Polkroglasta utež. Svinec. Premer 2,7 cm. Teža 41 g. DM, inv. št. A 2831. *Objava predmeta*: Križ 2021, 163, št. 9.25 (levo zgoraj).

194. Ploščata utež. Svinec. Premer 2,6 cm. Teža 18,5 g. DM, inv. št. A 2863.
195. Ploščata utež. Svinec. Premer 2,4 cm. Teža 19,2 g. DM, inv. št. A 2884.
196. Ploščata utež. Svinec. Vel. 2,4 × 2,2 cm. Teža 6,8 g. DM, inv. št. A 2885.
197. Ploščata utež. Svinec. Premer 2,6 cm. Teža 35,9 g. DM, inv. št. A 2883.
198. Utež (?), nepravilne kroglaste oblike z eno večjo in eno manjšo luknjico. Svinec. Vel. 3,7 × 3,3 cm. Teža 22,8 g. DM, inv. št. A 2886.
199. Ploščat okrogel predmet s kvadratno luknjo v sredini. Svinec. Vel. 7,1 × 6,3 cm. Teža 260 g. DM, inv. št. A 2805. *Objava predmeta*: Križ 2021, 163, št. 9.26 (levo zgoraj).
200. Valjasta utež. Svinec. Dolž. 2,5 cm. Teža 19,7 g. NMS, inv. št. S 5170.
201. Utež za vreteno. Polkroglaste oblike, ob spodnjem robu je vrezana horizontalna linija. Kost. Premer 3,4 cm. DM, inv. št. A 2819.
202. Utež za vreteno bikonične oblike. Keramika. Premer: 3,5 cm, teža 33,7 g. NMS, inv. št. R 2746. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 8: 1.
203. Utež za vreteno bikonične oblike. Keramika. Premer 3,1 cm, teža 13 g. NMS, inv. št. R 2747. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 8: 3.
204. Utež za vreteno bikonične oblike. Keramika. Premer: 3,3 cm, viš. 2,1 cm, teža 19,7 g. NMS, inv. št. R 2749. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 8: 4.
205. Utež za vreteno bikonične oblike. Keramika. Premer 3,1 cm, teža 20,6 g. NMS, inv. št. R 2748. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 8: 5.
206. Utež za vreteno, ploščate oblike. Peščenjak. Premer 3,7 cm, viš. 1,8 cm, teža 32,4 g. NMS, inv. št. R 2751. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 8: 2.
207. Utež za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 5 cm, premer spodnje ploskve 4 cm. NMS, inv. št. R 2772. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 6.
208. Utež za statve stožčaste oblike. Deloma poškodovana. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 6 cm, rekonstruiran premer spodnje ploskve 5 cm. NMS, inv. št. R 2773. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 1.
209. Utež za statve stožčaste oblike. Deloma poškodovana. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 6,4 cm, rekonstruiran premer spodnje ploskve 4,8 cm. NMS, inv. št. R 2768. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 2.
210. Odlomek uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 4,6 cm. NMS, inv. št. R 2775. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 3.
211. Spodnji del uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 3,6 cm, rekonstruiran premer spodnje ploskve 3,6 cm. NMS, inv. št. R 2770. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 4.
212. Spodnji del uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 3,8 cm, premer spodnje ploskve 3,6 cm. NMS, inv. št. R 2771. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 5.
213. Zgornji del uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 3,4 cm. NMS, inv. št. R 2776. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 7.
214. Spodnji del uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 4 cm, premer spodnje ploskve 4 cm. NMS, inv. št. R 2769. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 8.
215. Zgornji del uteži za statve stožčaste oblike. Keramika. V prelomu so vidni vključki zrn peska, zrna zdrobljene keramike in črni delci organskih vključkov. Viš. 3 cm. NMS, inv. št. R 2774. *Objava predmeta*: Dular 2008, t. 7: 9.
216. Odlomek brusa pravokotne oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 6 × 2,2 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2752.
217. Odlomek brusa pravokotne oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 6,4 × 3 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2753.
218. Odlomek brusa pravokotne oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 4,6 × 2,4 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2754.
219. Odlomek brusa pravokotne oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 3 × 2 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2755.
220. Brus podolgovate oblike. V srednjem delu stanjšana. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 7 × 1,8 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2756.
221. Odlomek brusa podolgovate oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 3,6 × 2 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2757.
222. Odlomek brusa podolgovate oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 3,2 × 2 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2758.
223. Brus podolgovate, hruškaste oblike. Drobnozrnat peščenjak. Vel. 6,2 × 2 cm. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3). NMS, inv. št. R 2755.
224. Odlomek ulitega predmeta z odlomljeno zanko za obešanje (obesek?). Na osrednjem delu, ki je rombične oblike je okras mreže, izdelava spominja (posnema) tehniko klinastega vreza. Zunanji robovi predmeta niso obdelani, domnevam, da gre za polizdelek. Zlitina kositra in svinca. Vel. 1,8 × 1,7 cm. DM, inv. št. A 2759.
225. Livarski čep. Na stanjšanem delu, ki je na koncu odrezan je viden zunanji šiv (odpad pri uporabi dvodelnega kalupa). Svinčev bron. Vel. 2,2 × 2 cm. DM, inv. št. A 2847.
226. Odlomek podolgovatega, paličastega predmeta, morda ingot. Ena konec je ravno odrezan. Medenina. Vel. 2,2 × 0,9 cm. DM, inv. št. A 2867.
227. Predmet s trikotno razširjenim koncem, ki ima v sredini nakazano odprtino in je uvit. Drugi konec je trakast, rob je zapognjen navznoter. Železo. Dolž. 7,5 cm. PN 1003. *Lega*: Sonda 1, SE 1005.
228. Ročaj podolgovate oblike z okroglim presekom. Odprtina ima kvadraten presek. Površina je z vrezanimi dvojnimi horizontalnimi linijami razdeljena na pet polj. V vsakem drugem polju je vrezan mrežast okras. Roževina. Dolž. 9,6 cm. Največji premer: 2,3 cm. PN 1002. *Lega*: Sonda 1, SE 1002 (čiščenje ruševine).

229. Spodnji del trupa manjše posode bikonične oblike. Na najširšem delu posode je vglajen temen (črn) horizontalen pas, širok pribl. 2 cm in sledi vertikalnega pasu širokega pribl. 2 cm. Posoda je v prelomu svetlo sivo žgana, površina je temnejše sive barve in se lušči v plasteh. Na notranji strani so vidne linije izdelave na lončarskem vretenu. Glina je v prelomu zelo dobro prečiščena, vidna so posamezna bela in črna zrna. Na površini je vidno veliko zelo fine srebrne sljude. Keramika. Viš. 9,7 cm. PN 1001. *Lega*: Sonda 1, SE 1002 (čiščenje ruševine). *Dat.*: 6. st. *Lit.*: Hessen 1968, 28–29; Ciglencečki 2000, 58; Bausovac 2011, 52–54.
230. Odlomek ustja posode. Trdo žgano, v prelomu temno sive barve so vidni vključki apnenca in svetleča zrna. Površina je brisana. Rekonstruiran premer ustja 13,6 cm. PN 1004. *Lega*: Sonda 1, SE 1007.
- Ostali deli železnega stavbnega pohištva in orodja (niso na tabli):*
- Dva podkovna žeblja s polkrožno glavico. Železo. Dolž. 3,8 cm in 3,5 cm. NMS, inv. št. R 2737a in R 2737b.
 - Skoba za zapah. Železo. Dolž. 5,7 cm. NMS, inv. št. R 2910c.
 - Skoba. Železo. Dolž. 6,1 cm. NMS, inv. št. S 3332.
 - Klin z ostanki lesa. Železo. Dolž. klina 12 cm, vel. lesa 5,4 × 2,9 cm. NS, inv. št. S 3335.
 - Žebelj. Železo. Dož. 12,4 cm. DM, inv. št. A 2780.
 - Žebelj. Železo. Dolž. 9 cm. NMS, inv. št. S 3334.
 - Žebelj. Železo. Dolž. 11 cm. NMS, inv. št. S 3333.

- 14 žebelj s široko razkovano, zapognjeno glavico (enake oblike kot kat. št. 140). Železo. Dolž. od 12 cm do 16,8 cm. NMS, inv. št. 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- 10 žebelj z manjšo, upognjeno glavo (enake oblike kot kat. št. 141). Železo. NMS, inv. št. sklop R 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- 3 žebli z močno ukrivljeno glavo, ki ni široko razkovana (enake oblike kot kat. št. 142). Železo. Vel. od 8,5 cm do 11 cm. NMS, inv. št. R 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- 3 žebli s široko razkovano, okroglo glavo (enake oblike kot kat. št. 143). Železo. Vel. od 8 do 12 cm. NMS, inv. št. 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- 4 žebli, različnih oblik. Železo. NMS, inv. št. 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- odlomek žeblja s profilirano kroglasto glavico in trnom s kvadratnim presekom. Železo. Dolž. 7,8 cm. Teža 32,4 cm. NMS, inv. št. sklop žebelj R 2736. *Lega*: Vratolom, v kovačnici za zidom (Vir 3).
- Tordirana palica, stanjšana na obeh koncih. Železo. Dolžina 37,6 cm. NMS, inv. št. R 2744.

Opečnat gradbeni material (ni na tabli):

- Dva kosa tubula z ostanki malte. Vel. 13,3 × 9,3 cm in 10,4 × 7,1 cm. NMS, inv. št. R 2777 in R 2778. *Lega*: Vratolom, v kovačnici (Vir 3).

- Vir 1: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 4. 1. 1897, Arhiv RS, fond AS 950, Müllner Alfons, fasc. 1.
- Vir 2: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 12. 1. 1897, Arhiv RS, fond AS 950, Müllner Alfons, fasc. 1.
- Vir 3: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 9. 2. 1897, Arhiv RS, fond AS 950, Müllner Alfons, fasc. 1.
- Vir 4: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 10. 6. 1897, Arhiv RS, fond AS 950, Müllner Alfons, fasc. 1.
- Vir 5: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 1. 1. 1899, Arhiv RS, Deželni zbor in odbor za kranjsko IX-5, 1899 / 53.
- Vir 6: Pismo Ignacija Kušljana Alfonzu Müllnerju z dne 4. 4. 1899, Arhiv RS, fond AS 950, Müllner Alfons, fasc. 1.
- Vir 7: Pismo Ignacija Kušljana Karlu Dežmanu z dne 13.1. 1885, hrani NMS 1885/4.
- Vir 8: Ignacij Kušljan, *Zapisnik in poslovna knjiga*, hrani NMS.
- Vir 9: *Inventarna knjiga* (za zbirko rimsko obdobje in za zgodnji srednji vek), hrani NMS.
- Vir 10: Erwerbungen (akcesijska knjiga Deželnega muzeja Rudolfinum za leto 1897, hrani NMS).

- AHUMADA SILVA, I. 2010a, *La collina di San Mauro a Cividale del Friuli. Dalla necropoli longobarda alla chiesetta bassomedievale. Testi e catalogo*. – Ricerche di archeologia altomedievale e medievale 35–36.
- AHUMADA SILVA, I. 2010b, *La collina di San Mauro a Cividale del Friuli. Dalla necropoli longobarda alla chiesetta bassomedievale. Tavole*. – Ricerche di archeologia altomedievale e medievale 35–36.

- ARENA, M. S., L. PAROLLI, L. VENDITTELLI 2001 (ur.), *Roma dall'antichità al medioevo. Archeologia e storia*. – Milano.
- BAUSOVAC, M. 2011, Študija poznoantične lončenine z utrjene višinske naselbine Rifnik nad Šentjurjem. – Doktorska disertacija / PhD, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- BIERBRAUER, V. 1975, *Die Ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien*. – Spoleto.
- BIERBRAUER, V. 1987, *Invillino / Ibligo in Friaul 1. Die römische Siedlung und das spätantik-frühmittelalterliche Castrum*. – Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 33.
- BIERBRAUER, V. 1991, Das Frauengrab von Castelbolognese in der Romagna (Italien). Zur chronologischen, ethnischen und historischen Auswertbarkeit des ostgermanischen Fundstoffes des 5. Jahrhunderts in Südosteuropa und Italien. – *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 38/2, 541–592.
- BIERBRAUER, V. 1992, Kreuzfibeln in der Mittelalpinen romanischen Frauentracht des 5.–7. Jahrhunderts: Trentino und Südtirol. – *Miscellanea di studi in onore di Giulia Mastrelli Anzilotti*, Archivio per l'Alto Adige, Rivista di studi alpini 86, 1–26.
- BIERBRAUER, V. 2005, Kreuzfibeln und Tierfibeln als Zeugnisse persönlichen Christentums in der Romania Oberitaliens (5.–7. Jahrhundert). – V: S. Gelichi (ur.), *L'Italia alto medievale tra archeologia e storia*. Studi in ricordo di Ottone D'Assia, 55–87.

- BIERBRAUER, V. 2010a, Goten im Osten und Westen: Ethnos und Mobilität am Ende des 5. und in der 1. Hälfte des 6. Jahrhunderts aus archäologischer Sicht. – V: F. Naumann-Steckner, B. Päffgen, R. Thomas (ur.), *Zwischen Orient und Okzident. Festschrift für Hansgerd Hellenkemper*, Kölner Jahrbuch 43, 71–111.
- BIERBRAUER, V. 2010b, Italien um 500. – V: L. Wamser (ur.), *Karfunkelstein und Seide. Neue Schätze aus Bayerns Frühzeit*, Ausstellungskataloge der archäologischen Staatssammlung 37, 62–77.
- BISHOP, M. C., J. C. N. COULSTON 2006², *Roman Military Equipment. From Punic Wars to the Fall of Rome*. – Oxford
- BITENC, P., T. KNIFIC 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. – Ljubljana.
- BITENC, P., T. KNIFIC 2008, Oggetti di origine ostrogota e ceramiche domestiche di epoca gota rinvenute in Slovenia. – V: M. Buora, L. Villa (ur.), *Gotti dall'oriente alle Alpi*, Archeologia di frontiera 7, 98–108, 110–131.
- BITENC, P., T. KNIFIC 2012, Poznoantične fibule v podobi ptičev iz Slovenije. – V: I. Lazar, B. Županek (ur.), *Emona: med Akvilejo in Panonijo*, Ljubljana, 429–446.
- BITENC, P., T. KNIFIC 2015, Zgodnjerednjeveški zakladi železnih predmetov z Gorjancev, Starega gradu nad Unecem in Ljubične nad Zbelovsko goro / Early medieval ironwork hoards from the Gorjanci Hills, Stari grad above Unec and Ljubična above Zbelovska Gora. – *Arheološki vestnik* 66, 103–146.
- BÖHME, H. W. 1974, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts*. – München.
- BOLTA, L. 1981, *Rifnik pri Šentjurju. Poznoantična naselbina in grobišče*. – Katalogi in monografije 19.
- BOŽIČ, D. 2005, Die spätrömischen Hortfunde von der Gora oberhalb von Polhov gradec. – *Arheološki vestnik* 56, 293–368.
- BOŽIČ, D., S. CIGLENEČKI 1995, Zenonov tremis in poznoantična utrdba Gradec pri Veliki Strmici / Der Tremis des Kaisers Zeno und die spätantike Befestigung Gradec bei Velika Strmica – *Arheološki vestnik* 46, 247–277.
- BRATHER WALTER, S. 2009, Schlange – Seewesen – Raubvogel? Die S-förmigen Kleinfibeln der Merowingerzeit. – *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 37, 47–110.
- BRATOŽ, R. 2014, *Med Italijo in Ilirikom. Slovenski prostor in njegovo sosodstvo v pozni antiki*. – Dela 1. razreda SAZU 39.
- BREŠČAK, D. 1989, Gradec nad Mihovim. – *Varstvo spomenikov* 31, 250.
- BREŠČAK, D. 1990a, Gradec nad Mihovim. – *Varstvo spomenikov* 32, 153.
- BREŠČAK, D. 1990b, Gradec nad Mihovim. – *Arheološka najdišča Dolenjske*, Arheo. Dossier Dolenjska, 105–106.
- BREŠČAK, D. 1997, Gradec nad Mihovim. – *Dolenjski zbornik* 1997, 98–107.
- BREŠČAK, D. 2002, Slovansko grobišče na Camberku nad Cerovim logom. – V: M. Guštin (ur.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjerednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 104–110, Ljubljana.
- BREŠČAK, D., M. LOVENJAK, T. VERBIČ, P. LEBEN SELJAK 2002, Nov poznoantični grob z Zidanega gabra na Gorjancih (Ein spätantikes Grab von Zidani gaber auf Gorjanci). – *Arheološki vestnik* 53, 223–232.
- BUGARSKI, I. 2005, A contribution to the study of lamellar armours. – *Starinar* 55, 161–179.
- BUORA, M. 2003, Fibule a ginocchio dal friuli Venezia Giulia. – *Aqiuleia nostra* 74, 497–550.
- BUORA, M. 2008, Fibule a forma di animali. – V: M. Buora, S. Seidel (ur.) *Fibule antiche del Friuli*, Cataloghi e Monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine 9, 51–53.
- CHEYNET, J., L., B. CASEAU 2012, Sealing Practices in the Byzantine Administration. – V: I. Regulski, K. Duistermaat, P. Verkinderen (ur.), *Seals and Sealing Practices in the Near East. Developments in Administration and Magic from Prehistory in the Islamic Period, Proceedings of an International Workshop at the Netherlands-Flemish Institute in Cairo on December 2-3, 2009*, 133–148.
- CIGLENEČKI, S. 1988, Mihovo. – *Varstvo spomenikov* 30, 264.
- CIGLENEČKI, S. 1989, Mihovo. – *Varstvo spomenikov* 31, 251.
- CIGLENEČKI, S. 1990a, Zidani gaber. – *Arheološka najdišča Dolenjske*, Arheo. Dossier Dolenjska, 113–116.
- CIGLENEČKI, S. 1990b, K problemu datacije nastanka rimskodobnih višinskih utrdb v jugovzhodnoalpskem prostoru (Zum Datierungsproblem der Entstehung der Römerzeitlichen Höhenbefestigungen in Südostalpenraum). – *Arheološki vestnik* 41, 147–176.
- CIGLENEČKI, S. 1994, Höhenbefestigungen als Siedlungsgrundeinheit der Spätantike in Slowenien. – *Arheološki vestnik* 45, 239–266.
- CIGLENEČKI, S. 1997, Strukturiranost poznorimske poselitve Slovenije (Strukturierung spätantiker Besiedlung Sloweniens). – *Arheološki vestnik* 48, 191–202.
- CIGLENEČKI, S. 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznoantična in zgodnjerednjeveška naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung* – Opera Instituti Archeologici Sloveniae 4. <https://doi.org/10.3986/9789610503279>
- CIGLENEČKI, S. 2001, Romani e Longobardi in Slovenia nell VI secolo. – V: Paolo Diacono e il Friuli altomedievale (secc.VI–X). *Atti del XIV. Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo. Cividale del Friuli, Botenico di Moimacco 24-29 settembre 1999*, 197–200, Spoleto.
- CIGLENEČKI, S. 2003, Frühchristliche Kirchenanlagen in Slowenien und die Elemente ihrer Innenausstattung. – *Hortus Artium Medievalium* 9, 11–20.
- CIGLENEČKI, S. 2005, Langobardische Präsenz im Südostalpenraum im Lichte neuer Forschungen. – V: W. Pohl, P. Erhart (ur.), *Die Langobarden. Herrschaft und Identität*, Denkschriften 329, Forschungen zur Geschichte des Mittelalters 9, 265–280.
- CIGLENEČKI, S. 2008, Castra und Höhengründungen vom 3. bis 6. Jahrhundert in Slowenien. – V: H. Steuer, V. Bierbrauer (ur.), *Höhengründungen zwischen Antike und Mittelalter von der Ardenen bis zur Adria*, Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 58, 481–532.
- CIGLENEČKI, S. 2014, The changing relations between city and countryside in Late Antique Illyricum. – *Hortus artium medievalium* 20.1, 232–250.

- CIGLENEČKI, S. 2016a, Frühchristliche Kirchen und Klerikergebäude in Slowenien. – V: K. Strobel, H. Dolenz (ur.), *Neue Ergebnisse zum frühen Kirchenbau in Alpenraum*, Römisches Österreich 39, 197–212.
- CIGLENEČKI, S. 2016b, Kontinuität oder Diskontinuität? Höhenbefestigungen von der La-Tène-Zeit bis zum Frühmittelalter. – V: M. Lehner, B. Schrettle (ur.), *Zentralort und Tempelberg. Siedlungs- und Kultentwicklung am Frauenberg bei Leibnitz im Vergleich*. Veröffentlichungen des Instituts für klassische Archäologie der Karl Franzens Universität Graz 15, Studien zur Archäologie der Steiermark 1, 11–23.
- CIGLENEČKI, S. 2023, *Between Ravenna and Constantinople. Rethinking Late Antique Settlement Patterns*. – Opera Instituti archaeologici Sloveniae 46. <https://doi.org/10.3986/9789610507369>
- CIGLENEČKI, S., Z. MODRIJAN, T. MILAVEC 2011, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Naselbinski ostanki in interpretacija / Late antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Settlement remains and interpretation*. – Opera Instituti archaeologici Sloveniae 23. <https://doi.org/10.3986/9789612545840>
- CIGLENEČKI, S., Z. MODRIJAN, T. MILAVEC 2020, *Korinjski hrib in poznoantične vojaške utrbe v Iliriku / Korinjski hrib and late antique military forts in Illyricum*. – Opera Instituti archaeologici Sloveniae 39. <https://doi.org/10.3986/9789610502555>
- CIPOT, D. 2003, *Križne fibule v Sloveniji*. –Diplomsko delo / Diploma thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- COCIŞ, S. 2004, *Fibulele din Dacia romana / The Brooches from Roman Dacia*. – Cluj-Napoca.
- COULSTON, J. C. N. 2013, Late roman military equipment culture. – V: A. Sarantis, N. Christie (ur.), *War and warfare in late antiquity*, 463–492, Leiden, Boston.
- CSALLÁNY, D. 1961, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454–568 u. Z.)*. – Archaeologia Hungarica, Series nova 38.
- ČAVAL, S. 2013, Poznoantične okrasne igle vrste *stilus* v Sloveniji / Late antique decorative pins of the stylus type in Slovenia. – *Arheološki vestnik* 64, 197–248.
- DANNHEIMER, H. 1976, Zur Tragweise der durchbrochenen bronzeierscheiben der Merowingerzeit. – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 6/1, 49–53.
- DE MARCHI, P. M. 2007, La ceramica longobarda in Italia. – *Notiziario della soprintendenza per i beni archeologici della Lombardia* 2007, 281–301.
- DULAR, J. 2008, Mihovo in severni obronki Gorjancev v prvem tisočletju pr. Kr. (Mihovo und die nördlichen Ausläufer der Gorjanci im ersten Jahrtausend v. Chr.). – *Arheološki vestnik* 59, 111–148.
- EGER, C. 2012, *Spätantikes Kleidungsgehirn aus Nordafrika I. Trägerkreis, Mobilität und Ethnos im Spiegel der Funde der spätesten römischen Kaiserzeit und der vandalischen Zeit*. – Münchner Beiträge zur Provinzialrömischen Archäologie 5.
- FMRSI III = P. Kos, A. Šemrov, 1995, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien* III. – Berlin.
- FMRSI IV = A. Šemrov, 1998, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien* IV. – Berlin.
- FMRSI V = A. Šemrov, 2004, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien* V. – Mainz am Rhein.
- FMRSI VI = A. Šemrov, 2010, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien* VI. – Wetteren, Ljubljana.
- FREEDEN, U. von 1991, Awarische funde in Süddeutschland? – *Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 38/2, 593–627.
- FUCHS, K. 1997, *Die Alamanne*. – Stuttgart.
- GARBSCH, J. 1965, *Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*. – Münchner Beiträge zur vor- und Frühgeschichte 11.
- GEISLER, H. 1998, *Das frühbairische Gräberfeld Straubing-Bajuwarenstraße. Katalog der archäologischen Befunde und Funde*. – Internationale Archäologie 30.
- GIOSTRA, C. 2007, L'età di Teodorico. I reperti goti di Tortona. – V: A. Crosetto, M. Venturino Gambari (ur.), *In onde nulla si perda. La Collezione Archeologica di Cesare Di Negro-Carpani*, 287–326.
- GIOSTRA, C. 2012, La produzione orafa tra VI e VII secolo: il contributo dell'archeometria e dell'analisi tecnica. – V: I. Balnini, A. L. Morelli (ur.), *Luoghi, artigiani e modi di produzione nell'oreficeria antica*, 235–251, Bologna.
- GRABHERR, G. 2001, *Michlhallberg: Die Ausgrabungen in der römischen Siedlung 1997–1999 und die Untersuchungen an der zugehörigen Straßentrasse* – Schriftenreihe des Kammerhofmuseums Bad Aussee 22.
- GRAČANIN, H., J. ŠKRGULJA 2014, The Ostrogoths in Late Antique Southern Pannonia. – *Acta Archaeologica Carpatica* 49, 165–205.
- GROH, S. 2023, *Lorica squamata. Schuppenpanzer im mittleren und oberen Donauraum zur Zeit der Markomannenkriege: Typologie, Technologie, Chronologie, Chorologie*. Monographies Instrumentum 76.
- GSCHWIND, M. 2004, *Abusina: Das römische Auxiliarkastell Eining an der Donau vom 1. bis 5. Jahrhundert n. Chr.* – Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 53.
- GUEST, P. 2012, The Production, Supply and Use of Late Roman and Early Byzantine Copper Coinage in the Eastern Empire. – *The Numismatic Chronicle* 172, 105–131.
- GUEST, P. 2019, The late Roman and early Byzantine Coins. – V: A. Poulter (ur.), *The Transition to Late Antiquity on the Lower Danube. Excavations and survey at Dichin, a Late Roman to early Byzantine fort and a Roman Aqueduct*, 237–279, Oxford.
- GUGL, C. 1995, *Die römischen Fibeln aus Virunum*. – Klagenfurt.
- GUGL, C. 2008, Le »kraftig profilierten Fibeln« dal Friuli. Uno sguardo di insieme. – V: Buora, M., S. Seidel (ur.), *Fibule antiche dal Friuli*, Cataloghi e Monografie Archeologiche dei Civici Musei di Udine 9, 33–41.
- HESSEN, O. von 1968, *Die langobardische Keramik aus Italien*. – Wiesbaden.
- HEYNOWSKI, R. 2017, *Gürtel. Erkennen, bestimmen, beschreiben*. – Berlin; München.
- HORVAT, J. 2020, Primerjalni pogled manjših naselij / Minor Roman settlements – comparative overview. – V: J. Horvat, I. Lazar, A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor Roman settlements in Slovenia*, Opera Instituti Sloveniae 40, 403–420. <https://doi.org/10.3986/9789610502586>

- ISINGS, C. 1957, *Roman glass from dated finds*. – *Archaeologia Traiectina* 2.
- IVANIŠEVIĆ, V., M. KAZANSKI 2002, La nécropole de l'époque des Grandes Migrations à Singidunum (Nekropola seobe naroda iz Singidunuma). – *Singidunum* 3, 101–157.
- IVANIŠEVIĆ, V., M. KAZANSKI 2014, Illyricum du Nord et les Barbares à l'époque des Grandes Migrations. – *Starinar* 64, 131–160.
- IVANIŠEVIĆ, V., M. KAZANSKI, A. MASTYKOVA 2006, *Les nécropoles de Viminacium à l'époque des grandes migrations*. – *Monographies du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance – Collège de France* 22.
- JOBST, W. 1975, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. – *Forschungen in Lauriacum* 10.
- JOHNSON, S. 1980, A Late Roman Helmet from Burg Castle. – *Britannia* 11, 303–312.
- KAINRATH, B., G. GRABHER (ur.) 2011, *Die spätantike Höhensiedlung auf dem Kirchbühl von Lavant. Eine archäologische und archivalische Spurensuchen*. – *Ikarus* 5.
- KAINRATH, B., G. GRABHER, C. GUGL 2020, The Burgbühl in Irschen: late antique hilltop settlement with an early Christian church in Carinthia (Austria) (Burgbühl pri Irschnu na avstrijskem Koroškem). – *Arheološki vestnik* 71, 251–269.
- KARO, Š. 2012, Zgodnjekarolinške najdbe s slovenskih najdišč. – V: I. Lazar, B. Županek (ur.), *Emona med Akvilejo in Panonijo*, 447–458, Ljubljana.
- KARO, KNIFIC 2020, Die frühmittelalterlichen Militariafunde von Höhenfundorten in Slowenien. – V: M. Diesenberger, S. Eichert, K. Winckler (ur.), *Der Ostalpenraum im Frühmittelalter – Herrschaftsstrukturen, Raumorganisation und archäologisch-historischer Vergleich*, *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* 23, 185–211.
- KARO, Š., T. KNIFIC, I. TUŠEK 2011, Predmeti avarskega izvora z arheoloških najdišč v Sloveniji (Items of Avar Origin from Archaeological Sites in Slovenia). – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3.s. 44, 131–159.
- KELLER, E. 1971, *Die Spätromische Grabfunde in Südbayern*. – *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 14.
- KLASINC, R. 1999, *Gradec pri Veliki Strmici v obdobju preseljevanja ljudstev*. – *Diplomsko delo / Diploma thesis*, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- KLEIN PFEUFFER, M. 1993, *Merowingerzeitliche Fibeln und Anhänger aus Pressblech*. – *Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte* 14.
- KNIFIC, T. 1993, Hunki sledovi v Sloveniji? – *Ptujski arheološki zbornik. Ob 100 letnici muzeja in Muzejskega društva*, 521–542.
- KNIFIC, T. 1994, Vranje near Sevnica: A late Roman Settlement in the Light of Certain Pottery Finds. – *Arheološki vestnik* 45, 211–237.
- KNIFIC, T., T. NABERGOJ 2016, *Srednjeveške zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana.
- KNIFIC, T., M. SAGADIN 1991, *Pismo brez pisave. Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem*. – Ljubljana.
- KOCH, U. 1968, *Die Grabfunde der Merowingerzeit aus dem Donautal um Regensburg*. – *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit Serie A* 10.
- KOCH, U. 1984, *Der Runde Berg bei Urach. Die Metallfunde der frühgeschichtlichen Perioden aus den Plangrabungen 1967–1981*. – Heidelberg.
- KOCH, U. 2001, *Das alamannisch-fränkische Gräberfeld bei Pleidelsheim*. – *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg* 60.
- KOKALJ, Ž., M. SOMRAK 2019, Why not a single image? Combining visualizations to facilitate fieldwork and on-screen mapping. – *Remote Sensing* 11(7), 747. <https://doi.org/10.3390/rs11070747>
- KOMAR, A. 2010, Fragments of the East European Nomads' footwear, 6th–7th Centuries A. D. – V: A. A. Peskova, O. A. Shcheglova, A. E. Musin (ur.), *Slavic and Old Russian Art of Jewelry and its roots. Materials of the International Scientific Conference dedicated to the 100th anniversary of Gali Korzukhina's birth*. *St. Petersburg, 10–16 April 2006*, 94–115, Sankt Peterburg.
- KONRAD, M. 1997, *Das Römische Gräberfeld von Bregenz – Brigantium I. Die Körpergräber des 3. bis 5. Jahrhunderts*. – *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 51.
- KOROŠEČ, P. 1979, *Zgodnjerednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov*. – *Dela* 1. razr. SAZU 22/1.
- KORY, R. 2004, Schuppen- und Lamellenpanzer. – V: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* 27, 375–403, Berlin, New York.
- KOS, P. 1997, *Leksikon antične numizmatike. Spoudarkom na prostoru jugovzhodnih Alp in Balkana*. – Ljubljana.
- KOS, P. 2011, Novčene najdbe. – V: Z. Modrijan, T. Milavec (ur.) 2011, 221–238.
- KOS, P. 2019, *Das spätrömische Kastell Vermania bei Isny III. Auswertung der Fundmünzen und Studien zum Münzumschlag in Raetien im 3. und 4. Jahrhundert*. – *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 65.
- KOŠČEVIĆ, R. 1980, *Antičke fibule s područja Siska*. – Zagreb.
- KOŠČEVIĆ, R. 2000, The Fibulae workshop at Siscia. – V: A. Giumlia Mair (ur.), *Ancient metallurgy between Oriental Alps and Pannonian Plain*, Workshop – Trieste, 29–30 October 1998, 141–151.
- KRIŽ, B. 2021, *Gorjanci med Rimom in Bizancem*. / *The Gorjanci hills between Rome and Byzantium*. – Novo mesto.
- KRIŽ, B., P. STIPANČIĆ, A. ŠKEDELJ PETRIČ 2009, *Arheološka podoba Dolenjske. Katalog stalne arheološke razstave Dolenjskega muzeja Novo mesto*. – Novo mesto.
- KUŠLJAN, I. 1909, Spomini. – V: I. Pirkovič, *Crucium*. *Situla* 10, 1968, 93–119.
- LOPEZ QUIROGA J., A. M. MARTINEZ TEJERA 2017, *In tempore Sueborum. El tiempo de los Suevos en la Gallaecia (411–585). El primer reino medieval de occidente*. – Ourense.
- LOSERT, H., A. PLETESKI 2003, *Altenerding in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und »Ethnogenese« der Bajuwaren*. – Berlin, Bamberg, Ljubljana.
- LUX, J. 2004, Zidani gaber v luči nekaterih arheoloških poznoantičnih najdb. – *Diplomsko delo / Diploma thesis*, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- LUX, J. 2006, Poznoantična višinska naselbina Zidani gaber nad Mihovim. – *Rast. Revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja* 17/1, 31–41.

- LUX, J. 2016, *Izbrana zgodnjej Bizantinska materialna kultura na ozemlju današnje Slovenije in Istre*. – Magistrsko delo / Master's thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- MANOV, M., P. CHARALAMPAKIS, Y. NANKOVA 2020, Byzantine coins and lead seal of Justinian I. found in the fortress at the Vratsata pass near the town of Vratsa, northwest Bulgaria. – *Numismatica, sfragistika i epigrafika* 16, 209–227.
- MARTIN, M. 1991, *Das spätrömisch – frühmittelalterliche Gräberfeld von Kaiseraugst, Kt. Argau. Text*. – Basler Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 5/A.
- MARTIN, M. 1997, Kleider machen Leute. – V: K. Fuchs (ur.), *Die Alamannen*, 349–358, Stuttgart.
- MARTIN, M. 2000, Mit Sax und Gürtel ausgestattete Männergräber des 6. Jahrhunderts in der Nekropole von Kranj (Slowenien). – V: R. Bratož (ur.), *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze / Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese*, Situla 39, 141–198.
- MASEK, Z. 2016, The transformation of Late Antique comb types on the frontier of the Roman and Germanic world – Early medieval antler combs from Rákóczi (County Jász-Nagykun-Szolnok, Hungary). – *Anteus* 36, 105–172.
- MASON, P. 1998, Late Roman Črnomelj and Bela Krajina (Poznoantični Črnomelj in Bela krajina). – *Arheološki vestnik* 49, 285–313.
- MAURINA, B. 2016, *Ricerche archeologiche a Sant'Andrea di Loppio (Trento, Italia). Il Castrum tardoantico-altomedievale*. – Oxford.
- MEIER, M. 2022, Der Untergang des römischen Reiches und die Völkerwanderung. – V: P. Heinrich (ur.), *Der Untergang des römischen Reiches, Rheinisches Landesmuseum Trier, Museum am Dom Trier, Stadtmuseum Simeonstift Trier, (25. Juni–27. November 2022)*, Schriftenreihe des Rheinischen Landesmuseums Trier 44, 256–261.
- MILAVEC, T. 2007, Prispevek h kronologiji S-fibul v Sloveniji / A contribution to the chronology of S-fibulae in Slovenia. – *Arheološki vestnik* 58, 333–355.
- MILAVEC, T. 2011a, Kovinske najdbe. – V: Z. Modrijan, T. Milavec (ur.) 2011, 21–82.
- MILAVEC, T. 2011b, Steklene najdbe. – V: Z. Modrijan in T. Milavec (ur.) 2011, 83–120.
- MILAVEC, T. 2020, Nekeramične najdbe. – V: S. Ciglencečki, Z. Modrijan, T. Milavec (ur.) 2020, 71–94.
- MILETIĆ, N. 1978, Ranosrednjevekovna nekropola u Koritima kod Duvna. – *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu* 33, 141–204.
- MIŠKEC, A. 2021, Novci. – V: A. Miškec, B. Županek, Š. Karo, G. Tica (ur.), *Severno emonsko grobišče – raziskave na najdišču Kozolec*, Situla 45, 188–194.
- MIŠKEC, A. 2021, A gold coin of the Roman emperor Anthemius (467–472 AD) from Črnomelj. – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3. s. 54, 99–109.
- MLINAR, M. 2012, *Komu so zvonili*. – Tolmin.
- MÖDL, D. 2015, Metallanalytische Untersuchungen an Buntmetallobjekten vom Frauenberg bei Leibnitz, Steiermark. – V: B. Henert, N. Hofer (ur.), *Fachgespräch „Spätantikes Fundmaterial aus dem Süostenalpenraum“*, 7. April 2014 Graz, Fundberichte aus Österreich. Tagungsband 1, 13–19.
- MODRIJAN, Z. 2014, Imports from the Aegean Area to the Eastern Alpine Area and Northern Adriatic in Late Antiquity. – *Ephemeris Napocensis* 24, 51–70.
- MODRIJAN, Z., T. MILAVEC (ur.) 2011, *Poznoantična utrjena naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu. Najdbe / Late antique fortified settlement Tonovcov grad near Kobarid. Finds*. – Opera Instituti archaeologici Sloveniae 24. <https://doi.org/10.3986/9789612545871>
- MÜLLNER, A. 1900, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums „Rudolfinum“ in Laibach in photographischen Reproduktionen*. – Laibach.
- ODAR, B. 2006, The archer from Carnium / Lokostrelec iz Karnija. – *Arheološki vestnik* 57, 243–275.
- OEXLE, J. 1992, Studien zu merowingerzeitlichem Pferdegesschirr am Beispiel der Tensen. – *Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit* 16.
- ONCHEVSKA TODOROVSKA, M. 2017, The Baldenheim helmet from Scupi. – *Acta musei Varnaensis* 10/2, 37–45.
- ORTISI, S. 2008, Fibule del periodo medio e tardoimperiale. Fibule a ginocchio, con testa a forma di pelta, “Scharnierarmfibeln” e “Bugelknopffibeln”. – V: M. Buora, S. Seidel (ur.), *Fibule antiche del Friuli, Cataloghi e Monografie Archeologiche dei Civici Musei di Udine* 9, 42–45.
- ORTISI, S., P. PRÖTTEL 2002, *Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2. Die früh- und mittelkaiserzeitlichen Fibeln / Die spätrömischen Metallfunde*. – Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie 6.
- PAROLI, L. 1995, La necropoli di Castel Trosino: un riesame critico. – V: L. Paroli (ur.), *La necropoli altomedievale di Castel Trosino. Bizantini e Longobardi nelle Marche*, 197–325, Milano.
- PAROLI, L., M. RICCI 2005, La necropoli altomedievale di Castel Trosino. – *Ricerche di Archeologia altomedievale e medievale* 32–33, Firenze.
- PAUL, M. 2011, *Fibeln und Gürtelzubehör der späten römischen Kaiserzeit aus Augusta Vindelicum/Augsburg*. – Münchner Beiträge zur provincialrömischen Archäologie 3.
- PEČNIK, J. 1892, Iz davne prošlosti. Starinoslovne črtice o novejših izkopinah. – *Dom in svet* V/5, 223–226, Ljubljana.
- PEČNIK, J. 1897, Notizen. – *Mittheilungen der K. K. Central Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale* 23, 104–105.
- PEČNIK, J. 1904, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, 38. Mehovo. – *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 14, 27–45, 125–143, 185–196.
- PEČNIK, J. 1912, *Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi*. – Ljubljana.
- PERÉMI, Á, S. 2014, Die Scheibenfibeln aus dem Kestely-Kultur-Gräberfeld von Lesencetomaj-Piroskereszt. – V: O. Heinrich Tamaska, P. Straub (ur.), *Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton / People, Settlement and Landscape on Lake Balaton over the Millennia, Castellum Pannonicum Pelsonense* 4, 223–258.

- PETRU, S. 1967, Nekaj zgodnjesrednjeveških najdb iz Gorjancev (Einige Frühmittelalterliche Funde aus dem Gorjanci) – *Arheološki vestnik* 18, 435–451.
- PETRU, P. 1978, *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*. – Katalogi in monografije 15.
- PETRU, P., T. ULBERT 1975, *Vranje pri Sevnici. Starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradcu / Vranje bei Sevnica. Frühchristliche Kirchenanlagen auf dem Ajdovski gradec*. – Katalogi in monografije 12.
- PFLAUM, V. 2000, *Claustra Alpium Iuliarum in barbari: najdbe poznorimske vojaške opreme in orožja ter sočasne zgodnje barbarske najdbe na ozemlju današnje Slovenije*. – Magistrsko delo / Master's thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- PFLAUM, V. 2002, Spätromische Kerbschnittverzierte Gürtelbeschlüge im Gebiet des heutigen Slowenien. – V: G. Cuscito, M. Verzár Bass (ur.), *Bronzi di età romana in Cisalpina*, *Antichità Altoadriatiche* 60, 259–288.
- PFLAUM, V. 2007, The supposed Late Roman hoard of tools and a steelyard from Vodice near Kalce / Domnevena poznorimska zakladna najdba orodja in hitre tehtnice z Vodic pri Kalcah – *Arheološki vestnik* 58, 285–332.
- PFLAUM, V. 2016, Zgradba oklepov / Construction of lamellar armours. – V: V. Pflaum (ur.), *V blesku kovinske oprave / Gleaming in armour*, 16–17, Kranj.
- PIERI, D. 2005, *Le commerce du vin oriental à l'époque byzantine*. – Beyrouth.
- PINAR GIL, J. 2012, Un gruppo poco studiato di fibule di epoca gota: produzione, circolazioni, utenti. – V: I. Baldini, A. L. Morelli (ur.), *Luogi, artigiani e modi di produzione nell'oreficeria antica*, 119–142, Bologna.
- PISU, N., E. POSSENTI 2020, Monte San Martino (Riva del Garda, TN). Alle soglie del medioevo: cosa cambia? – *Archeologia delle Alpi* 2020, 49–59.
- POPOVIĆ, M., V. BIKIĆ 2009, *Vrsenice. Kasnoantičko i srpsko ranosrednjovekovno utvrđenje / Late Roman and Serbian early medieval fortress*. – Beograd.
- POSSENTI, E. 2019, Materiali Franchi nelle sepolture Longobarde delle prime generazioni immigrate in Italia. – V: C. Ebanista, M. Rotili (ur.), *Prima e dopo Alboino sulle tracce dei Longobardi. Atti del Convegno internazionale di studi Cimitile-Nola-Santa Maria Vetere, 14–15 giugno 2018*, 243–276.
- PRÖTTEL, PH. M. 1988, Zur Chronologie der Zwiebelknopffibeln. – *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 35, 47–372.
- QUAST, D. 2002, Ein reiches ostgermanisches Frauengrabes ausgehenden 5. Jahrhunderts? – *Archäologisches Korrespondenzblatt* 32, 587–596.
- QUAST, D. 2012, Einige alte und neue Waffenfunde aus dem frühbyzantinischen Reich. – V: T. Vida (ur.), *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Eva tiszteletére / Archaeological Studies in Honour of Eva Garam*, 351–370, Budapest.
- RICCI, M. 1997, Relazioni culturali e scambi commerciali nell'Italia centrale romano-longobarda alla luce della Crypta Balbi in Roma. – V: L. Paroli (ur.), *L'Italia centro-settentrionale in età longobarda. Atti del Convegno Ascoli Piceno, 6–7 ottobre 1995*, 239–273, Firenze.
- RICCI, M. 2012, Rome-Byzantium Affinity and Difference in the Production of Luxury Goods. – V: B. Böhlendorf Arslan, A. Ricci (ur.), *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts*, *Byzas* 15, 1–16.
- RIEMER, E. 2000, *Romanische Grabfunde des 5. – 8. Jahrhunderts in Italien*. – *Internationale Archäologie* 57.
- RIHA, E. 1979, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. – Augst.
- RIHA, E. 1990, *Römische schmuck aus Augst und Kaiseraugst*. – *Forschungen in Augst* 10.
- RIHA, E. 1994, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975*. *Forschungen in Augst* 18.
- ROTHER, U. 2013, Die norisch-pannonische Tracht – gab es sie wirklich? – V: G. Grabherr, B. Kainrath, T. Schierl (ur.), *Verwandte in der Fremde. Fibeln und Bestandteile der Bekleidung als Mittel zur Rekonstruktion von interregionalem Austausch und zur Abgrenzung von Gruppen vom Ausgreifen Roms während des 1. Punischen Krieges bis zum Ende des Weströmischen Reiches, Akten des Internationalen Kolloquiums, Innsbruck 27. bis 29. April 2011*, *Ikarus* 8, 33–48.
- SCHACHINGER, U. 2021, 6. Der Geldumlauf in Solva vor dem Hintergrund der Provinzentwicklung. Eine Fallstudie. – V: S. Groh (ur.), *Ager Solvensis (Noricum). Oppidum – municipium – sepulcra – territorium – opes naturales*, *Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark* 92, 241–279.
- SCHALTENBRAND OBRECHT, V. 2012, *Stilus – Kulturhistorische, typologisch-chronologische und technologische Untersuchungen an römischen Schreibgriffeln von Augusta Raurica und weiteren Fundorten. Textband*. – *Forschungen in Augst* 45/1.
- SCHULZE DÖRRLAMM, M. 2009, *Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschlüge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum I, Die Schnallen ohne Beschläg, mit Laschenbeschlügen und mit festem Beschläg des 5. bis 7. Jahrhunderts*. – Kataloge Vor- und Frühgeschichtlicher Altertümer 30/1.
- SEDLMAYER, H. 1995, *Die römischen Fibeln von Wels*. – Wels.
- SELYE, I. 1990, Ringfibeln mit Ansatz aus Pannonien. – *Savaria* 19/1, 17–102.
- SKALON, K. M. 1973, Der Helm von Concești, Rumänien. – V: H. Klumbach (ur.), *Spätromische Gardehelme*, *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 15, 91–94.
- SOMMER, M. 1984, *Die Gürtel und Gürtelbeschlüge des 4. und 5. Jahrhunderts im römischen Reich*. – Bonn.
- STARE, V. 1980, *Kranj. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*. – Katalogi in monografije 18.
- STEINKLAUBER, U. 2013, *Fundmaterial spätantiker Höhensiedlungen in Steiermark und Kärnten. Frauenberg im Vergleich mit Hoischhügel und Duell*, *Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark* 61.
- STEINKLAUBER, U. 2002, *Das Spätantike Gräberfeld auf dem Frauenberg bei Leibnitz, Steiermark*, *Fundberichte aus Österreich. Materialhefte, Reihe A, Heft 4*.
- TEEGEN, W. R. 2013, Spätantike Ringfibeln mit Fußansatz aus Trier/Avgusta Treverorum/Treveris als Mobilitätsanzeiger. – V: G. Grabherr, B. Kainrath, T. Schierl (ur.), *Verwandte in der Fremde. Fibeln und Bestandteile der*

- Bekleidung als Mittel zur Rekonstruktion von interregionalem Austausch und zur Abgrenzung von Gruppen vom Ausgreifen Roms während des 1. Punischen Krieges bis zum Ende des Weströmischen Reiches, Akten des Internationalen Kolloquiums, Innsbruck 27. bis 29. April 2011, Ikarus 8, 318–332.*
- TEJRAL, J. 2002, Beiträge zur Chronologie des Langobardischen Fundstoffes nördlich der mittleren Donau. – V: J. Tejral. (ur.), *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauroaum. Materialien des 11. Internationalen Symposiums »Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet«*. Kravsko vom 16. –19. November 1998, Spisy Archeologického ústavu Akademie věd České republiky Brno 19, 313–358.
- TORCELLAN, M. 1986, *Le tre necropoli altomedievali di Pinguente*. – Ricerche di archeologia altomedievale e medievale 11.
- TRATNIK, V. 2012, Sledovi rimskodobne poselitve na Grubljah pri Vipavi (Traces of Roman settlement at Grublje near Vipava). – *Arheološki vestnik* 63, 105–138.
- TRATNIK, V. 2020, *Višinska naselbina Zidani gaber nad Mihovim in poselitev Dolenjske v pozni antiki*. – Doktorsko delo / PhD thesis, Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (neobjavljeno / unpublished).
- TRATNIK, V., Š. KARO 2023, Ostrogoths in Slovenia? Case study of a Late Antique cemetery in Miren, western Slovenia / Vzhodni Goti v Sloveniji? Raziskave grobišč iz obdobja pozne antike v Mirnu, zahodna Slovenija. – *Arheološki vestnik* 74, 201–240.
- TRENKMAN, U. 2003, Fibule di età altomedievale. – V: M. Buora, S. Seidel (ur.), *Fibule antiche del Friuli, Cataloghi e Monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine* 9, 73–78.
- UDOVČ, K. 2018, Gorjanci, zakladnica arheoloških najdišč / The Gorjanci Hills, a treasure trove of archaeological sites. – V: J. Lux, B. Štular, K. Zanier (ur.), *Slovani, naša dediščina / Our heritage: the Slavs*, Vestnik 27, 77–103.
- VADAY, A. 2003, Cloisonné broches in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin. – *Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 54/3–4, 315–422.
- VAN THIENEN, V. 2017, A symbol of Late Roman authority revised. A socio-historical understanding of the cross-bow brooch. – V: N. Roymans, S. Heeren, W. De Clercq (ur.), *Social Dynamics in the Northwest Frontiers of the Late Roman Empire. Beyond Decline or Transformation*, Amsterdam Archaeological Studies 26, 97–126.
- VINSKI, Z. 1989, Razmatranja o iskopavanjima u Kninu na nalazištu Greblje. – *Starohrvatska prosvjeta* 19, 5–73.
- VOGT, M. 2006, *Spangenhelme. Baldenheim und verwandte Typen*. – Kataloge Vor- und Frühgeschichtlicher Altertümer 39.
- WAMERS, E. 2013, Das Kinderdoppelgrab unter der Frankfurter Bartholomäuskirche. – V: E. Wamers, P. Périn (ur.), *Königinnen der Merowinger. Adelsgräber aus den Kirchen von Köln, Saint-Denis, Chelles und Frankfurt am Main*, 161–182, Regensburg.
- WAMSER, L. 2010 (ur.) *Karfunkelstein und Seide. Neue Schätze aus Bayerns Frühzeit*. Ausstellungskataloge der archäologischen Staatssammlung 37.
- WERNER, J. 1962, *Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 586*. – Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse N.F.55.
- WINDLER, R. 1997, Franken und Alamannen in einem romanischen Land. – V: K. Fuchs (ur.), *Die Alamannen*, 261–268, Stuttgart.
- WÜHRER, B. 2000, *Merowingerzeitlicher Armschmuck aus Metall*. – Europe Médiévale 2.
- ZAGERMANN, M. 2014, Spätromische Kleidungs- und Ausrüstungsbestandteile entlang der via Claudia Augusta in Nordtirol, Südtirol und im Trentino. Militarisierung der Alpen in der Spätantike? – *Bericht der römisch-germanischen Kommission* 95, 337–442.
- ŽERJAL, T., V. VIDRIH PERKO 2017, La ceramica orientale da contesti sloveni. – *Antichità Altoadriatiche* 86, 245–268.

The Late Antique hilltop settlement on Zidani gaber above Mihovo. Trial trenching in 2017, archaeological interpretation of the LiDAR-derived data and artefact analysis

Summary

The Late Antique settlement is located on top of a narrow dolomite ridge with steep slopes, the highest peak at 684 m asl. Remains of walls and their ruins are still partly visible (Fig. 1,2). A steep road called Laška pot today leads to the hilltop from the lowland. Nearby peaks of the Gorjanci Hills hold three other sites from Late Antiquity,

namely Gradec above Mihovo, Prag and Kozji Hrbet¹ (Fig. 3).

The article presents the results of the 2017 trial trenching, the archaeological interpretation of the LiDAR-derived data and the typo-chronological

¹ Križ 2021, 41–51.

analysis of the recovered artefacts. It is based on the author's doctoral dissertation that studied Zidani gaber and the Late Antique settlement of the Dolenjska region.²

History of research

Ignacij Kušljan, amateur researcher and collector of antiquities, 'investigated' this site between 1880 and 1899. In 1887, he unearthed a building in the northern part of the settlement (at *Vratolom*); the finds of charcoal, smithing slag and iron artefacts led him to name it 'the smithery'.³ Jernej Pečnik investigated the settlement after Kušljan, finding the walls of three houses;⁴ he also reported finding a 5 m wide masonry cistern⁵ and inhumation burials.⁶

In the 1980s, Slavko Ciglencečki excavated four trial trenches at the site and partly investigated the church; he also provided a plan of the settlement.⁷ Given its remote location and precious archaeological finds, the site is often the target of metal-detectorists.⁸ Their finds include a hoard of tools, unearthed in 1999 and dated to the 8th–10th century.⁹

As for the funerary remains, Kušljan reported on two 'masonry' graves,¹⁰ while Pečnik wrote that the grave pits were hewn into the underlying geology and also noted that graves were 'even found under the floors of houses, which is unknown elsewhere'.¹¹ In 1999, a sarcophagus came to light along the south side of the church.¹²

Archaeological interpretation of LiDAR-derived and fieldwork data

The settlement covers a 1 ha large area (*Fig. 4*). It is almost 300 m long and 20–50 m wide, with

its layout adapted to the terrain. The extent of the settlement can be inferred from the small-scale levelling, depressions on the slopes, stones and the defensive wall visible on the surface.

Access and defensive ditches

The access road of Laška pot (*Fig. 3,4*) is up to 3 m wide and sunken deep into the hillside. Before the settlement, an up to 2 m wide levelled surface – presumably an old path (*Fig. 4*) – forks off Laška pot and leads west below the settlement, joining Laška pot at the settlement's south end.

In the north, a 2 to 5 m wide and up to 1 m deep cut is visible across the ridge before the settlement (*Fig. 4*), which is interpreted as the north defensive ditch. A similar, but less prominent cut is visible at the south end (*Fig. 4*).

Defensive wall

The settlement is surrounded on three sides by a wall. A roughly 80 m long section of this wall is still visible in the north, where it is up to 0.7 m thick and survives up to 0.6 m high (*Fig. 4,5*); it was examined in Trench 2 (*Fig. 4: Trench 2; 10–11*). On the east slope, the wall is detectable on the visualisation of the LiDAR-derived data (*Fig. 4*) and has been confirmed in Trench 1 (*Fig. 4: Trench 1; 6–9*). The west slope shows a narrow levelling with a pronounced, slightly raised outer edge; it is as yet unclear whether this feature represents the road or the line of defensive wall. The latter has been confirmed in the south, where the approximately 4 m long section measures up to 0.7 m in thickness and up to 0.5 m in surviving height (*Fig. 4*); the specific form of this wall suggests a fortified entrance (*Fig. 4*).

Buildings, church, cistern and graves

The building remains form rectangular features on the visualisations (*Fig. 4*). We were able to identify fairly clear outlines of seventeen buildings and further five presumed ones. Most of them lean against the north and east wall. The highest part in the south, which is a rocky plateau, revealed the traces of three small and one large rectangular building (*Fig. 4*). The last is a Late Antique church,¹³ with the apse presumably incorporated into the eastern defensive wall. The feature north of the church is interpreted as a cistern¹⁴ (*Fig. 4*). The area south of the church shows lines that

² Tratnik 2020. Dissertation mentor Asst. Prof. Dr. Tina Milavec; co-mentor Assoc. Prof. Dr. Janka Istenič.

³ The information has been taken from the correspondence between Ignacij Kušljan, Karl Dežman and Alfonz Müllner (see Sources 1 to 7) and from Kušljan's works *Zapisnik in poslovna knjiga* (Source 8) and *Spomini* (Kušljan 1909, 112–113).

⁴ Pečnik 1892, 223.

⁵ Pečnik 1904, 195.

⁶ Pečnik 1912, 26.

⁷ Ciglencečki 1988; 1989, 251; 1990a, 113–116.

⁸ Križ 2021.

⁹ Bitenc, Knific 2015, 118–122.

¹⁰ Kušljan 1909, 112; Source 7.

¹¹ Pečnik 1892, 223; Pečnik 1912, 26.

¹² Breščak, Lovenjak, Verbič, Leben Seljak 2002, 224.

¹³ Ciglencečki 1988, 264; 2016a, 201.

¹⁴ Pečnik 1904.

indicate architectural remains and darker patches that suggests sunken features; an empty tomb¹⁵ and a sarcophagus¹⁶ were also found in this area.

The current state of research does not allow us to identify the function of individual buildings and distinguish between living quarters, control towers, storehouses or other outbuildings.

Trial trenching in 2017

Two trenches were excavated at Zidani gaber:¹⁷ Trench 1 located in the southern part next to the east defensive wall and Trench 2 at the present-day entrance in the north (Fig. 4).

Trench 1 (Fig. 6–10)

It initially measured 5 × 2 m and was later extended at the south corner to form the letter L. Description: The defensive wall (Fig. 6–9: SE 1004) oriented north–south was constructed on top of the partially levelled dolomite bedrock (Fig. 8–10: SE 1014). It was built of limestone and dolomite rubble. The exterior face was damaged in the central part of the trench, while the up to 0.7 m thick wall elsewhere survived to the height of 1.2 m and was excavated in the length of 5 m. Abutting it from the interior was a perpendicular wall and two floors with respective bedding layers (Fig. 7–9).

The perpendicular wall (Fig. 7–9: SE 1009) survived 0.2 m high and was up to 0.5 m thick. On either side was a floor made of lime mortar (Fig. 8–9: SE 1010, SE 1012) with a bedding of small stones (Fig. 8: SE 1011, SE 1013); we believe these are the floors in two contiguous rooms or buildings. The collapsed part of the perpendicular wall (Fig. 8–9: SE 1015) inclined northwards.

Both mortar floors were covered with a 0.2 m thick dark layer (Fig. 8–9: SE 1007, SE 1008) that contained a great amount of charcoal and individual fragments of pottery (Pl. 13: 230). The archaeobotanical analysis of the sample taken from Layer SE 1007 revealed the presence of charred oak and ash wood, as well as charred grains of barley, mil-

let, unidentifiable cereal, pea and foxtail millet.¹⁸ We presume the layer formed during a fire that ravaged the wooden construction of the building.

All walls were covered with a layer of debris (Fig. 8–9: SE 1002, SE 1006).

The south cross section of Trench 1 revealed the bedrock (Fig. 10: SE 1014) followed upwards by a layer with plant roots, i.e. presumed buried soil (Fig. 10: SE 1005) that contained an iron fragment (Pl. 13: 227). Above it was a layer with pieces of mortar (Fig. 10: SE 1003) that was contemporary with or later than the construction of the defensive wall. On top was a layer of debris with large stones (Fig. 10: SE 1002).

Trench 2 (Fig. 11–12)

This trench examined the east profile of the present-day access road at the point where it crossed the north defensive wall. Description: A roughly 0.2 m deep foundation trench was dug into the bedrock (Fig. 12: SE 2007). A 3 to 5 cm thick layer of mortar was poured into the trench and served as a bedding for a wall (Fig. 12: SE 2003) built of a limestone and dolomite rubble. The investigated section of the wall measured 3.6 m in length and up to 1.2 m in height. The north face was straight whereas the south face was damaged by tree roots. We presume the wall is the remains of a tower or a small building made together with the defensive wall.

South of the wall, we found an up to 0.7 m wide remains of a mortar floor (Fig. 12: SE 2006) likely associated with the wall. The wall and the floor were covered by debris (Fig. 12: SE 2002, SE 2004).

North, i.e. outside the defensive wall, the bedrock was found to be covered with an up to 0.15 m thick dark brown layer with bits of charcoal (Fig. 12: SE 2005); this is probably the forest ground from the time of the Late Antique settlement.

Artefacts

The contribution presents the small finds kept in the National Museum of Slovenia and part of the finds held in the Dolenjski muzej.¹⁹ The ob-

¹⁵ Ciglencečki 1990a, 113.

¹⁶ Ciglencečki 1990a, 113; Breščak, Lovenjak, Verbič, Leben Seljak 2002.

¹⁷ Excavation by a team of the National Museum of Slovenia in cooperation with Skupina STIK. Head of the excavation: Dr Vesna Tratnik. Supervision: Tina Britovšek, competent conservator at the Institute for the Protection of Cultural Heritage, Regional Office Novo mesto.

¹⁸ Palaeobotanical analyses by Dr Tjaša Tolar, Institute of Archaeology ZRC SAZU (Tolar 2017).

¹⁹ A large portion of them was on display in the 2021 temporary exhibition *Gorjanci med Rimom in Bizancem*; see Križ 2021.

jects from Zidani gaber that date to prehistory²⁰ and to the 8th–10th century²¹ have already been published elsewhere.

Of the selected small finds (n = 230), 126 are typo-chronologically diagnostic (Fig. 13, 14). The earliest, from the second half of the 1st century AD,²² is an Almgren 136f brooch with two knobs on the bow (Pl. 1: 1). The strongly profiled brooches (Pl. 1: 2–13) of different types are dated between the late 1st and the early 3rd century.²³ The strap-end on Pl. 5: 97 formed part of a Norico-Pannonian belt from the 1st or 2nd century. Two coins from the 1st century are well preserved, two of the fifteen coins from the 2nd century are also well preserved, others are worn.²⁴

The pelta-shaped plate brooch without enamel decoration (Pl. 1: 15), which corresponds to the Vaday III/4/1/1 type,²⁵ dates from the mid-2nd to the mid-3rd century.²⁶ The encased spring (Pl. 1: 14) and certainly the brooch fragments on Pl. 2: 16–18 belong to knee brooches;²⁷ the example on Pl. 2: 16 is of the Jobst 13 B type. Such brooches have been linked with the beginnings of upland settlement in the third quarter or the 3rd century.²⁸ The brooch in the shape of a horse 'at a light gallop with outstretched legs' of the Jobst 29 A type (Pl. 2: 19) dates from the second half of the 2nd to the early 4th century.²⁹ The forty coins from the 3rd century comprise 36 *antoniniani*, minted in the second half of the 3rd century.³⁰

The small finds from the 4th century are associated with the Roman army and administration. The crossbow brooches (Pl. 2: 20–23) were initially used to fasten a cloak (*clamys*, *paludamentum*) that formed part of a soldier's or official's outfit.³¹

The annular brooch with a rectangular extension (Pl. 2: 24) dates to the 4th century.³² The stiffeners on Pl. 5: 90–93 and the strap end (Pl. 5: 94) belong to belts (*cingulum militiae*) that signified a military status, though their use under the Tetrarchy spread among the civil administration.³³ The mount on Pl. 5: 93 was cut from a Muthmannsdorf type belt mount.³⁴

Weaponry consists of square-sectioned projectile heads (Pl. 6: 105–106). Their dating is as yet unclear, but we know that in the south-eastern Alpine area they are common at sites attributed to the late 4th and first half of the 5th century.³⁵ Their size, form and weight suggest they are not arrowheads, but more likely crossbow bolts or the projectiles of some other artillery.³⁶ Of the coins, 62 were minted in the 4th century, though none in the last decade.³⁷

The artefacts from the 5th century include a small bow brooch (Pl. 2: 31), such as were made in local workshops from Spain, southern France, northern Italy to Slovenia and Dalmatia.³⁸ The Čmi-Brigetio type mirrors (Pl. 4: 59) were present in western and central Europe in the 5th century.³⁹ Also from the 5th century is a coin of Honorius (408–423).

Most of the recovered artefacts date from the last third of the 5th to the early 7th century. The radiate-headed bow brooches (Pl. 2: 25–29) are part of the female costume and commonly found in graves from the second half of the 5th and first half of the 6th century in areas inhabited by Germanic populations.⁴⁰ In Italy, such brooches have been associated with the Ostrogoths.⁴¹ The brooch on Pl. 2: 32 dates between the 5th and the 7th century.⁴² The two plates on Pl. 2: 34–35 form part of two-piece disc brooches from the 6th and early 7th centuries. We were not able to find close parallels for the two-piece disc brooch with em-

²⁰ Dular 2008, 129–131.

²¹ Bitenc, Knific 2015; Karo, Knific, Tušek 2011; Karo, Knific 2020; Karo 2012.

²² Garbsch 1965, 35; Riha 1994, 70–71, Type 10, Variant 1, Pl. 7: 1993.

²³ Gugl 2008, 36–37, 40; Cociş 2004, 52–53; Jobst 1975, 40–41; Riha 1979, 80.

²⁴ FMRSI IV 125: 1; FMRSI VI 114: 1.

²⁵ Vaday 2003, 343, Fig. 13, 342, 377 (Fig. 33). The form corresponds to Jobst 1975, 108, Type 27/a.

²⁶ Jobst 1975, 107–108, Pl. 44: 304–305; Vaday 2003, 342, 374, Fig. 27.

²⁷ Jobst 1975, 68.

²⁸ Jobst 1975, 64–65, 68; Ciglenečki 1990b, 157; Buora 2003, 527–528; Ortisi 2008, 43.

²⁹ Jobst 1975, 114; Gugl 1995, 48.

³⁰ FMRSI III 121: 1; FMRSI IV 125: 3–7; FMRSI V 97: 1–7; FMRSI VI 114: 16–41.

³¹ Zagermann 2017, 345–346; Van Thienen 2017; Pröttel 1988, 354–359.

³² Teegen 2013, 321–324.

³³ Bishop, Coulston 2006, 220.

³⁴ Böhme 1974, 84, 89; Pflaum 2002, 266, Pl. 3: 17.

³⁵ Overview of sites with references in: Milavec 2020, 80; Ciglenečki 2000, 55–56; Gschwind 2004, 187; Von Freeden 1991, 605–609.

³⁶ Steinklauber 2002, 179–180.

³⁷ FMRSI III 121: 2; FMRSI IV 125: 8–12; FMRSI V 97: 8–14; FMRSI VI 114: 42–91.

³⁸ Pinar Gil 2012, 122–127.

³⁹ Knific 1993, 523–525.

⁴⁰ Bierbrauer 2010a, 79; Bitenc, Knific 2008, 103, Fig. 2: 11; Tratnik, Karo 2023, 208–209; Trenkmann 2003, 73–76; Koch 2001, 229–232; Quast 2002, 589–590.

⁴¹ Bierbrauer 1975; Giostra 2007.

⁴² Koch 1968, 42, Pl. 85: 7; Milavec 2011a, 29, Pl. 4: 2; Bierbrauer 1987, 146, Pl. 47: 6.

bossed decoration (*Pl. 2: 33*), though similar ones have been dated from the 7th to the 9th century.⁴³

The S-brooch can be attributed to the middle and second half of the 6th century (*Pl. 3: 36, Fig. 15*); it is a part-finished brooch of the Schwechat/Pallersdorf/Bezenye type.⁴⁴ Its part-finished condition confirms the hypothesis that, despite their great numbers and wide distribution, such brooches were produced not only in large, but also in small, local workshops.⁴⁵

The cross-shaped plate brooches of thin sheet-metal (*Pl. 3: 37–39*) are known from sites dating to the 6th and early 7th centuries in Slovenia,⁴⁶ Croatia,⁴⁷ Bosnia⁴⁸ and north-eastern Italy.⁴⁹ The cross-shaped plate brooch on *Pl. 3: 40* is cast; such examples concentrate in north-eastern Italy (primarily the Alpine regions) and date from the early 5th to the early 7th century.⁵⁰

Dove-shaped brooches (*Pl. 3: 41*) date to the 6th and early 7th century.⁵¹ The specific production manner and distribution of such brooches along the eastern Adriatic coast and partly inland may indicate a possible area of origin or production.

The objects on *Pl. 3: 42, 49, 53–57* are jewellery and costume pieces, while the objects on *Pl. 4: 58, 60* are toiletry items from the 6th and 7th centuries. The use of strainer spoons (*Pl. 4: 61*) is as yet unclear; they are commonly found together with toiletry items suspended from a belt.⁵² The wheel-shaped pendants (*Pl. 4: 63*) were used as amulets, while those with a loop may have been associated with horse gear.⁵³

The belt buckles that have tongues with a shield-shaped base (*Pl. 4: 64–67*) date from the first third of the 6th to the 7th century.⁵⁴ They probably originate from the Mediterranean and were found in the graves of both men and women.⁵⁵ The two buckle frame fragments (*Pl. 4: 72–73*) and a tongue (*Pl. 5: 82*) belong to the Kranj type buckles from the first half of the 6th century.⁵⁶ The tongue with a square base (*Pl. 5: 83*) and tongues with a straight cut base (*Pl. 5: 84–85*) are common on the buckles from the late 5th and the 6th century.⁵⁷

The belt plate on *Pl. 5: 87* belongs to the group of Mediterranean miniature buckles with a kidney-shaped openwork plate that dates to the last third of the 5th century and early 6th century.⁵⁸ The belt plate with a punched scale pattern on *Pl. 5: 86* formed part of the 'Mediterranean' two-piece belt buckles from the second half of the 5th and the early 6th century.⁵⁹ The inlaid iron belt buckle on *Pl. 4: 70*⁶⁰ and the Castel Trosino type belt buckle (*Pl. 4: 74*)⁶¹ are later, from the late 6th and the 7th century. The kidney-shaped iron buckles such as those on *Pl. 4: 76–77* were common between the mid-5th and the 7th century.⁶²

The tongue-shaped mount (*Pl. 5: 95*)⁶³ and the shield-shaped mount with a loop (*Pl. 5: 96*)⁶⁴ were fitted onto footwear straps from the 5th to the 7th century.

⁵⁴ Heynowski 2017, 100; Martin 2000, 170–172; Koch 2001, 84, 303–304, Fig. 22.

⁵⁵ The cemetery at Kaiseraugst: Martin 1991, 85–88, Fig. 48; San Mauro: Ahumada Silva 2010a, 46; Ahumada Silva 2010b, Pl. 9; Kranj: Stare 1980, Graves 208, 209, 213; Rifnik: Bolta 1981, Graves 16, 24, 39, 49.

⁵⁶ Bierbrauer 1975, 143–145, 151–152; Bierbrauer 2010a, 81; Stare 1980, Pl. 113; Vinski 1989, Pl. 21: 1; Bitenc, Knific 2008, 102; Ivanišević, Kazanski 2002, 116–117, Pl. 1, 1: 3.

⁵⁷ Giostra 2007, 303–305.

⁵⁸ Schulze Dörrlamm 2009, 87, 89; Csallány 1961, Pl. CXCI: 1; Geisler 1998, Pl. 24: 5; Tratnik, Karo 2023, 212, Fig. 8.

⁵⁹ Schulze Dörrlamm 2009, 54–59, 61–62; Eger 2012, 228; Riemer 2000, 206–207; Eger 2012, 228–230, Fig. 54.

⁶⁰ Martin 2000, 166. Cf. Koch 2001, 87, Fig. 24, where they are dated to the SD-8 phase (580–7th century).

⁶¹ Paroli 1995, 240, 268, 323; Ricci 1997, 253, Fig. 5: 8; Ricci 2012, 3, Pl. 3: 44; Daim, Drauschke 2011, 56–66, Fig. 4.

⁶² At the Pleidelsheim cemetery, they are only present in the graves of men, and Ursula Koch (2001, 276) attributes them to the SD 3 phase (480–510).

⁶³ Koch (2001, 295–296, Fig. 119) attributes them to the SD 3 phase (480–510); Losert, Pleterski 2003, 289.

⁶⁴ Komar 2010, 94–115, Fig. 9; Schulze Dörrlamm 2009, 152–155.

⁴³ The Rhineland: Klein Pfeuffer 1993, 21–26; Bled: Korošec 1979, Pl. 24: 1,2; Lake Balaton: Perémi 2014, 225, 256.

⁴⁴ Tejral 2002, 344; Milavec 2007, 337–338, 341. They are distributed from northern France, southern Germany to the central Danube Basin, Slovenia and northern Italy: Brather-Walter 2009, Map 3; Milavec 2007, 337–338, 341; Ahumada Silva 2010a, 54–55; Possenti (2019, 252, 269–270) marks them as the 'international' type.

⁴⁵ Brather-Walter 2009, 80–83.

⁴⁶ Knific, Sagadin 1991, Cat. No. 55; Klasinc 1999, Pl. 1: 4.

⁴⁷ The site of Knin – Greblje: Vinski 1989, 33, Pl. 17: 6, Pl. 21: 6.

⁴⁸ The site of Duvno – Korita: Miletić 1978.

⁴⁹ Cividale / Čedad; the examples are on display in the Museo Archeologico Nazionale Cividale.

⁵⁰ Bierbrauer 1992; Bierbrauer 2005, 56.

⁵¹ Bitenc, Knific 2012, 438 (Fig. 4), 441; Buora 2008, 51–53; Vinski 1989, 28.

⁵² Losert, Pleterski 2003, 242–245.

⁵³ Dannheimer 1976, 49–53; Martin 1997, 354; Lopez Quiroga, Martinez Tejera 2017, Cat. No. 183b; Koch 2001, 47, Code X76, X77, X78; Possenti 2019, 257–261; Windler 1997, 267.

The military equipment of high-ranking soldiers (officers, commanders) includes a fragment of a gilded composite helmet (*Pl. 6: 98*) of the Baldenheim type.⁶⁵ Such helmets were probably produced in the eastern Mediterranean and in Italy, i.e. within the Byzantine sphere of interest between the mid-5th and the 7th century.⁶⁶ The golden mount with inlaid gemstones – garnets on *Pl. 6: 99*, made in the *cloisonné* technique belonged to a sword scabbard.⁶⁷

The iron plates on *Pl. 6: 107–122* constituted suits of lamellar armour made in the eastern Mediterranean, also in the Byzantine sphere of influence, where they were known as *klibanion*.⁶⁸ They were worn by the officers of the Byzantine army, including the *foederati*.⁶⁹ In Slovenia, two almost complete suits of lamellar armour came to light in Kranj,⁷⁰ individual plates in several hilltop settlements.⁷¹

Trilobate arrowheads with a pyramidal tip (*Pl. 6: 101*) were mainly used in the 6th century.⁷² Barbed projectile heads with a twisted neck (*Pl. 6: 102–103*) appeared in the second half of the 5th century⁷³ and continued to be used later, as they were found even at early medieval sites.⁷⁴

Some objects were used as writing utensils (*Pl. 7: 123–126*). They include *styli* with a simple triangular spatula (*Pl. 7: 123–125*) that date between the 3rd and the 6th century.⁷⁵

The dating of the lead seal (*Pl. 7: 127, Fig. 16*) to the reign of Justinian I (527–565) is based on the characteristic depiction of the emperor wearing a crown circumscribed with ANVSPPAV... (*Ivstini) anus p(er)p(etuus) av(gustus)*.⁷⁶ The reverse of the seal shows Victoria with a wreath in each hand and a cross beneath each wreath.⁷⁷ Two other seals of Justinian I were found at Zidani gaber.⁷⁸

Of the pieces of horse gear (*Pl. 7: 128–131*), only the bridle strap distributor (*Pl. 7: 130*) is chronologically diagnostic, dating to the 6th and 7th centuries.⁷⁹

The glass sherds on *Pl. 10: 184–185* belong either to beakers with a high pedestal or concave base or to lamps in use between the 5th and the 8th century.⁸⁰ The pottery with stamped (*Pl. 11: 186*) and burnished decoration (*Pl. 13: 229*) has frequently been associated with the Langobards.⁸¹ The sherds on *Pl. 11: 187* formed part of an *LRA 3* amphora, such as were used to transport wine from the 4th to the 6th century.⁸²

Other small finds are not chronologically diagnostic. Some point to local goldsmithing activities, namely part-finished object (*Pl. 13: 224*), a work board⁸³ (*Pl. 11: 199*), a casting sprue (*Pl. 13: 225*) and a brass rod – ingot (*Pl. 13: 226*).

Discussion on the dating and characteristics of the settlement

Similar to Zidani gaber, many Late Antique sites on hilltops also revealed earlier artefacts from the 1st and 2nd centuries, but it is unclear whether they represent traces of habitation,⁸⁴ votive offerings

⁶⁵ Coulston 2013, 473; Skalon 1973, 91–94.

⁶⁶ The workshops are believed to have been linked with Byzantine state mints: Quast 2012, 352–253; Vogt 2006, 46–62, 184–188; Johnson 1980, 309; Ivanišević, Kazanski 2014, 145; Onchevska Todorovska 2017, 40.

⁶⁷ Ricci 2012; Giostra 2012, 241; Vogt 2006, 50–54.

⁶⁸ Bugarski 2005, 169–170.

⁶⁹ Bugarski 2005, 161–175; Ricci 1997, 255; Kory 2004, 388–400; Quast 2012, 355–357.

⁷⁰ Pflaum 2016, 16–17.

⁷¹ Gradišče above Bašelj: Bitenc, Knific 2001, 72, Cat. No. 226; Rifnik: Bitenc, Knific 2001, 74, No. 238; Sv. Lambert above Pristava pri Stični: one plate, NMS, Inv. No. S 2535, unpublished; Tonovcov grad: Milavec 2011a, Pl. 11: 3–6.

⁷² Von Freeden 1991, 601–604. For Slovenia: Odar 2006; Milavec 2011a, 49.

⁷³ Gschwind 2004, 189; Kranj-Lajh, Grave 180: Stare 1980, Pl. 60: 5; San Mauro (Civiale/Čedad, IT), Grave 41: Ahumada Silva, 2010b, Pl. 45: 1–2, other graves from Italy: Ahumada Silva, 2010a, 89; Mejica (CRO), Graves 7, 119, 128, 164: Torcellan 1986; Pleidelsheim (GER): Koch 2001, Graves 79, 199, 223.

⁷⁴ Karo, Knific 2020, 193–194, Pl. 5: 5–6 (Gradišče above Bašelj).

⁷⁵ Schaltenbrand-Obrecht 2012, 102–104; the utensils belong to Groups V and W of her typology and date to Late Antiquity. Cf. Invillino: Bierbrauer 1987, 172, Pl. 57:

9–13; Tonovcov grad: Milavec 2011a, Pl. 18: 5–10; Vrsenice (SRB): Popović, Bikić 2009, Fig. 64: 1, Cat. No. 205.

⁷⁶ Published and identified in: Knific, Nabergoj 2016, 40, Fig. 46.

⁷⁷ Manov, Charalampakis, Nankova 2020, 218.

⁷⁸ Kept in regional Dolenjski muzej. The identification of these two is taken from Križ 2021, 143, Cat. Nos. 6.25 and 6.26.

⁷⁹ Oexle 1992, Pl. 145, 158, 160.

⁸⁰ Isings 1957, 139–140; Milavec 2011b, 85.

⁸¹ Knific 1994 (pottery from Ajdovski gradec above Vranje near Sevnica, Kranj, Zidani gaber, Rifnik); Bausovac 2011, 56–57 (Rifnik); Ciglencečki 2000, 58 (Tinje above Loka pri Žusmu); Bausovac 2011, 52–54 (Rifnik); Von Hessen 1968, 28–29.

⁸² Pieri 2005, 94–95, 100; Modrijan 2014, 53–54; Žerjal, Vidrih Perko 2017, 261–262.

⁸³ Koch 1984, Pl. 91: 20.

⁸⁴ Argumentation for and against a habitation phase: Kainrath, Grabherr 2011, 188–191 (Kirchbichl); Ciglencečki,

in sanctuaries⁸⁵ or of collecting and reusing old objects.⁸⁶

The beginnings of settlement on Zidani gaber are thus unclear, though several brooches (*Pl. 1: 15; 2: 16–19*) and coins (*Fig. 14*) do point towards the 3rd century. More diagnostic are the coins and other small finds from the 4th century (*Fig. 13–14*), which may be associated with the army and civilian administration (officials). What is uncertain is the nature of occupation – whether it was a military post or a refuge which was under military protection.

A handful of artefacts (*Pl. 2: 31; 4: 59; 5: 87*) and an excellently preserved coin of Honorius (408–423) indicate continued habitation in the first decades of 5th century.⁸⁷ The study of the changes in the Late Antique settlement patterns in the south-eastern Alpine area has shown that life in the cities and the lowland in general began declining after the last peak in the late 4th and early 5th centuries, and the inhabitants sought safety and moved either westwards or to fortified upland settlements.⁸⁸ We would expect this move to be reflected in the increased population of the upland settlements, but evidence from Zidani gaber and other well-researched hilltop settlements⁸⁹ only shows a marked intensification of occupation towards the end of the 5th century, not earlier.

Most small finds from Zidani gaber date between the late 5th and the opening decades of the 7th century. They comprise pieces of the male and female costume, weapons, horse gear, glassware, pottery, coins⁹⁰ and a seal of the Emperor Justinian I. The latest of the objects from this phase are those on *Pl. 3: 37–41* and *Pl. 4: 70, 74*, which reach into the opening decades of the 7th century. The dating of the settlement is supported by a C¹⁴ analysis of the bones found in the sarcophagus, which span from the mid-5th to the mid-7th century (*Fig. 17*).

The exact layout of the settlement is unknown. From the construction in rows (buildings lining the defensive wall) and the sparsity of space available

on the summit we can infer that most buildings were erected according to a uniform plan and in a single, main phase. The church is contemporaneous with the settlement and either contemporaneous or earlier than the graves, which places the construction of the main features (defensive wall, church, masonry buildings; *Fig. 4 right*) from the mid-5th to the 6th century.

The tools and the part-finished products from Zidani gaber show that the inhabitants practised different economic activities. The traces of goldsmithing, woodworking and textile production suggest we are dealing with a settlement that was at least in part self-sufficient, while the ceramic (*Pl. 11: 187*) and glass (*Pl. 10: 184–185*) products indicate it had ties with the Mediterranean trade network.

The bow brooches (*Pl. 2: 25–29*), belt parts (*Pl. 4: 72, 73; 5: 82*) and coins⁹¹ suggest a Germanic component at Zidani gaber in the late 5th and the early 6th century. Under the Ostrogothic rule,⁹² small Germanic garrisons are known to have been commonly stationed at strategically important points to protect the border or important roads and passages; notes on such posts can be found in the works of Procopius.⁹³

The Byzantine influence can be perceived in the pieces of military equipment of officers (*Pl. 6: 98, 107–122*),⁹⁴ a mount (*Pl. 5: 96*), brooches with a reverted foot,⁹⁵ two coins⁹⁶ and a seal of Justinian I (*Pl. 7: 127*). Evidence of the Byzantine influence and administration on the territory of the present-day Slovenia is rare, making such objects all the more valuable. Seals of Justinian indicate that the settlement on Zidani gaber played an important administrative or military role within a wider region and also show that the northern fringes of the Gorjanci Hills – northern periphery of the former province Savia – belonged under the administrative domain or at least into the sphere of interest of the Byzantine state.

Modrijan, Milavec 2020, 336 (Korinjski hrib); Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2011, 11–13 (Tonovcov grad).

⁸⁵ Ciglencečki 2016b; Bolta 1981 (Rifnik); Pisu, Possenti 50–51, (Monte San Martino).

⁸⁶ Božič, Ciglencečki 1995 (Gradec near Velika Strmica); Steinklauber 2013 (Frauenberg).

⁸⁷ FMRSI IV, 125–90.

⁸⁸ Ciglencečki 2014; Ciglencečki 2023, 385.

⁸⁹ Modrijan, Milavec 2011, 70–71; Ciglencečki, Modrijan, Milavec 2020, 338.

⁹⁰ FMRSI V, 97:18,19; FMRSI VI 114: 118, 119, 120.

⁹¹ FMRS V, 97:18,19; FMRS VI, 114:119,120.

⁹² The Ostrogothic Kingdom under the rule of Theoderic in the early 6th century incorporated Italy, both Norican provinces, the Pannonian provinces and Dalmatia (Gračanin, Škrkulja 2014; Bratož 2014, 372–375).

⁹³ Procopius mentions the Cottian Alps inhabited by the Goths of higher classes, including women and children, who protected the border (see Tratnik, Karo 2023, 234).

⁹⁴ Also see Križ 2021, 138, Cat. No. 6.1 (258 complete or partly preserved armour plates).

⁹⁵ Križ 2021, 147, Cat. Nos. 7.25 and 7.26.

⁹⁶ FMRSI VI 114: 117 and 118.

Few objects from Zidani gaber point to the presence of the Langobards (*Pl.* 3: 36; 4: 70; 11: 186; 13: 229), which consequently fails to support the hypothesis that the settlement was among those that Justinian I offered to the allied Langobards between 546 and 548.⁹⁷ The high number of objects that tell of the Byzantine influence rather implies that the settlement belonged to the Byzantine sphere of interest even after the Justinianic era.

In addition to Zidani gaber, the area (in a distance of up to 2 km) holds three other, contemporary, but smaller Late Antique sites: Gradec above Mihovo, Kozji hrbet and Prag.⁹⁸ Gradec hosts a Late Antique church with a cemetery, while an associated settlement has not been confirmed;⁹⁹ we may be dealing with the cemetery church that belonged to Zidani gaber.¹⁰⁰

The available evidence on Zidani gaber shows a settlement of a significant administrative and

military importance in the 6th century, both locally and regionally. The military equipment associated with officers underscores its military significance. The location of the settlement is not a dominant one and does not offer a good view over the major road between Emona and Siscia that led along the plain of Krško polje,¹⁰¹ suggesting that the contemporary army units must have been mobile and used the nearby ridges of better visibility for the purposes of monitoring the communications in the lowland and passages across the mountainous terrain. Or there were other, more important alternative communications that needed to be controlled instead, i.e. the Laška pot road. Zidani gaber also reveals that the choice of location for the upland sites in Late Antiquity was driven not only by good visibility (offering effective control), but also other aspects such as the safety of a remote location, defensive possibilities, access to fresh water and proximity to alternative communications.

⁹⁷ Bratož 2014, 454–455.

⁹⁸ Križ 2021, 41–46, 116–137.

⁹⁹ Breščak 1989; 1990a; 1990b; 1997.

¹⁰⁰ Ciglenečki 2016a, 208–209; Breščak 1990a, 153; Breščak 1990b.

¹⁰¹ Horvat 2020, 405, Fig. 1.

Translation: Andreja Maver

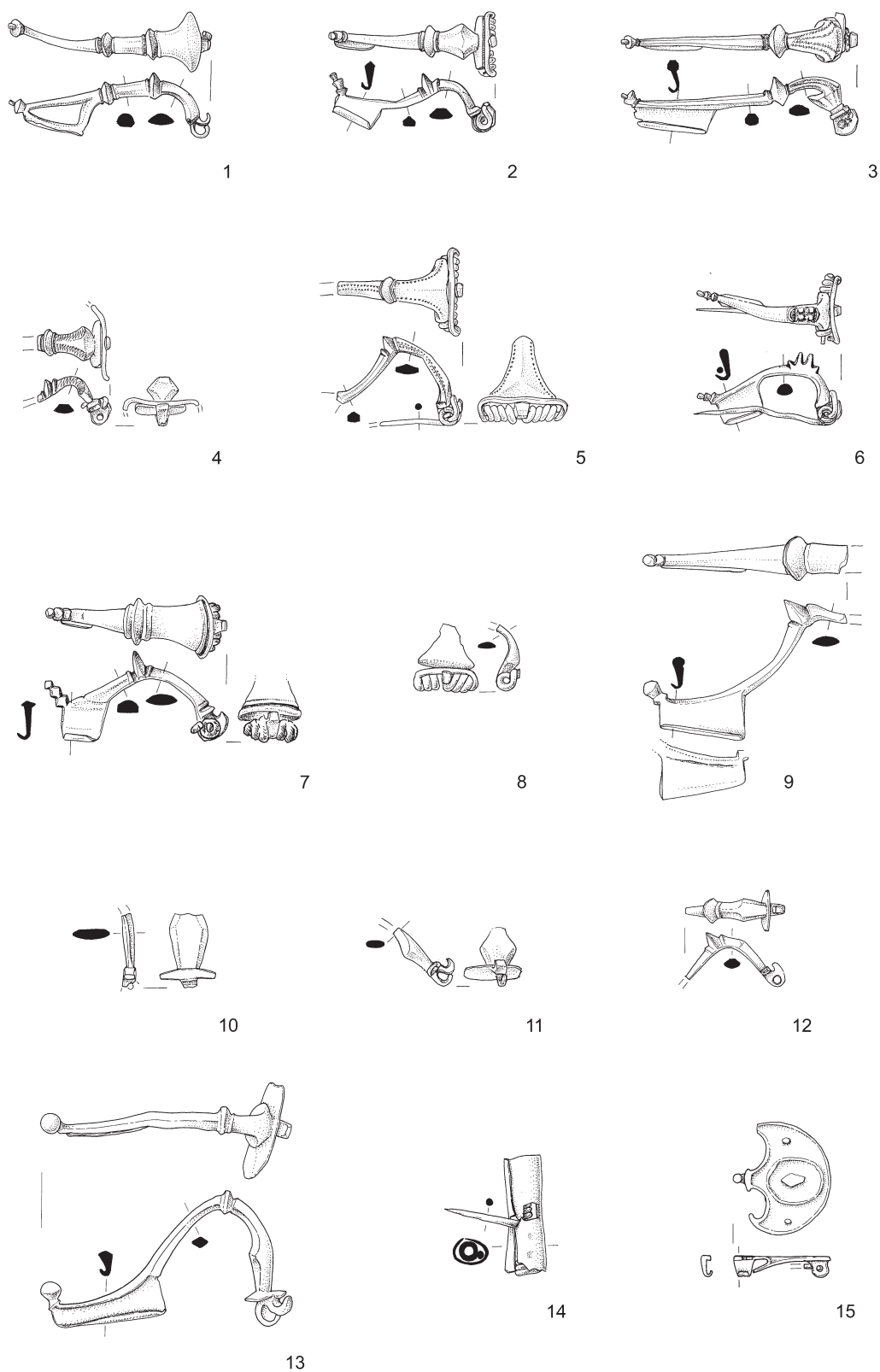
Vesna Tratnik
Narodni muzej Slovenije
Prešernova c. 20
SI-1000 Ljubljana
vesna.tratnik@nms.si
<https://orcid.org/0000-0003-4279-3435>

Slikovno gradivo: Sl. 1,3,4,8–10,12 (izdelava: Nejc Dolinar, NMS). – Sl. 6,11 (foto: Rok Klasinc, Skupina STIK). – Sl. 15 (foto: Sonja Perovšek, NMS). – Sl. 16 (foto: Tomaž Lauko, NMS). – T. 1–13 (risbe: Ida Murgelj, NMS).

Illustrations: Fig. 1,3,4,8–10,12 (elaborated by: Nejc Dolinar, NMS). – Fig. 6,11 (photo: Rok Klasinc, Skupina STIK). – Fig. 15 (photo: Sonja Perovšek, NMS). – Fig. 16 (photo: Tomaž Lauko, NMS). – Pl. 1–13 (drawings: Ida Murgelj, NMS).

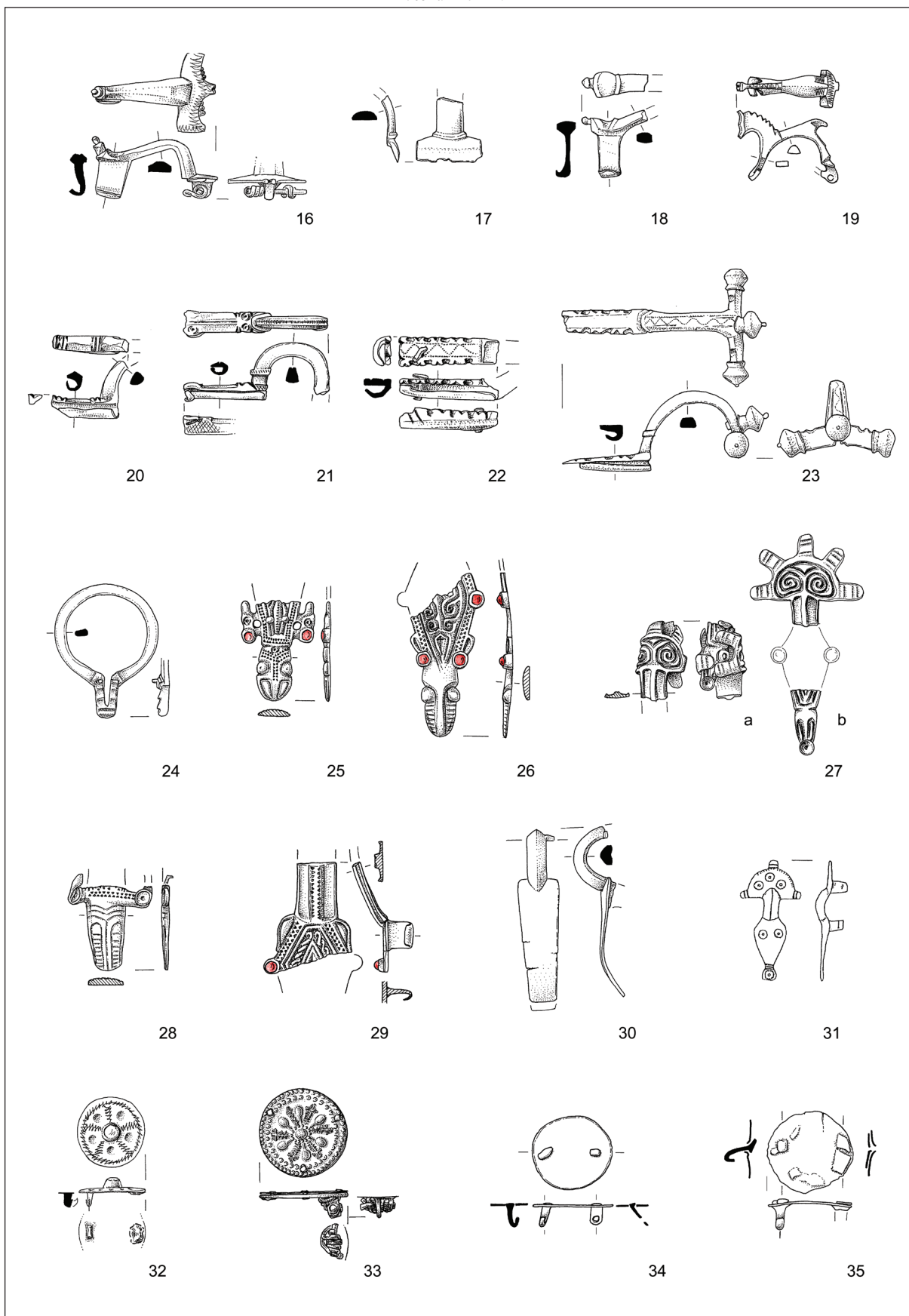
Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa Raziskave arheološke dediščine (P6-0283), ki ga je sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research Agency (as a part of the P6-0283 research programme).

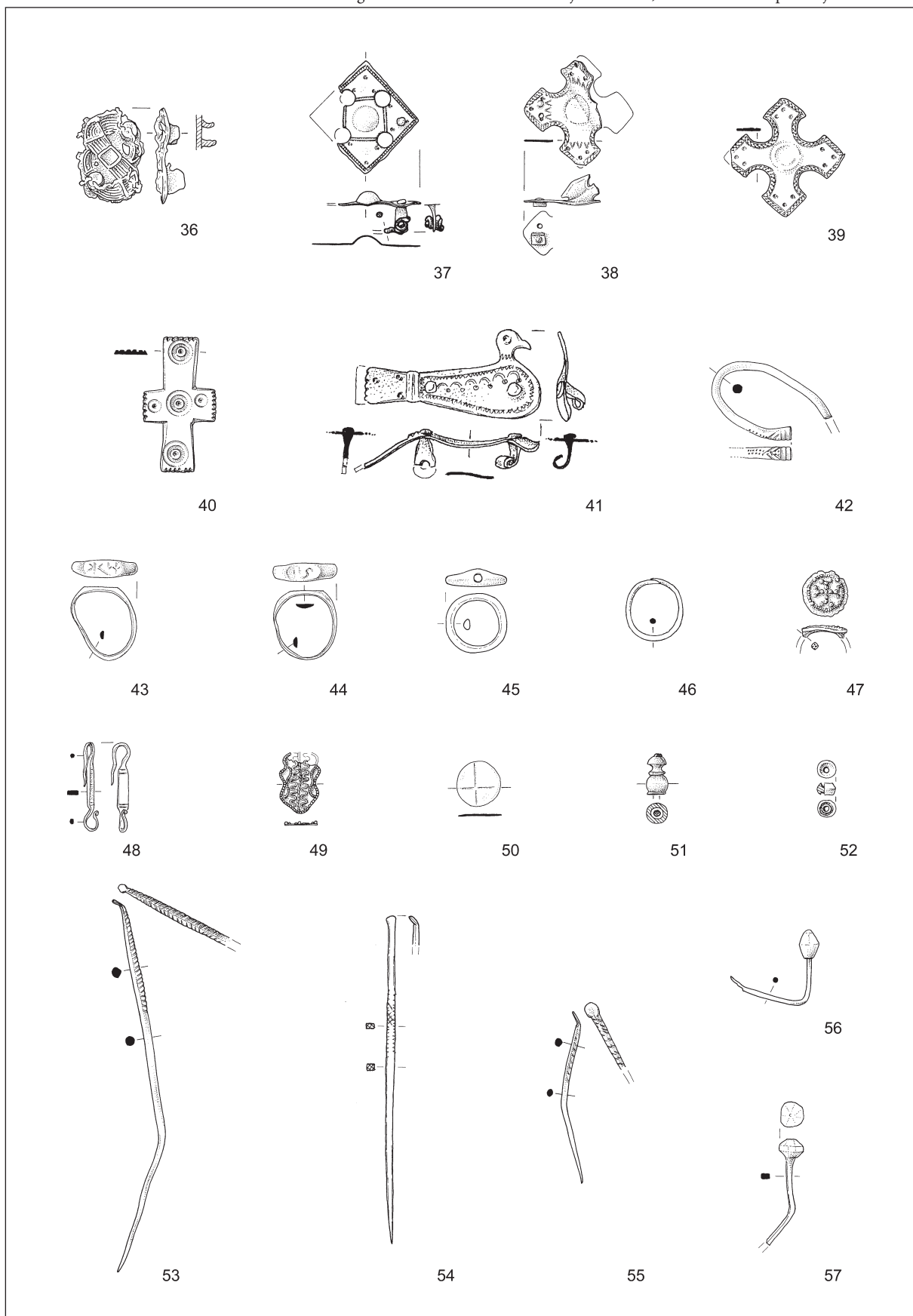

T. 1.: Zidani gaber. Vse bron. M. = 1:2.

Pl. 1: Zidani gaber. All bronze. Scale = 1:2.

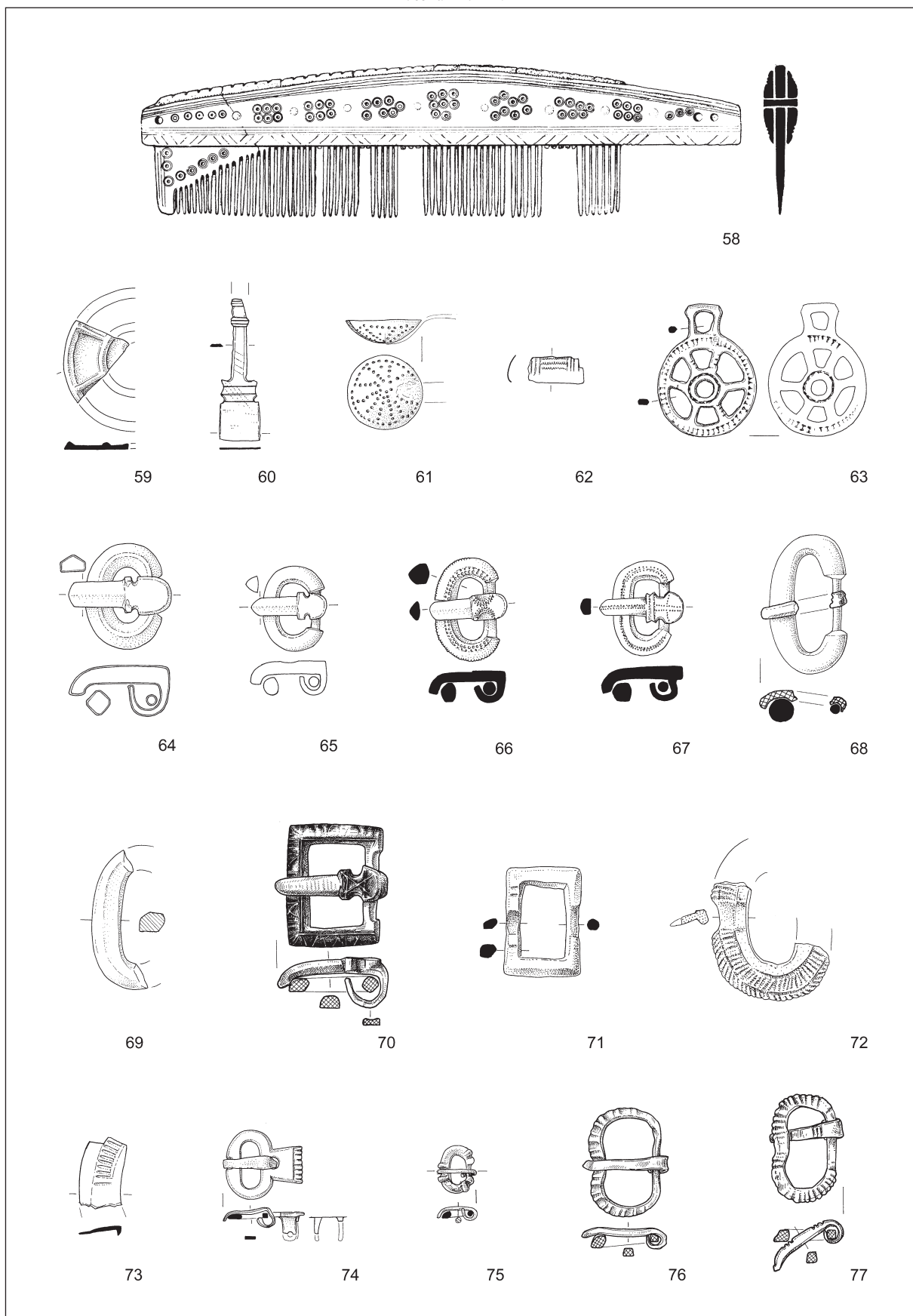

T. 2: Zidani gaber. 16–24, 31, 34–35 bron; 25–27 srebro, pozlata; 23 medenina; 33 baker in medenina. M. = 1:2.
 Pl. 2: Zidani gaber. 16–24, 31, 34–35 bronze; 25–27 silver, gilding; 23 brass; 33 copper and brass. Scale = 1:2.

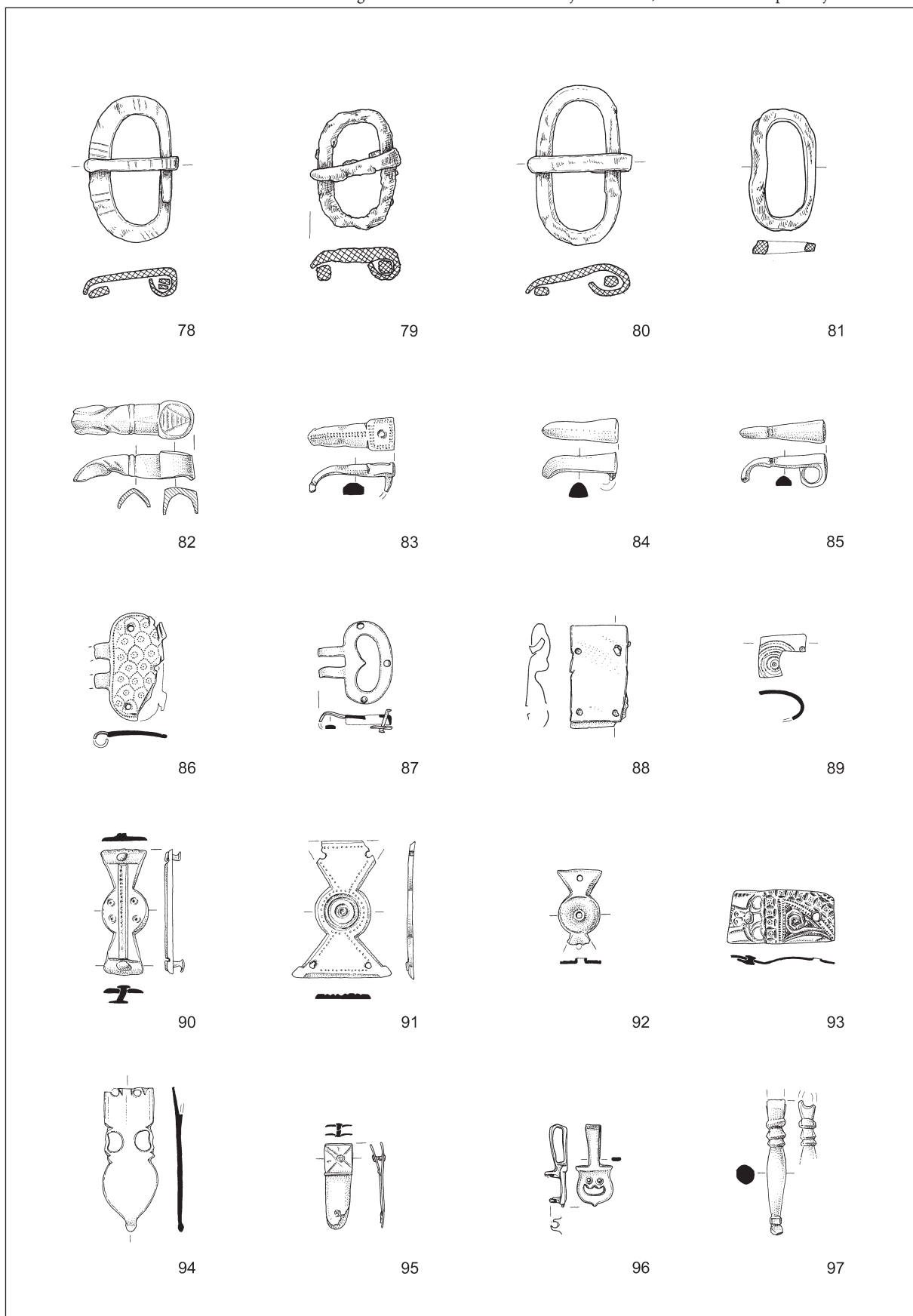
T. 3: Zidani gaber. 36, 40, 42–46, 48, 50, 56–57 bron; 37–39, 41 medenina; 47 kositer; 49 zlato; 51 srebro; 53–55 železo. M. = 1:2.

Pl. 3: Zidani gaber. 36, 40, 42–46, 48, 50, 56–57 bronze; 37–39, 41 brass; 47 tin; 49 gold; 51 silver; 53–55 iron. Scale = 1:2.

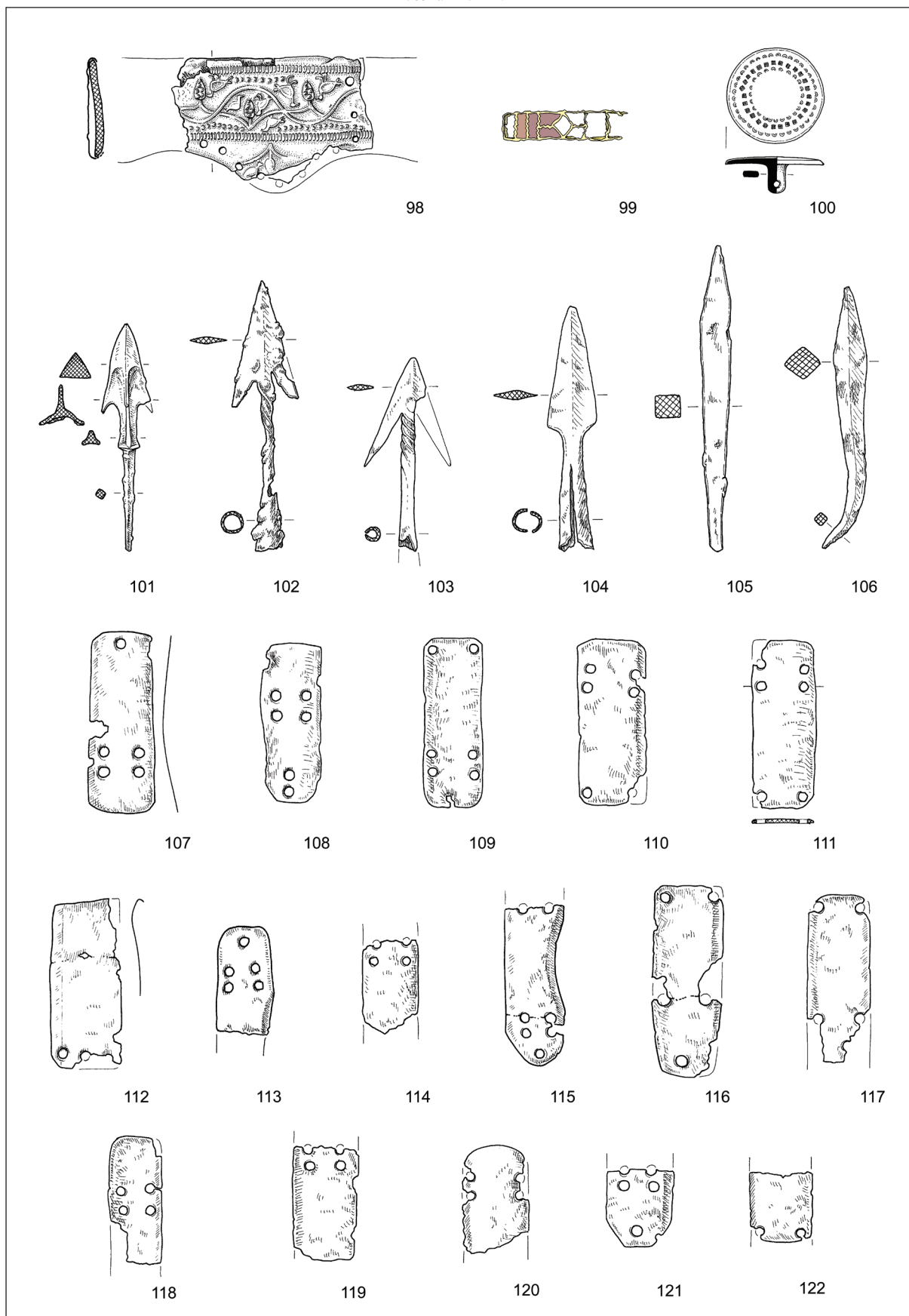
T. 4: Zidani gaber. 58 kost; 59–60, 63, 66–69, 71, 73–75 bron; 61–62, 65 srebro; 64 srebro, pozlata; 70 železo in medenina; 72 zlitina s kositrom; 76–77 železo. M. = 1:2.

Pl. 4: Zidani gaber. 58 bone; 59–60, 63, 66–69, 71, 73–75 bronze; 61–62, 65 silver; 64 silver, gilding; 70 iron and brass; 72 tin alloy; 76–77 iron. Scale = 1:2.

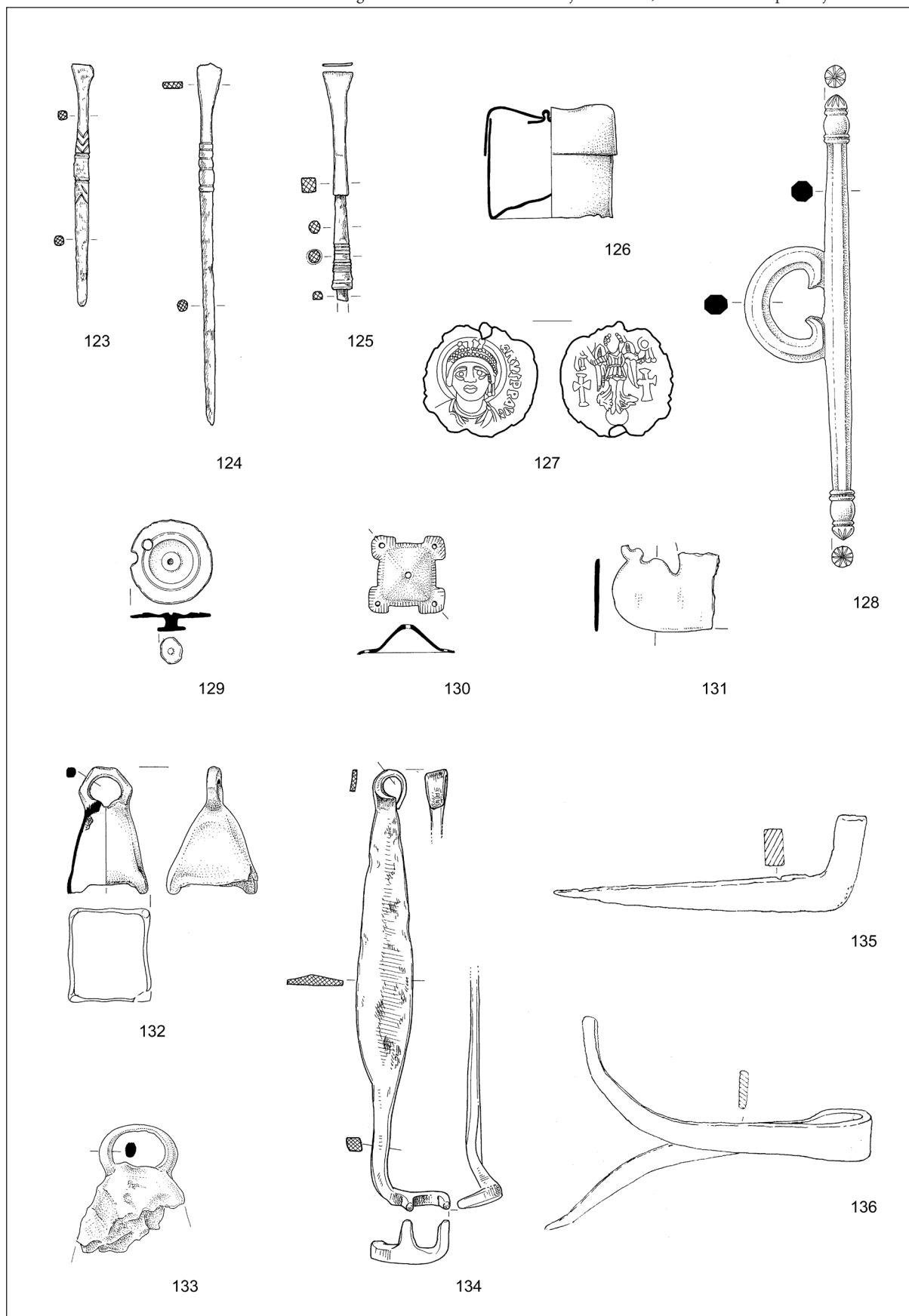
T. 5: Zidani gaber. 78–81 železo; 82 srebro; 83–85, 87–97 bron; 86 medenina. M. = 1:2.

Pl. 5: Zidani gaber. 78–81 iron; 82 silver; 83–85, 87–97 bronze; 86 brass. Scale = 1:2.

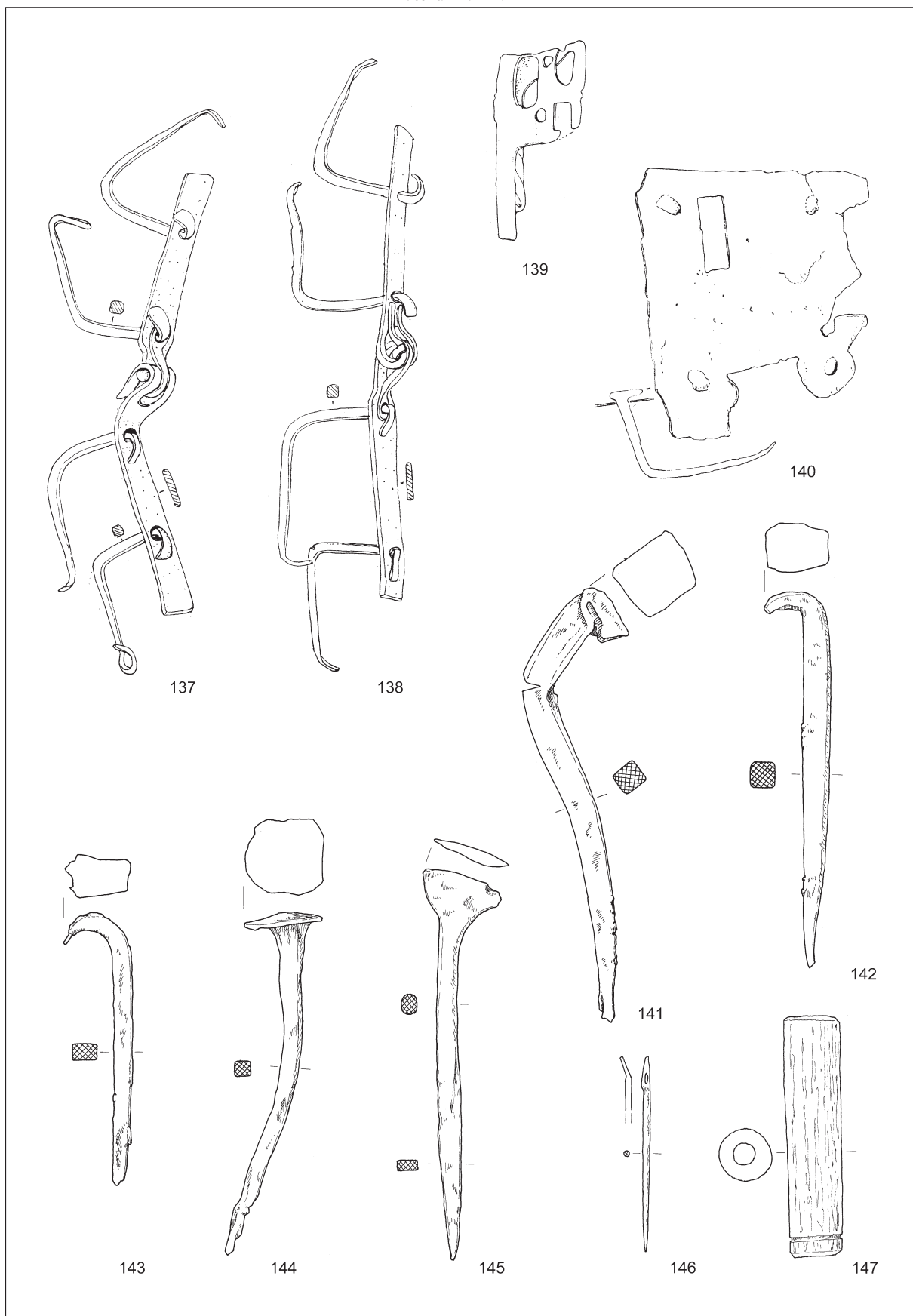

T. 6: Zidani gaber. 98 železo, bron, pozlata; 99 zlato; 100 baker in kositer; 101–122 železo. M. = 1:2.

Pl. 6: Zidani gaber. 98 iron, bronze, gilding; 99 gold; 100 copper and tin; 101–122 iron. Scale = 1:2.

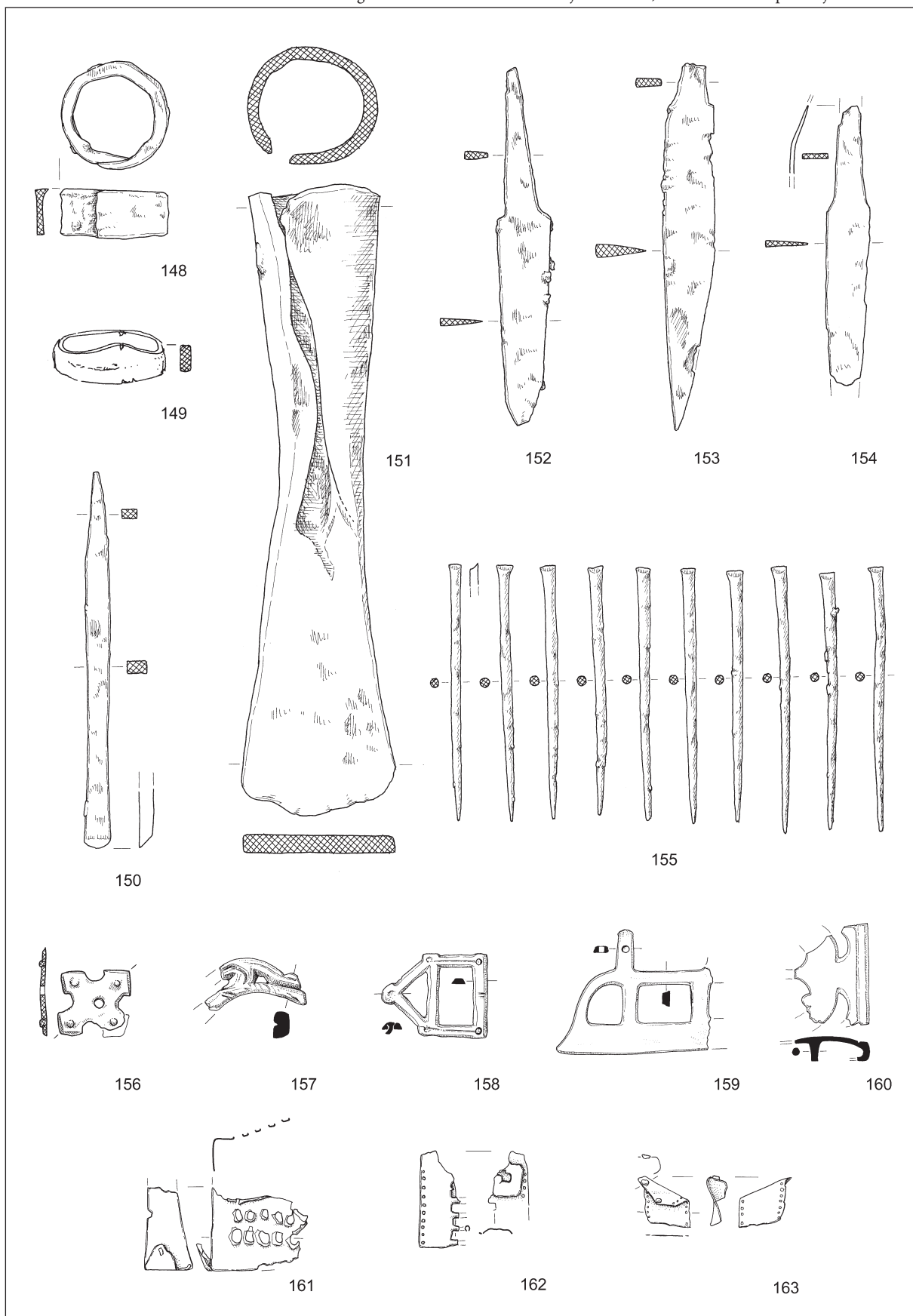

T. 7: Zidani gaber. 123–125, 134–136 železo; 126, 128–133 bron; 127 svinec. M. = 1:2.
Pl. 7: Zidani gaber. 123–125, 134–136 iron; 126, 128–133 bronze; 127 lead. Scale = 1:2.

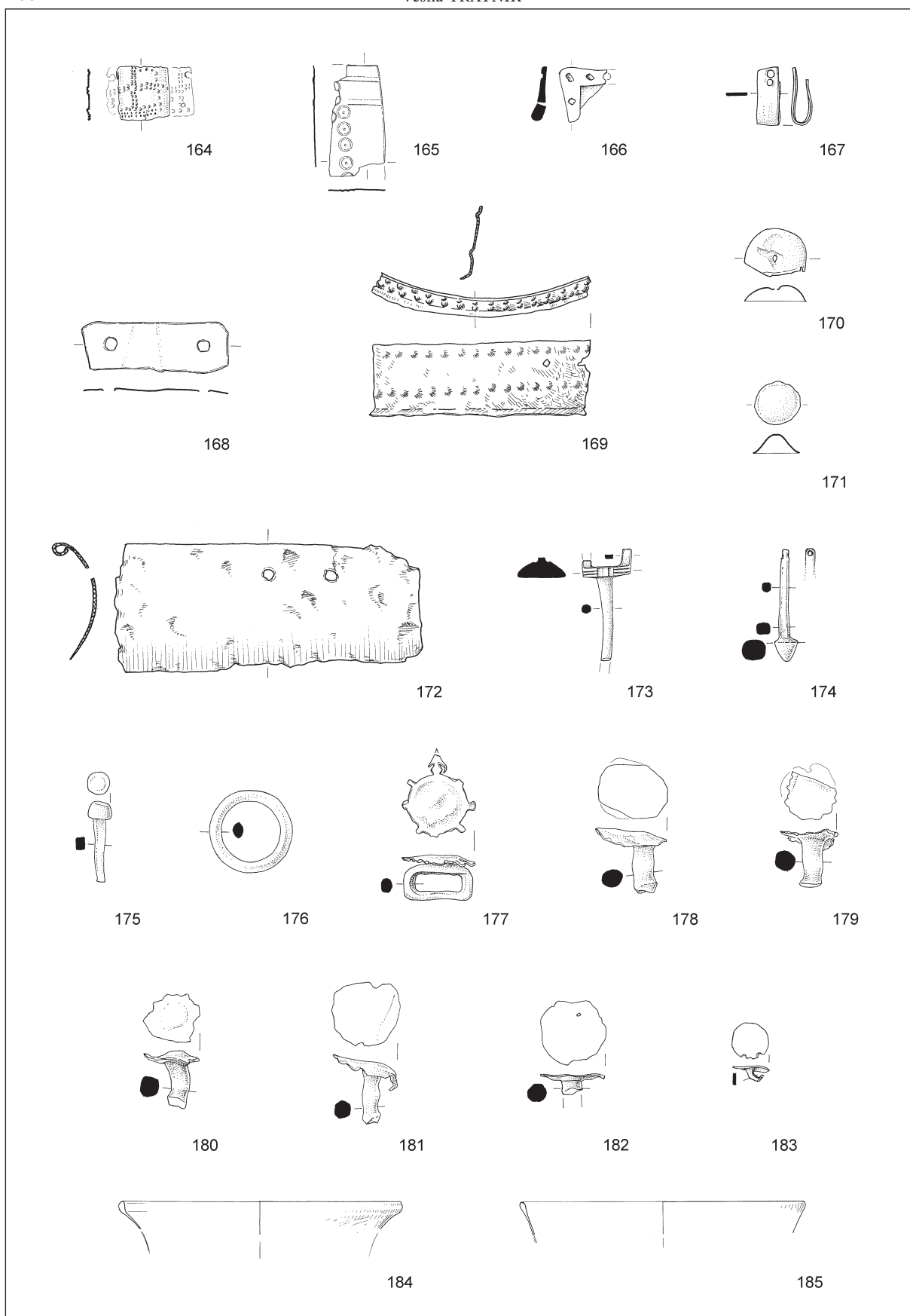
T. 8: Zidani gaber. 137–146 železo; 147 kost. M. = 1:2.

Pl. 8: Zidani gaber. 137–146 iron; 147 bone. Scale = 1:2.

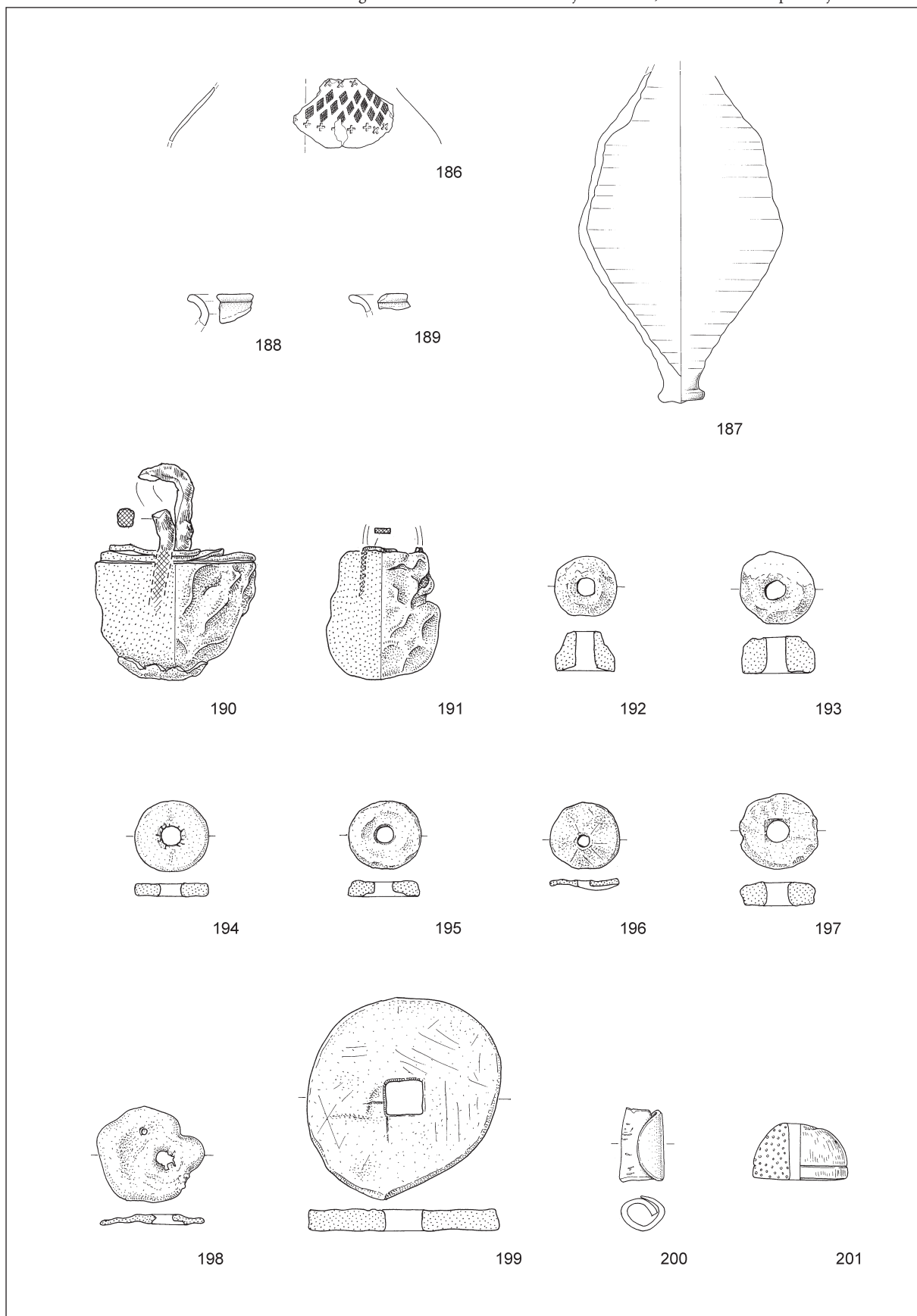
T. 9: Zidani gaber. 148–156 železo; 157–163 bron. M. = 1:2

Pl. 9: Zidani gaber. 148–156 iron; 157–163 bronze. Scale = 1:2.

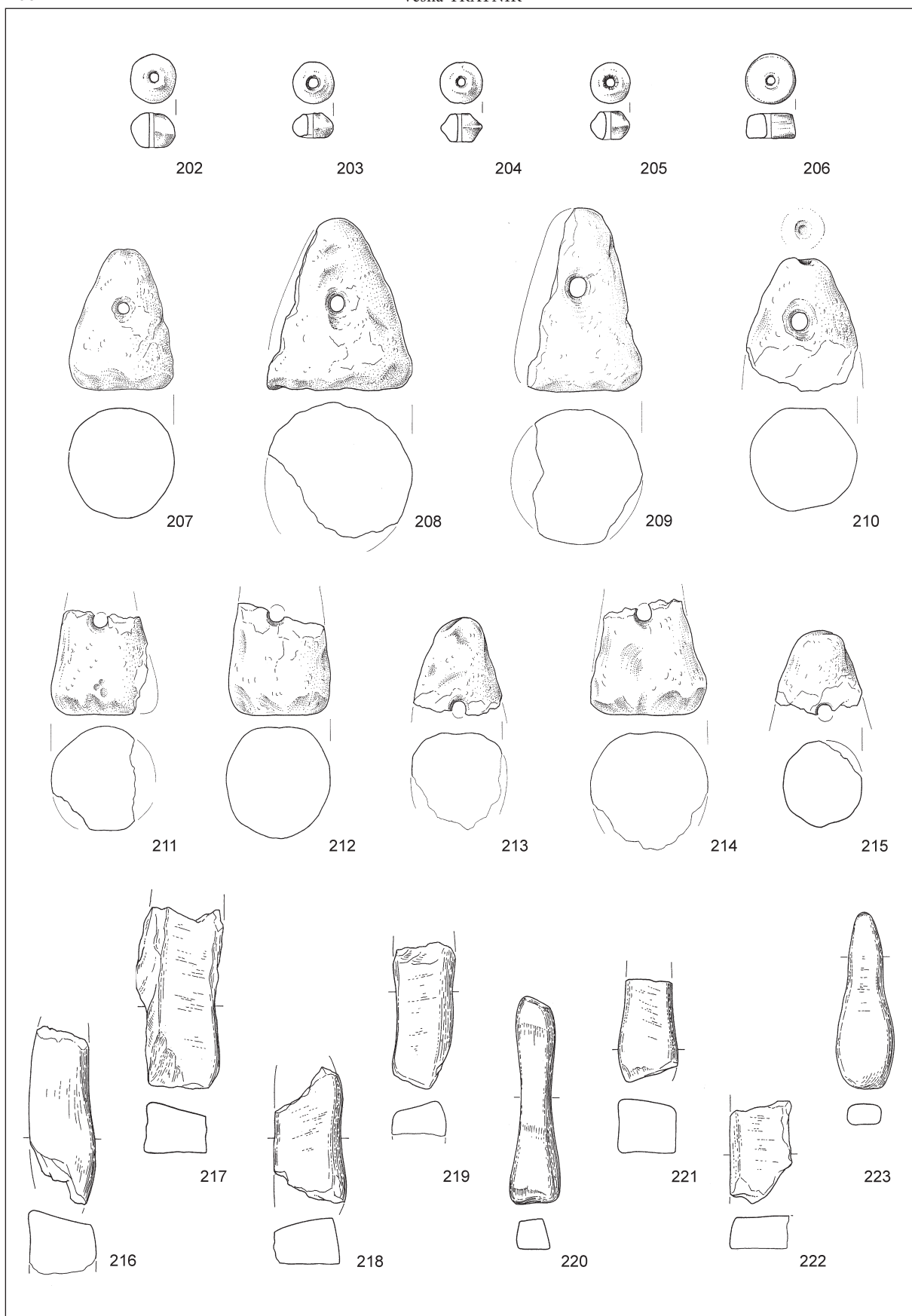
T. 10: Zidani gaber. 164, 167–168, 170–171, 173–183 bron; 166, 169, 172 železo; 184–185 steklo. M. = 1:2.

Pl. 10: Zidani gaber. 164, 167–168, 170–171, 173–183 bronz; 166, 169, 172 železo; 184–185 steklo. Scale = 1:2.

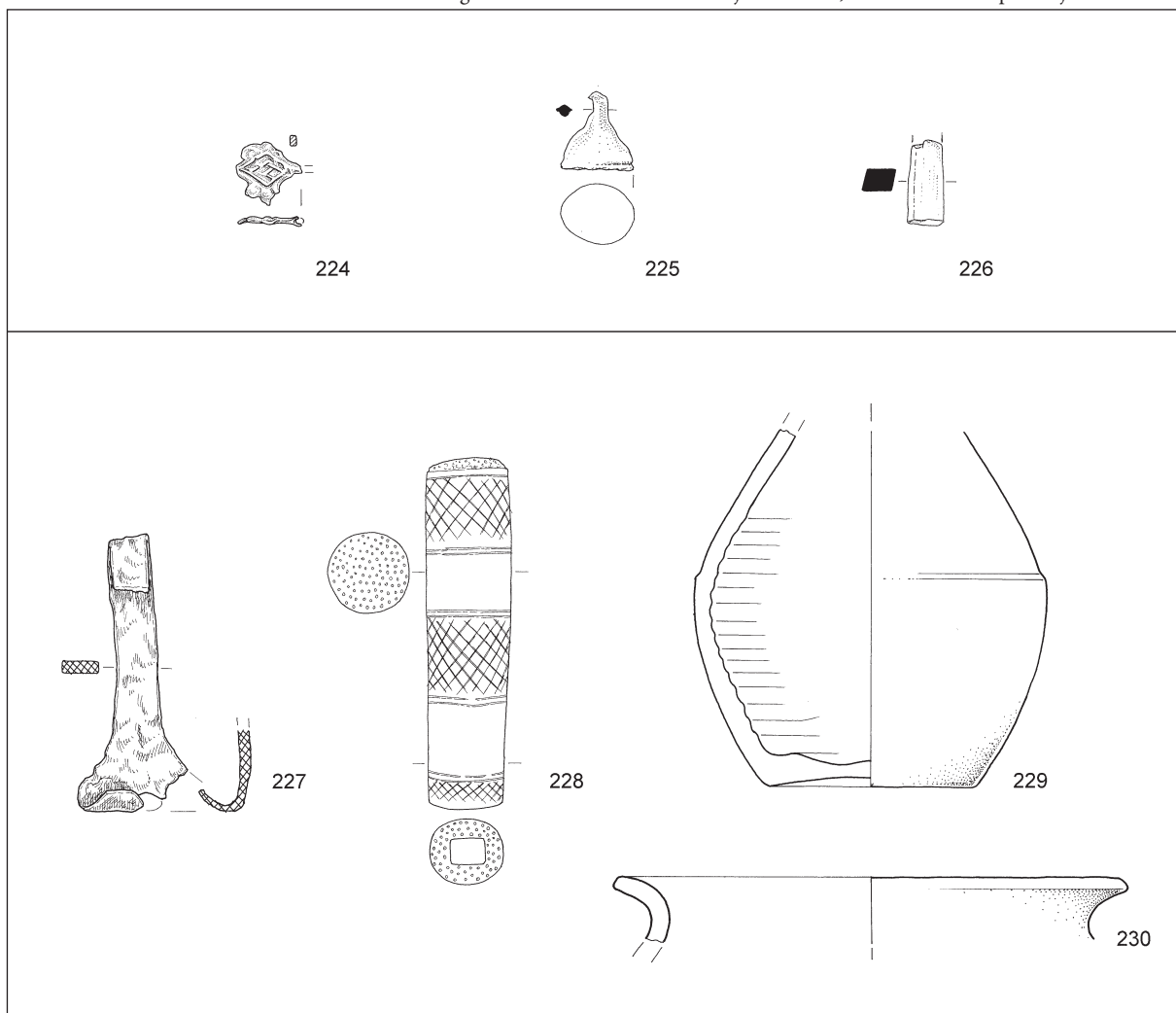
T. 11: Zidani gaber. 186–189 keramika; 190–200 svinec; 201 kost. M. 186–187 = 1:3; preostalo = 1:2.

Pl. 11: Zidani gaber. 186–189 pottery; 190–200 lead; 201 bone. Scale 186–187 = 1:3; other = 1:2.

T. 12: Zidani gaber. 202–205, 207–215 keramika; 206, 216–223 peščenjak. M. = 1:4.

Pl. 12: Zidani gaber. 202–205, 207–215 pottery; 206, 216–223 sandstone. Scale = 1:4.

T. 13: Zidani gaber. 224–225 kositer, svinec; 226 medenina; 227 železo; 228 kost; 229–230 keramika. M. = 1:2.

Pl. 13: Zidani gaber. 224–225 tin, lead; 226 brass; 227 iron; 228 bone; 229–230 pottery. Scale = 1:2.

